

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef

Laat je hersenen kronkelen!

~ Filosoferen met BSO – leerlingen~

Voorwoord

Deze bachelorproef is een nieuwe mijlpaal in mijn leven. Het sluit een heel belangrijk hoofdstuk in mijn leven af en opent onmiddellijk ook nieuwe deuren. Zo beëindig ik mijn bacheloropleiding als leraar secundair onderwijs in de onderwijsvakken Niet – Confessionele Zedenleer en Project Algemene Vakken. Ik blik terug op een opleiding vol leerrijke uitdagingen en voel me klaar om het werkveld te versterken.

Door te kiezen voor dit onderwerp wil ik ook de aandacht vestigen op de leerkrachten PAV en MAVO in het beroepssecundair onderwijs. Door te filosoferen binnen deze vakken wil ik de jongeren van de toekomst leren om samen te denken en te argumenteren over actuele maatschappelijke thema's. Aan de hand van deze bachelorproef wil ik de huidige en toekomstige leraren aansporen om deze kans met beide handen te grijpen en er daadwerkelijk mee aan de slag te gaan.

Vooraleer jullie aan het lezen gaan, zou ik graag nog enkele mensen bedanken voor hun steun en hulp bij het tot stand komen van deze bachelorproef.

In de eerste plaats zou ik mijn promotor Rita Ramaekers willen bedanken. Zij is de persoon die me een houvast bood gedurende dit hele proces en me steeds constructieve feedback gaf waarmee ik verder aan de slag kon. Ik bedank haar voor het vertrouwen in mij.

Ook wil ik mijn externe promotor, mevrouw Greet Hooyberghs bedanken voor de kans die ze me gaf om mijn werk uit te testen in het werkveld. Door haar open mindset, kreeg ik de kans om het werk uit te werken vanuit de invalshoeken die ik graag wou behandelen.

Daarnaast wil ik ook mijn andere vaklectoren: Hanne Rosius, Inge Placklé, Jo Dirix en Hidir Celep bedanken voor hun onvoorwaardelijke (morele) steun gedurende de hele opleiding. Ze hebben niet enkel mij als leerkracht gevormd, maar ook mezelf als persoon waar ik nu sta in het leven, waarvoor dank.

Verder wil ik ook graag mijn moeder bedanken en Alexander Cools, zij maakten het voor mij mogelijk om verder te studeren, te ondersteunen en te motiveren in alles wat ik deed. Zij stonden drie jaar lang steeds klaar met raad en daad.

Hieronder volgt mijn bachelorproef waar ik een jaar lang aan gewerkt heb. Hopelijk kan ik zowel beginnende als ervaren leerkrachten aanzetten om over te gaan tot het denkwerk met hun leerlingen. Laat die hersenen nu toch maar eens kraken!

Bedankt voor uw interesse in mijn bachelorproef.

Axelle Goos

PXL Education
PAV - NCZ

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	6
1 Verkennend onderzoek	7
1.1 Probleemoriëntering	7
1.1.1 Hypothese	7
1.1.2 Onderzoeksvragen.....	7
1.2 Onderzoeksplan	8
1.2.1 Het project.....	8
1.2.2 De school	8
1.2.3 Het team	9
2 Theoretisch onderzoek	10
2.1 Wat is een filosofisch gesprek?	10
2.1.1 Wat is 'filosoferen'?	10
2.1.2 Wat is filosoferen absoluut niet?.....	11
2.1.3 Waarom filosoferen met jongeren?.....	12
2.1.4 Matthew Lipman, grondlegger van het filosoferen met kinderen	13
2.1.5 Filosoferen op school	14
2.1.6 Voor – en tegenstanders	17
2.1.7 Hoe leid je een filosofisch gesprek in goede banen?	17
2.1.8 Filosoferen met jongeren, is dat wel iets voor een leerkracht?!	19
2.2 Wat is een krachtige leeromgeving?.....	21
2.2.1 Ontwikkeling van de leerling met zijn / haar (beroeps)identiteit	22
2.2.2 21 - eeuwse vaardigheden	22
2.2.3 Leertaken	23
2.2.4 Passende leerzorg	23
2.3 Welke plaats heeft filosofie binnen functionele vaardigheden?	25
2.4 Kunnen we filosofie samenbrengen met maatschappelijke thema's en actualiteit?	25
2.5 Welk effect heeft filosoferen op de taalontwikkeling van de BSO – leerling?	26
2.5.1 Geletterdheid.....	26
2.6 Conclusie	27
3 Ontwerponderzoek	28

3.1	De opbouw van het filosofisch gesprek	28
3.1.1	Opstellen van gespreksregels	28
3.1.2	Aanleiding / aanknopingspunten	28
3.1.3	Onderzoeksplan	28
3.1.4	Afronding en terugblik op het gesprek	30
3.1.5	Verwerking van het gesprek	30
3.1.6	Evaluatie van het gesprek	31
4	Didactisch materiaal	32
4.1	Kennismaking met filosoferen voor ouders / voogd	33
4.2	Kennismakingsles	34
4.2.1	Bijlagen kennismakingsles	38
4.3	Zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig?	45
4.3.1	Bijlagen filosofieles internationale vrouwendag	49
4.4	Bestaat een wereld zonder afval?	54
4.4.1	Bijlagen filosofieles milieu	58
4.5	Bepaalt kleding mee wie je bent?	77
4.6	Mag je steeds een mening hebben?	80
4.7	Is cultuur een deel van jezelf?	83
4.7.1	Bijlage filosofieles cultuur	86
4.8	Ligt het verhaal van mijn leven vast?	87
4.8.1	Bijlage filosofieles de toekomst	90
4.9	Kan iedereen empathisch zijn?	91
4.10	Bestaat ware liefde?	94
4.11	Is veiligheid een gevoel?	97
4.11.1	Bijlagen filosofieles veiligheid	100
4.12	Evaluatieformulier	102
5	Reflectie	105
5.1	Kennismakingsles	105
5.2	Filosofielessen	105
	Besluit	108
	Literatuurlijst	110
	Geraadpleegde werken	113
	Bijlagen	115

Inleiding

Albert Einstein zei ooit: 'Logica brengt je van punt A naar punt B, maar verbeelding brengt je overal.' Helaas moeten we vaststellen dat tot op heden filosoferen met BSO – leerlingen zelden tot niet in het curriculum van het Vlaams secundair onderwijs wordt opgenomen. Logica heeft, in tegenstelling tot de verbeelding, een prominente plaats in het curriculum. Volgens mij is het dus hoog tijd om aan de slag te gaan met de verbeelding van deze jongeren. Dit kan perfect aan de hand van filosofiegesprekken / filosofische gesprekken.

De basis van mijn bachelorproef ligt in binnen het vak PAV en MAVO, met als doelgroep leerkrachten met leerlingen uit voornamelijk de tweede en derde graad. In het verkennend onderzoek ben ik voornamelijk op zoek gegaan naar wat filosoferen juist inhoudt en op welke mogelijke aspecten het filosoferen een meerwaarde het zou kunnen bieden.

Als praktijkonderzoek heb ik, rekening houdend met het verkennend onderzoek, materiaal ontworpen waarmee leerkrachten en toekomstige leerkrachten daadwerkelijk aan de slag kunnen.

Iedereen kan dit werk raadplegen voor dus zowel inhoudelijke informatie betreffende het onderwerp filosoferen met jongeren, meer specifiek met BSO – leerlingen, alsook voor kant en klaar thematisch materiaal waarmee leerkrachten aan de slag kunnen.

1 Verkennend onderzoek

1.1 Probleemoriëntering

1.1.1 Hypothese

Heel wat maatschappelijke thema's worden nog steeds abstract behandeld in de BSO - klassen¹. Dit komt doordat de leerkrachten het behandelen van deze thema's een hele opdracht vinden, aangezien de leerlingen vaak een te beperkte woordenschat beheersen en onvoldoende taalrijk zijn. Dit resulteert in extreme en onbedachtzame reacties. Daarnaast bezitten de leerlingen vaak onvoldoende of subjectieve kennis over een bepaald onderwerp. Dit moet worden voorkomen door met de leerlingen in gesprek te gaan. Het is belangrijk dat de leerlingen samen in dialoog gaan en leren denken alvorens ze een oordeel vellen. Dit wil ik bereiken door gebruik te maken van filosofische gesprekstechnieken.

1.1.2 Onderzoeksvragen

ONDERZOEKSVRAAG

Welke meerwaarde kan filosoferen met jongeren bieden voor BSO – leerlingen?

DEELVRAAG 1

Wat is een filosofisch gesprek?

DEELVRAAG 2

Wat is een krachtige leeromgeving?

DEELVRAAG 3

Welke plaats heeft filosofie binnen functionele vaardigheden?

DEELVRAAG 4

Kunnen we filosofie samenbrengen met maatschappelijke thema's en actualiteit?

DEELVRAAG 5

Welk effect heeft filosoferen op de taalontwikkeling van de BSO – leerling?

¹ BSO is de afkorting voor Beroeps Secundair Onderwijs. Het is een onderwijsvorm in het secundair onderwijs in Vlaanderen waarbij de leerling een beroep aanleert en algemene vorming krijgt.

1.2 Onderzoeksplan

1.2.1 Het project

Binnen deze bachelorproef ga ik op zoek naar de meerwaarde van filosofen met BSO - leerlingen. Zelf vind ik dit een zeer interessant gegeven om te onderzoeken. Het is tot op heden zeer belangrijk dat leerlingen voldoende taalrijk zijn om te kunnen functioneren binnen de maatschappij. Zonder deze talige kennis is het bijna onmogelijk om een gegrond en objectief standpunt in te nemen en dit standpunt objectief te kunnen beargumenteren. Daarnaast is mijn streefdoel de leerlingen een kritische houding te laten innemen ten opzichte van nieuwsfeiten. Het is de taak van de leerkracht om de leerlingen zo objectief mogelijk in dit proces te begeleiden.

In de eerste plaats wil ik nagaan hoe de actualiteit en maatschappelijke onderwerpen in de klas benaderd worden. Wordt dit op een objectieve of eerder op een subjectieve manier gedaan? Deze vraag speelt een zeer grote rol in het verdere onderzoek en in de keuze van gesprekstechnieken. Daarnaast stel ik dat de leerlingen centraal staan in mijn onderzoek. Uiteraard wil dat niet zeggen dat de rol van de begeleider (leerkracht) miniem is, integendeel. De leerkracht heeft een belangrijke, begeleidende rol. Hij / zij moet ervoor zorgen dat de gesprekken gestructureerd en objectief verlopen. Hij / zij neemt binnen de filosofische gesprekken de rol als moderator op.

Om een besluit te vormen, kan ik stellen dat ik voor deze bachelorproef op zoek zal gaan naar filosofische gesprekstechnieken om de actualiteit en maatschappelijke onderwerpen op een gegronde manier in de BSO – klas te brengen. Zo tracht ik ongegronde standpunten en argumenten te vermijden en bovendien de leerlingen hun positie in de maatschappij te versterken.

Ik zal lesmateriaal ontwikkelen en uittesten. Uiteraard is het belangrijk voor mijn onderzoek dat de leerlingen zelf nog niet in contact zijn gekomen met filosofische gesprekstechnieken. Op deze manier kan ik onderzoeken welke meerwaarde het biedt om een filosofisch gesprek te voeren met een BSO – leerling.

1.2.2 De school

Voor dit project wordt er nauw samengewerkt met het Sint – Jan Berchmanscollege te Mol. Binnen deze school heerst een sterk opvoedingsproject waaruit zij hun vorming en opvoeding proberen gestalte te geven. De school streeft dan ook drie grote pijlers na.

Leren

“Het gewone buitengewoon doen met een kwaliteitsvolle leeromgeving voor ogen. (Sint – Jan Berchmanscollege opvoedingsproject).”

Dat is exact waar ik me met deze bachelorproef wil voor inzetten. Filosofen is tot op heden nog steeds geen ingeburgerde methodiek binnen ons secundair onderwijs. Toch wil ik me hiervoor inzetten zodat er aan de hand van een vernieuwende methodiek kan worden bijgedragen aan een kwaliteitsvolle leeromgeving waar deze school naar streeft. Verder is het de bedoeling om de leerlingen een brede waaier aan culturele waarden te laten ontdekken. Filosofen is immers zelfontdekkend leren.

Leven

“Het gewone buitengewoon doen met een respectvolle en talentontplooiende leefomgeving voor ogen. (Sint – Jan Berchmanscollege opvoedingsproject).”

Het is de bedoeling om aan de hand van filosofische gesprekstechnieken de doorsnee maatschappelijke thema's en actuele gebeurtenissen te bespreken. Het gewone wordt dus op een buitengewone manier benaderd. Verder is filosoferen de ultieme kans om vertrekkende vanuit de individuele leerstatus aan binnenklasdifferentiatie te doen. Op deze manier streef ik de talentontplooiende leefomgeving en leerwinst op verschillende leerdomeinen na.

Zorgen

“Het gewone buitengewoon doen met een attente zorgomgeving voor ogen. (Sint – Jan Berchmanscollege opvoedingsproject).”

Wanneer er aan filosoferen met jongeren wordt gedaan, is het belangrijk om een veilig klasklimaat te scheppen waarbinnen de leerlingen zichzelf kunnen zijn. Dit veilig klasklimaat wordt geschept door te focussen op de talenten die leerlingen reeds bezitten en hun de kans te bieden om te groeien.

1.2.3 Het team

Binnen dit project werk ik nauw samen met Rita Ramaekers. Zij is lector PAV aan de Hogeschool PXL en bovendien de promotor van deze bachelorproef.

Daarnaast wordt er nauw samengewerkt met het Sint – Jan Berchmanscollege te Mol. Mevrouw Greet Hooyberghs zet samen met de klassen 4AD – RE, 5AD – RE en 6AD – RE (Administratie & Retail) de schouders onder dit project.

Sint – Jan Berchmanscollege, Mol²

² **Figuur 1:** Secundaire school: Sint – Jan Berchmanscollege, te Mol

2 Theoretisch onderzoek

2.1 Wat is een filosofisch gesprek?

2.1.1 Wat is ‘filosofen’?

Als je aan iemand vraagt wat hij / zij onder filosofen verstaat, krijg je wellicht heel uiteenlopende antwoorden. Veel voorkomende antwoorden zijn: vrijuit praten, afwijken van of eindeloos doorgaan op een onderwerp, stilstaan bij de zin van het leven, etc. . Filosofie wordt vaak op dezelfde lijn gezet als ideologie, zingeving en levensbeschouwing. Filosofen is veel ruimer dan vaak wordt aangenomen.

Een werkdefinitie

Filosofen is een typisch menselijk verschijnsel. De mens heeft namelijk het vermogen om over de dingen om ons heen na te denken. Met andere woorden: “Mensen kunnen er bewust over reflecteren.”. Wanneer men op zoek gaat naar een definitie is dit zeer vaak een onmogelijke opdracht. Zelfs beroepsfilosofen geraken hier niet over eens. Omwille van dit grote probleem is er een werkdefinitie ontstaan waarin de meest uiteenlopende filosofen en tradities zich herkennen. De definitie werd opgericht door UNESCO³ en luidt als volgt:

“Filosofie / filosofen is de stelselmatige poging zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele / redelijke / kritische vermogens in de problemen en vraagstukken die rijzen ten gevolge van ons bestaan als mens aan te pakken (Klassevol Filosofen, 2016, p.15).”

Opmerkelijk is dat nog het achtwoord, noch de zoekmethode, zelfs niet de formulering van de centrale onderzoeksvraag op voorhand vastliggen. Het doel is immers om samen na te denken. Zo wordt er aan begripsverheldering gedaan, waarbij impliciete veronderstellingen worden opgespoord of en de redenen van die veronderstellingen worden ondersteund. Daarnaast is filosofen ook balanceren tussen analytisch denken (*waaronder logisch denken, leren redeneren en argumenteren*) en speculatief denken waar er op verbeelding, fantasie en creatief denken het accent wordt gelegd.

Filosofie versus filosofen

Filosofie wordt tot op heden geassocieerd met filosofen die enkel onbegrijpelijke dingen denken en schrijven. Tijdens een filosofisch gesprek met jongeren is het niet de bedoeling om deze moeilijke gedachte goeden te ‘vertalen’ naar een meer verstaanbare taal. Deze vorm van ‘vertalen’ is een echte vorm van filosofie.

Wanneer men gaan filosofen met jongeren gaat men daadwerkelijk aan de slag. Filosofen is immers een werkwoord. Het is een activiteit waarbij er geen enkele vraag uit de weg wordt gegaan. Vertrekkende vanuit verwondering, verbazing, nieuwsgierigheid, een drang naar kennis of vanuit de jongere zijn / haar twijfel en dit wordt de aanleiding tot het filosofisch gesprek.

³ UNESCO is een organisatie van de Verenigde Naties. UNESCO staat voor United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Deze organisatie zet zich in voor de bescherming van cultureel erfgoed in al zijn vormen: onroerend erfgoed, immaterieel erfgoed en documentair erfgoed.

2.1.2 Wat is filosoferen absoluut niet?

1 Praatronde of kringgesprek vs. filosofisch gesprek

Leerkrachten gaan er vaak vanuit dat ze reeds bezig zijn met filosoferen in de klas. Hiermee bedoelen ze meestal dat ze kringgesprekken voeren met hun leerlingen. Dit is geen onlogisch misverstand aangezien er toch enkele gelijkenissen zijn. Zo is het bijvoorbeeld bij zowel een niet – filosofisch gesprek als bij een filosofisch gesprek belangrijk dat de deelnemers zich opstellen in een kring, waarbij men oogcontact heeft met elkaar. Ook de gespreksregels, attitudes en houding van de gespreksleider zijn in grote lijnen hetzelfde.

Uiteraard zijn er toch verschillen die het kringgesprek onderscheiden van het filosofisch gesprek. Bij een filosofisch gesprek ligt de nadruk op het filosofisch onderzoek van een filosofisch probleem door de groep. De bedoeling van het gesprek is dat de deelnemers actief naar elkaar luisteren en samen gaan redeneren. De deelnemers moeten hun redeneringen verder bouwen op elkaars argumenten. Dit in tegenstelling tot een klasgesprek, waarbij de deelnemers niet samen op onderzoek gaan. Bovendien is de rol van de gespreksleider verschillend. Bij een filosofisch gesprek is het de taak van de gespreksleider om zijn / haar eigen opvattingen achterwegen te laten, te parafaseren, door te vragen en het vormen van een gemeenschap van onderzoek.

Tot slot is het grootste verschil te vinden op het inhoudelijk vlak. Het begint reeds met de startvraag. Bij het filosofische gesprek moet deze startvraag een filosofische component bevatten en primeert de inhoud. Iedere bewering en ieder standpunt moet beargumenteerd worden. Binnen deze werkvorm zet men sterk in op vaardigheidsdoelen en verdwijnt kennisoverdracht naar de achtergrond.

2 Socratische houding bij het filosoferen versus het zogenaamde Socratisch onderwijsleergesprek

Een onderwijsleergesprek is een didactische werkvorm waarbij de leerkracht door middel van een gerichte vraagstelling de lerende tot leren aanzet. De leerkracht heeft hier de touwtjes in handen en stelt gerichte vragen tot ze de lerende de gewenste inzichten heeft bereikt. Het doel hierbij is om aan kennisoverdracht te doen. Er is een verwantschap met de historische Socrates, omdat hij zijn gesprekspartners bracht waar hij hen wilde brengen, maar niet met het filosoferen en de interpretatie van de Socratische houding. Deze Socratische houding impliceert de houding van het 'niet weten'. De begeleider is een leeg vat dat door middel van de gerichte vraagstelling aan kennisverwerving doet.

3 Discussiëren of debat versus filosoferen

Sommige leerkrachten organiseren discussies en plaatsen dit onder de noemer: filosoferen. Bij filosoferen is het belangrijk om aan de slag te gaan met de ethiek van dialogeren. Dit staat sterk in contrast met datgene wat er in een discussie / debat gebeurt. Bij een discussie / debat is het de bedoeling om de andere te overtuigen van een persoonlijke mening en / of standpunt. Het is een twistgesprek waarbij de emoties hoog kunnen oplopen.

In tegenstelling tot een twistgesprek is een filosofisch gesprek, een onderzoekend gesprek waarbij de deelnemers samen op onderzoek gaan. Ze gaan samen denken, redeneren en argumenteren. Het hoofddoel ligt niet langer zoals bij een discussie / debat bij het behalen van eigen gelijk, maar het hoofddoel houdt in om samen wijzer te worden. Dit kan men bekomen

door gepaste onderzoeksvragen te formuleren, de eigen zienswijze op een heldere manier te verwoorden en door te luisteren naar wat anderen te zeggen hebben.

2.1.3 Waarom filosoferen met jongeren?

“Toen Jef 7 jaar was vroeg hij aan zijn vader – het was 23.00 uur ’s avonds en hij lag al vanaf 20.00 uur wakker in zijn bed – of hij wilde doodgaan met zijn ogen dicht of met zijn ogen open. Toen deze antwoordde dat het hem om het even was, zei Jef dat hij toch liever zou doodgaan met zijn ogen dicht. Op de vraag waarom, antwoordde Jef: ‘Anders lig ik heel die tijd tegen de binnenkant van die kist te kijken.’ Jef was bezig met het zo goed mogelijk gebruik van zijn redelijke vermogens om dit vraagstuk ten gevolge van zijn (pril) bestaan als mens aan te pakken. (Klassevol Filosoferen, 2016, p. 17).”

Michael Pritchard geeft een ander voorbeeld:

“Susan, negen jaar oud en Ray, zeven jaar oud, komen net uit het koude water van het Michiganmeer. Susan staat stijf overeind in haar natte, koude badpak.

Susan: Ik voel mij net als een stijve pinguïn.

Ray: Hoe weet je hoe een stijve pinguïn zich voelt?

Susan: Ik voel mij zoals het eruitziet dat een stijve pinguïn zich zou voelen (Philosophical Adventures with Children, 1985, p. 67). ”

Uit deze twee voorbeelden kan men afleiden dat de kinderen aan het filosoferen zijn. Ze formuleren een antwoord dat gebaseerd is op hun denken. Dit gedrag vertoont zich spontaan. Deze manier van denken wordt rechtstreeks in verband gebracht met de persoonlijke vorming / ontwikkeling van het kind en de jongere, want kinderen en jongeren hebben immers een denkbehoefte. Het is belangrijk dat wanneer men ervoor kiest om te filosoferen met jongeren, hen niet uitsluitend nieuwe onderwerpen en contexten worden aangereikt, maar dat deze overwegend aansluiten bij hun reeds aanwezige kennis en referentiekader. Op de vraag waarom men kinderen ook nog zou moeten aansporen om na te denken over ultieme problemen, antwoordt men het volgende. Het zoeken naar antwoorden op deze vragen is belangrijk omwille van onderstaande redenen:

- **Langetermijngevolgen:** Je persoonlijke opvattingen over de relatie tussen menselijke en niet – menselijke wezens hebben niet enkel consequenties voor de huidige samenleving, maar ook voor de toekomstige samenleving.
- **Systematiek:** Er zit een bepaalde systematiek in je denken, voelen en handelen. Antwoorden op kleine problemen, vloeien voort uit antwoorden op basisproblemen. De oplossingen verlenen dus een argumentatieve samenhang aan het redeneren.
- **Oriënteren:** Wanneer je over voorlopige antwoorden op die ultieme vragen beschikt, kan je jouw bezigheden meer richting en zin geven.

Men kan stellen dat het hoofddoel van filosoferen met jongeren is om de jongere autonoom te leren denken. Op deze manier leren jongeren bewust hun verstand te bedienen om zo op te groeien tot mondige burgers die richting kunnen geven aan hun eigen handelen.

Uiteraard is het ook bevorderend om denkvaardigheden te ontwikkelen die op problemen van allerlei aard toegepast kunnen worden. Daarnaast is het bevorderend voor het kritisch denken, het creatief denken, het analytisch denken, het ontwikkelen van argumentatiestrategieën en de redeneervaardigheid. Verder blijkt filosoferen met jongeren nog andere positieve gevolgen te hebben:

- Jongeren gaan spontaan argumenteren en redenen voor hun uitspraken geven.;
- Ze leren meer helder praten.;
- Ze transfereren de kennis naar andere gebieden;
- Hun zelfwaardegevoel gaat verhogen.;
- Het stimuleert het actief luistergedrag.;
- ...

Hieruit kan geconcludeerd worden dat filosofen met jongeren de schoolse vaardigheden positief beïnvloedt.

2.1.4 Matthew Lipman, grondlegger van het filosofen met kinderen

Filosofen met kinderen is tot op de dag van vandaag onlosmakelijk verbonden met het P4C model van Matthew Lipman. Deze man wordt gezien als de grondlegger van het filosofen met kinderen. Lipman was van mening dat men meer aandacht moest schenken aan de kritische ingesteldheid van kinderen. Dat is dan ook de hoofdreden waarom hij in 1969 de didactische roman: Harry Stottlemeiers ontdekking schreef. En daar bleef het niet bij. Hij schreef nog veel meer boeken die uiteindelijk de kern van het Philosophy for Children – programma (P4C) vormden.

Bij het ontwikkelen van deze methode ging Lipman op zoek naar tekortkomingen binnen het toenmalige onderwijssysteem, want volgens hem speelt het onderwijs een cruciale rol binnen de identiteitsvorming van kinderen. Opmerkelijk was dat hij spontane filosofische belangstelling bij kinderen opmerkte, maar tot zijn grote ergernis werd hier niet deskundig op ingespeeld. Door de manier van onderwijzen, de aangebrachte materies en de visie van het onderwijs wordt het kind op een indirecte manier beïnvloed in zijn / haar waarnemingen. Lipman durft zelfs te stellen dat er een oneindige cirkelwerking bestaat tussen de invloeden van de primaire en secundaire contexten op de identiteitsontwikkeling van een individu. Bovendien gelooft Lipman dat jonge kinderen over de middelen beschikken die nodig zijn om rationeel te denken en door de methode van filosofisch stimulerende verhalen te lezen, ze zouden kunnen worden aangemoedigd om op een filosofische wijze te reageren.

Philosophy for Children – programma (P4C)

“Lipman baseerde zich in zijn denken op onder andere John Dewey (1859 – 1952) en Lev Vygotsky die de klemtoon legden op het dialogisch onderwijzen van het denken en niet louter op het memoriseren. Het louter geheugenwerk is een lagere denkvaardigheid. Kinderen moeten onderwezen worden in het kritisch oordelen, argumenteren, begripsvorming, kortom in hogere denkvaardigheden. (Klassevol Filosofen, 2016, p. 91).”

Philosophy for Children is meer dan enkel en alleen maar kritisch denken. Naast kritisch denken staan creatief denken en ‘caring thinking’ ook centraal. Uiteraard mag de essentie niet verloren gaan, want een filosofisch gesprek is een dialogisch gesprek waarbij meerdere mensen in dialoog treden met elkaar. Zo worden ze aangemoedigd om te argumenteren en te reflecteren. Volgens Lipman moet het filosofen aan bod komen in zowel de basisschool als de secundaire school, want jongeren moeten immers leren om onderscheid te maken tussen logisch en onlogisch redeneren en tussen aanvaardbare en onaanvaardbare morele oordelen.

Verder maakt Lipman een onderscheid tussen vier soorten gesprekken:

- **Het filosofisch gesprek:** Een filosofisch gesprek heeft betrekking op inhouden van principiële aard, doen beroep op verschillende denkvaardigheden en maakt gebruik van een reflectieve dialoog.
- **Het niet – filosofisch gesprek:** Tijdens dit gesprek worden er enkel en alleen maar meningen, herinneringen en verhalen uitgewisseld.
- **Het quasi – filosofisch gesprek:** In dit gesprek ontbreekt er een argumentatieve behandeling van het thema of wordt de argumentatie het doel.
- **Het pseudo – filosofisch gesprek:** Tijdens dit gesprek behandelt men wel filosofische vragen, maar laat een rationeel onderzoek op de achtergrond treden.

Het is niet altijd even gemakkelijk om de soorten gesprekken van elkaar te onderscheiden, maar het geeft wel een indicatie wat volgens Lipman een filosofisch gesprek al dan niet is.

2.1.5 Filosoferen op school

Waarom zou men filosoferen op school? Filosofische vragen komen op alle onderwijsniveaus voor in alle leergebieden. Heel vaak komt een leerling bij een leerkracht met een boeiende, filosofische vraag en weet de leerkracht niet hoe hij / zij hier op kan reageren.

Door te filosoferen gaan leerkracht en leerlingen samen nadenken over filosofische vragen waar men niet meteen een eenduidig antwoord op kan geven. Het leven wordt alsmaar complexer, de waardeoriëntaties evalueren en de kennis vernieuwt onophoudelijk. Bijgevolg wordt het steeds belangrijker dat jongeren zelf een onderzoekende houding aannemen en op zoek gaan naar kennis en vaardigheden om hun leven vorm te geven. Door te filosoferen gaat men deze moeilijke levensvragen niet langer uit de weg, maar gaat men samen naar antwoorden zoeken. Op deze manier leert men zijn / haar gedachten en gevoelens serieus te nemen, te uiten en aan de hand van vragen hun onderzoeksvraag te onderzoeken. Het heeft dan ook onmiddellijk betrekking op de ontwikkeling van de metacognitieve vaardigheden⁴.

Tot op heden heeft het vak filosofie / filosoferen met jongeren nog geen structurele plaats in het curriculum van het Vlaams secundair onderwijs, maar er is wel een groeiende aandacht. Deze toenemende interesse is te verklaren aan de hand van verschillende maatschappelijke tendensen die zich voordoen.

Een korte toelichting:

- toenemende interesse voor filosofie en filosoferen;
- maatschappelijke problemen;
- pleidooien van filosofen voor filosofieonderwijs.

Dat filosofie nog steeds een marginale plaats heeft in het onderwijs, kan toegeschreven worden aan verschillende factoren. Zo is er tot op heden nog steeds een negatieve perceptie van filosofie. Veel mensen percipiëren filosofie als een irrelevant, wereldvreemd en te moeilijk nadenken over de zin van het leven. Hoogstwaarschijnlijk doet men dit, omdat men er zelf nog te weinig over weet en / of men er nog nooit eerder mee in aanraking is gekomen. Om deze negatieve perceptie van filosofie om te keren is het belangrijk dat het onderwijs aansluiting zoekt bij de levenservaringen van de leerlingen en bij maatschappelijke actuele problemen.

⁴ Metacognitie betekent letterlijk “denken over denken” (met = over, cognos = denken). Metacognitie is het actief monitoren en daarop gebaseerd sturen van cognitieve processen om cognitieve doelen te bereiken.

Zowel de maatschappij als de overheid benaderen een opleiding meer vanuit een instrumenteel – functioneel onderwijsconcept in dienst van extrinsieke doelen zoals bijvoorbeeld hogere studies. Wie uitgaat van instrumentele benadering van het onderwijs zou voor het vak filosoferen met jongeren kunnen zijn vanwege de uiteenlopende maatschappelijke vaardigheden die bij het filosoferen worden geoefend.

Daarnaast zien de levensbeschouwelijke vakken het vak filosoferen met jongeren zeer vaak als een bedreiging. Filosoferen met jongeren is meer dan enkel zinvragen stellen en onderzoeken. Uiteraard kan het wel gezien worden als een ondersteuning voor de levensbeschouwelijke vakken door een reflectie te bieden op het morele domein. Bovendien leeft er misschien ook de vrees dat filosofie de verschillende godsdiensten onderuit kan halen. Ten slotte wordt het vak filosoferen met jongeren in vele gevallen geïntegreerd in andere vakken. Hierdoor wordt het als autonoom vak vaak als onnodig beschouwd. Dit argument kan gemakkelijk onderuitgehaald worden door te kijken naar het vak Nederlands. Nederlands zit immers verweven in ieder vak aangezien het merendeel van de lessen onderwezen worden in het Nederlands. Om het simpelst voor te stellen kan er gesteld worden dat ieder vak een afzonderlijk eiland is. Het water rondom de verschillende eilanden houdt de eilanden op hun plaats. Hieruit kan er geconcludeerd worden dat ieder vak iets afzonderlijk is waarbij men door te filosoferen een brug vormt tussen de verschillende vakken.

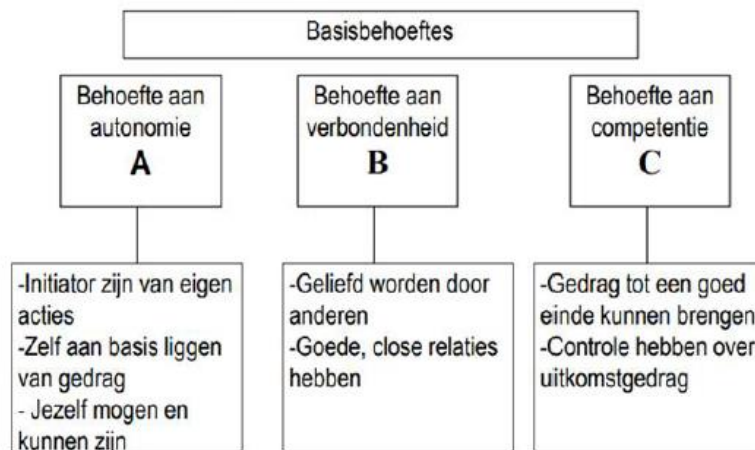
Bovendien speelt filosoferen met jongeren sterk in op de psychologische basisbehoeften voor autonome motivatie⁵. De lerende heeft immers nood aan autonomie, verbondenheid en competentie om zich mentaal te kunnen ontwikkelen en te groeien. Er wordt tegemoetgekomen aan de behoefte aan autonomie door ervoor te zorgen dat leerlingen het gevoel krijgen dat ze inspraak hebben. Ook bij filosoferen is het belangrijk dat de leerlingen een psychologische vrijheid ervaren bij het uitvoeren van de activiteit. Zo is het een noodzaak om als leerkracht te durven afwijken van het oorspronkelijk onderzoeksplan. Eveneens is het absoluut niet de bedoeling om een onderzoeksvraag op te leggen, maar het is wel de bedoeling om samen met de klasgroep op zoek te gaan naar een onderzoeksvraag die hen aanspreekt en waar ze verder mee aan de slag willen gaan. Door de keuze die hen gegeven wordt, worden de leerlingen gestimuleerd om al dan niet actief deel te nemen aan het gesprek. Indien een leerling ervoor kiest om niet actief deel te nemen, mag dit geen probleem vormen. Het kan zijn dat de leerling zich niet voldoende aangetrokken voelt tot het onderwerp en daardoor ervoor kiest om niet deel te nemen aan het gesprek.

Naast autonomie is het gevoel om bekwaam te zijn zeer belangrijk. Wanneer een leerling zich bekwaam genoeg acht om een opdracht uit te voeren, zal hij zich hier ook veel sneller voor inzetten. Wanneer er gefilosofeerd wordt, is het een absolute noodzaak om op maat van de leerlingen te werken. Wanneer het gesprek te moeilijk wordt, door bijvoorbeeld een te moeilijke woordenschat te gebruiken, gaan de leerlingen veel sneller afhaken en / of niet deelnemen aan het gesprek. Dat is dan ook een van de hoofdredenen waarom het belangrijk is om het de didactische beginsituatie van de klas in voldoende mate te kennen alvorens het filosofisch gesprek plaatsvindt. Pas dan kan het filosofisch gesprek zich situeren in de zone van naaste ontwikkeling. Wanneer dit het geval is, gaan de leerlingen in dialoog met elkaar actief aan de slag en het niveau van hun persoonlijke actuele ontwikkeling verder uitbreiden.

⁵ Autonome motivatie of ook wel intrinsieke motivatie genoemd is de motivatie die spontaan bij mensen opgewekt wordt doordat men het interessant of belangrijk vindt. Bovendien heeft autonome motivatie positieve gevolgen voor het individuele leerproces.

Tot slot heeft men ook nood aan relationele verbondenheid binnen het klasklimaat. Een veilig klasklimaat waar iedere leerling zichzelf kan zijn, is bevorderlijk voor een goed filosofisch gesprek. Als er aan al deze voorwaarden wordt voldaan, kan men spreken van een zinvolle leerervaring.

Het ABC - model⁶

Filosofen in een beroepsklas

Binnen de beroepsklassen is het een uitdaging om de leerlingen uit hun comfort – zone te brengen. Ze spreken dan ook zeer snel woorden uit van onkunde en hebben aanzienlijk weinig vertrouwen in hun eigen capaciteiten.

Duidelijke structuur bieden wordt geapprecieerd in iedere klas. Deze structuur biedt duidelijkheid en vertrouwen. Verder is het de taak van de leerkracht om kwaliteitseisen te stellen aan hun werk. Hierdoor worden er groeikansen gecreëerd. Verder speelt de kennis van de leerkracht helemaal geen rol bij filosoferen aangezien hij / zij de Socratische houding aanneemt en daardoor wordt het uitdagend voor de leerlingen. Ook de cognitief minder sterke leerling, blijkt zich te ontpoppen tijdens een filosofieles. Dit komt doordat er namelijk geen correcte en foute antwoorden zijn. Hierdoor krijgen ze dus een bepaalde voldoening van hun persoonlijke inbreng, want iedere inbreng biedt een mogelijk nieuw denkspoor. Hieruit kan men besluiten dat filosoferen in een klas heel wat sociale vaardigheden bijbrengt en het zelfbeeld van de leerlingen aansterkt.

“Filosoferen is kansen creëren.”

⁶ **Figuur 2:** ABC – model (Vansteenkiste, 2009)

Aandachtspunten

Leerlingen vinden het in vraag stellen van hun veronderstellingen een zeer moeilijk gegeven. Ze zijn het niet gewoon om aan zelfreflectie te doen en daardoor is een goede begeleiding van de gespreksleider noodzakelijk. Verder levert filosoferen weinig tot geen zichtbare resultaten op, wat eveneens een hekelpunt kan vormen voor de doorsnee BSO – leerling.

Wanneer er nog nooit eerder gefilosofeerd is met de leerlingen is het aangeraden om voldoende aandacht te schenken aan de opbouw en aanleiding ervan. De kans dat de leerlingen het nut van filosoferen in vraag zullen trekken bestaat. Hierdoor heeft het geen enkele zin om zonder verduidelijking het project aan te vatten, want zolang de verwachtingen vooraf niet gekend zijn, vergoot dit de kans op mislukking. Toch appreciëren de leerlingen het om deel te nemen aan ongewone situaties (bijvoorbeeld: filosoferen). Zo krijgen ze immers een gevoel van waardering.

2.1.6 Voor – en tegenstanders

Filosoferen met jongeren kent zowel voor- als tegenstanders. Volgens tegenstanders zou kinderfilosofie de naam filosofie niet waardig zijn. De kans is erg klein dat kinderen iets hebben aan een uitleg over de ideeënwereld van Plato. Daardoor stelt men dat filosoferen met kinderen enkel op de activiteit gericht is en niet op de inhoud.

*“Filosofie is de stelselmatige poging zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele / redelijke / kritische vermogens om problemen en vraagstukken die rijzen ingevolge ons bestaan als mens aan te pakken.”*⁷ De voorstanders leggen de nadruk op het proces van nadenken, argumenteren en niet op de uitkomst. Dit in tegenstelling tot de tegenstanders. Zij vinden dat kinderen niet in staat zijn te filosoferen omdat kinderen hun kritische denkvermogen onvoldoende ontwikkeld is.

Bovendien stellen tegenstanders de vraag: “Wordt de filosofie niet van haar ziel ontdaan wanneer ze niet streeft naar waarheid?”.

2.1.7 Hoe leid je een filosofisch gesprek in goede banen?

Om tot een filosofisch gesprek te komen, moet een bepaalde context gecreëerd worden met aandacht voor ruimte, groepssamenstelling en groepsdynamische interactie. Zoek een rustig gelegen lokaal waar je voldoende plaats hebt om de stoelen in een kring te plaatsen. Op deze manier geef je aan de leerlingen aan dat er hen iets anders te wachten staat dan een regulier les. Filosoferen geeft ruimte voor het omgekeerde: alles mag gezegd worden en het is toegelaten om even niet actief te participeren. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen meestal geen zin hebben om mee te doen en pas na een tijdje toch bij het gesprek aanpakken, dan weer even wegvallen en dan weer opnieuw aansluiten.

De rol van de gespreksleider

Zoals eerder al aangehaald is een filosofisch gesprek niet zomaar een leergesprek. Daardoor is er nood aan duidelijke regels die op voorhand worden bepaald. Daarnaast is er ook een zekere nood aan een rolverdeling. Wanneer de jongeren niet vertrouwd zijn met filosoferen, neemt de leerkracht de rol van gespreksleider het best op zich. Deze rol is zeer complex. Het

⁷ Uit een opiniestuk in De Standaard, 13 juni 2000 waarin de auteurs pleiten voor de invoering van filosofieonderwijs in Vlaanderen.

is een cruciale factor in de filosofische activiteit. Enkele kernvaardigheden van een goede gespreksleider zijn:

- blijf bij de uitgangsvraag;
- durf (bij)vragen stellen;
- structuren;
- parafraseren;
- moedig deelnemers aan;
- neem een onwetende houding aan;
- ...

Filosoferen is in het begin niet zo comfortabel voor de begeleidende leerkracht. De onvoorspelbaarheid en de touwtjes uit handen geven is een moeilijke opdracht. Maar het is niet enkel een moeilijke opdracht voor de begeleidende leerkracht. Ook voor de jongeren is het een hele opgave om te allen tijde eerlijk de gedachten te uiten ten opzichte van een vakleerkracht. Dat is dan ook de reden waarom het filosoferen beter lukt met een externe begeleider dan met de eigen leerkracht omwille van het verschil in positie. Een extern iemand kan zich veel gemakkelijker op een gelijke positie zetten als de leerlingen, want er schuilt geen gevaar in het loslaten van de eigen positie. Anderzijds geldt het voor de eigen leerkracht dat zij de leerlingen kent en reeds een vertrouwensband heeft opgebouwd. Men moet zich immers op zijn / haar gemak kunnen voelen. Opmerkelijk is dat leerlingen is het BSO hebben een sterke en emotionele band nodig hebben met hun leerkracht om tot het gewenste gedrag over te gaan. Dat is dan ook de reden waarom zij bij hun eigen leerkracht meer moeite zullen doen dan bij een externe begeleider.

Graag ga ik nog iets dieper in op de grondhouding van het niet – weten. Deze houding is als gespreksleider zeer cruciaal aangezien je geen antwoorden mag geven op vragen en geen uitspraken van deelnemers mag en kan corrigeren. Dit doet men aangezien er gewerkt wordt met de reeds aanwezige (parate) kennis van de deelnemers, we het gesprek willen stimuleren en bevorderen en omdat een deelnemende gespreksleider zijn persoonlijke autoriteit zal verliezen.

Uiteraard mag men de structuur hier zeker niet uit het oog verliezen. Deze structuur moet een houvast bieden voor zowel de begeleidende leerkracht als voor de leerlingen. Dat is dan ook de reden waarom er best voor ieder filosofisch gesprek een onderzoeksplan wordt opgesteld. Dit onderzoeksplan kan beschouwd worden als de inhoudelijke voorbereiding van het gesprek, het thema of het terrein dat wordt verkend. Een goed filosofisch gesprek start met een filosofische startvraag. Deze vraag is een vraag waarvan het antwoord niet of nog niet vastligt, maar die toch belangrijk genoeg is om te behandelen. Deze vraag nodigt de jongeren uit tot een onderzoekende houding. De startvraag houdt men steeds in het achterhoofd tijdens het gesprek bij het stellen van bijvragen. Bijvragen geven meer inhoud en diepgang aan het gesprek doordat hier de standpunten van de deelnemers worden verduidelijkt. Deze vragen zijn gericht op beweringen over feiten, waarden, oplossingen, aannames, veronderstellingen, etc. .

Het is de bedoeling dat alle vragen aangepast zijn aan het niveau van de deelnemers. Het heeft geen enkel nut om vragen te stellen die te moeilijk zijn en een zekere uitleg nodig hebben, alvorens men aan de slag kan gaan. Dat is dan ook een van de hoofdredenen waarom het onderzoeksplan zo'n grote rol speelt binnen het filosofisch gesprek. Aangezien dit onderzoeksplan op voorhand wordt opgesteld, kan de begeleidende leerkracht rekening houden met de didactische beginsituatie van de groep. Wanneer je filosofisch gesprek een eindpunt bereikt heeft, is een concrete afronding noodzakelijk. Hier worden conclusies en besluiten getrokken die rechtstreeks in verband staan met je startvraag. Pas wanneer deze

afronding heeft plaatsgevonden, is er een noodzaak aan een metagesprek. Tijdens dit metagesprek gaat men filosoferen over het voorbije filosofiemoment. Hier staat men stil bij de positieve en negatieve momenten van de onderzoeksgroep tijdens het gesprek.

“Wie zich traint in de Socratische stijl wordt ontheemd in zijn eigen cultuur. Hij is niet langer slachtoffer van de mening van de meerderheid. (Instrument Socratische gesprekken, 2016, p.40)”

2.1.8 Filosoferen met jongeren, is dat wel iets voor een leerkracht?!

Uit voorgaande tekst kan men dus besluiten dat een goed gespreksleider een duizendpoot is die met heel wat zaken rekening dient te houden. *“De Vlaamse regering stelt 42 basiscompetenties voor die ze onderbrengt in tien functionele gehelen. Filosoferen met kinderen doet een beroep op verschillende van deze basiscompetenties. (Klassevol Filosoferen, 2016, p. 45).”*

De leraar als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen

De leerkracht dient de beginsituatie van de klasgroep zo realistisch mogelijk in te schatten. Zo is het zeer belangrijk om op de hoogte te zijn of de leerlingen voldoende vertrouwd zijn met elkaar om samen te dialogeren, of er voldoende assertiviteit binnen deze klasgroep heerst en of er introverte leerlingen zijn die op een proactieve manier moeten aangespoord worden om deel te nemen aan het gesprek. Verder is het eveneens de taak van de leerkracht om thema's te selecteren die aansluiten bij de interessevelden van de leerlingen. Ten slotte is het zeer belangrijk om het filosofisch gesprek voor te bereiden aan de hand van een onderzoeksplan met vele open vragen. Hierdoor kunnen de leerlingen zowel hun cognitieve als metacognitieve vaardigheden optimaal toepassen.

De leraar als opvoeder

Het is een meerwaarde als er voor het gesprek plaatsvindt voldoende concrete afspraken samen met de groep worden gemaakt. Het is zowel de taak van de leerkracht als van de leerlingen om deze afspraken in hun achterhoofd te houden gedurende het lesmoment. Ook is het mogelijk dat zowel de leerkrachten als de leerlingen met allerlei sociaal – emotionele problemen worden geconfronteerd. Dit vereist een gepaste en adequate reactie. Bovendien is het aangewezen om oog te hebben voor maatschappelijke tendensen. Op deze manier kunnen leerlingen geconfronteerd worden met actuele en maatschappelijke gebeurtenissen. In vele gevallen is het zelfs een meerwaarde om deze gebeurtenissen het uitgangspunt te laten vormen voor het filosofisch gesprek.

De leraar als inhoudelijk expert

Deze koppeling wordt vaak foutief gelegd en daardoor ontstaan heel wat misverstanden. Het is nooit de bedoeling dat de leerkracht zich tijdens het filosofisch gesprek als inhoudelijk expert gaat gedragen. Wanneer dit wel wordt gedaan, spreekt men niet langer van een filosofisch gesprek, maar van een onderwijsleergesprek. De koppeling met de basiscompetentie leraar als inhoudelijk expert wordt hier eerder gezien als de leerkracht die de criteria van een goed filosofisch gesprek beheerst en kan toepassen.

De leraar als organisator

De organisator denkt in voldoende mate na wanneer het filosofiemoment het best kan ingepast worden in het lessenrooster. Dit kan voor iedere klas verschillen. Zo is het best mogelijk dat een filosofiemoment een uitstekende kans is om de leerlingen te prikkelen om op maandagochtend vol goede moed aan de schoolweek te beginnen, maar dit kan ook het tegenovergestelde effect hebben in een andere klas. Bovendien is het de taak van de leerkracht om vooraf in voldoende mate na te denken over de organisatie van het filosofiemoment. Denk maar aan gesprekstechnieken, klasindeling, tijd, etc. .

De leraar als onderzoeker en innovator

Filosoferen met jongeren is tot op heden een nieuwe en vrijwel onbekende werkvorm die in de gewone klaspraktijk amper wordt toegepast. Hierdoor is het belangrijk om voldoende onderzoek te verrichten alvorens men hiermee aan de slag zal gaan. Verder is het een kwestie van experimenteren. Door voldoende te experimenteren, krijgt een leerkracht beter zicht op wat wel en niet werkt.

De leraar als partner van ouders

Het is belangrijk om de ouders en / of voogd van de leerlingen voldoende in te lichten over de werkvorm filosoferen met jongeren. Dit is belangrijk, omdat het in tegenstelling tot de meeste andere onderwijsvakken binnen het curriculum er niet langer aan pure kennisoverdracht wordt gedaan. Door te filosoferen met jongeren gaan ze leren om meer helder te praten, spontaan te argumenteren en de kennis te transfereren naar andere vakken. Deze inlichting kan zowel schriftelijk als mondeling gebeuren.

De leraar als lid van de onderwijsgemeenschap

Wanneer er gefilosofeerd wordt met jongeren, verkrijgen leerkrachten vaak meer inzicht in de denkmethoden van een bepaalde leerling. Daarnaast kan het ook een meerwaarde zijn, wanneer leerkrachten onderling in gesprek treden met hun collega's betreffende de doelen en de onderwerpen van het filosofisch gesprek. Filosoferen met jongeren kan een brug vormen tussen twee of meerdere vakken en zo een manier zijn om vakoverschrijdend aan de slag te gaan.

De leraar als cultuurparticipatant

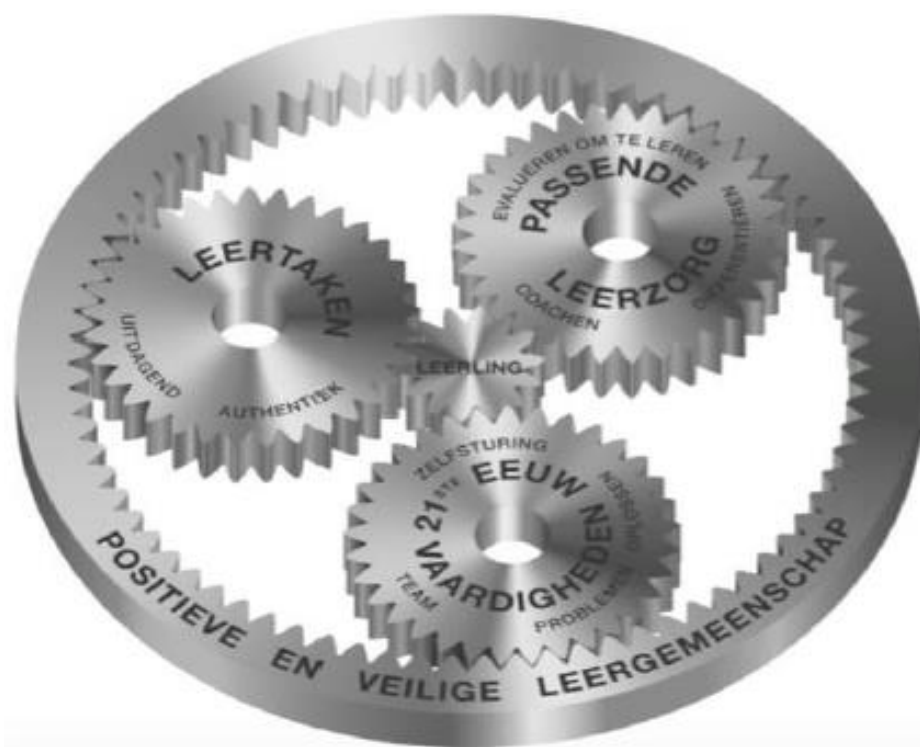
Wanneer men filosofische gesprekken wil houden betreffende actuele en maatschappelijke gebeurtenissen, opvattingen en / of waarden en normen is het een noodzaak dat de leerkracht de actualiteit in voldoende mate kritisch opvolgt. Enkel zo kan een thema worden vormgegeven.

2.2 Wat is een krachtige leeromgeving?

“Krachtige leeromgevingen zijn situaties en contexten die bij de leerlingen de vereiste leerprocessen en motivatie kunnen uitlokken en op gang houden om de beoogde leerresultaten te bereiken.” (Expeditie PAV, 2012, p. 4)

Om een positieve en veilige leergemeenschap te ontwikkelen is het belangrijk om te vertrekken vanuit de leerling waarvan men zijn / haar (beroeps)identiteit verder willen ontwikkelen. Dit doet men door sleutelcompetenties aan de hand van de 21- eeuwse vaardigheden na te streven. Bovendien zijn zowel de leertaken als de passende leerzorg voor iedere leerling cruciaal binnen de realisatie van de krachtige leeromgeving. Onderstaand kan men het model voor krachtige leeromgevingen in het BSO terugvinden.

Model voor krachtige leeromgevingen⁸

⁸ **Figuur 3:** Model voor krachtige leeromgevingen in het BSO (Placklé, Könings, Struyven, Libotton, van Merriënboer & Engels, 2017)

2.2.1 Ontwikkeling van de leerling met zijn / haar (beroeps)identiteit

Het is belangrijk om de leerling zijn / haar persoonlijke identiteit verder te ontwikkelen binnen deze krachtige (positieve en veilige) leeromgeving. Dit probeert men te bereiken door aan hun zelfconcept te werken. Door enerzijds aandacht te schenken aan hun talenten, persoonlijke wensen, normen en waarden en anderzijds aandacht te schenken aan de verwachtingen van de arbeidsmarkt.

Het is dan ook vanzelfsprekend waarom de BSO – leerling centraal geplaatst wordt binnen het model van de krachtige leeromgeving. Opmerkelijk aan dit model is dat het bestaat uit verschillende tandwielen die elkaar draaiende moeten houden. Zo is het dus geen optie dat een bepaald tandwiel niet werkende is, want zo kan het grotere geheel niet in werking blijven. Alle verschillende onderdelen zijn dus van groot belang om de positieve en veilige leergemeenschap te kunnen creëren voor de beroepsleerling.

2.2.2 21 - eeuwse vaardigheden

Aan het einde van de opleiding in het beroeps secundair onderwijs wordt er van de BSO – leerling verwacht dat hij / zij individueel, maar ook met ondersteuning van elkaar authentieke problemen van beperkte omvang, die dagelijks kunnen voorkomen, kunnen oplossen. Om dit doel te bereiken heeft men enkele sleutelcompetenties opgesteld. Ik som ze even op en geeft telkens een korte toelichting.

- **Zelfsturing en reflectie:** *“Leerlingen hebben hun eigen leerproces in handen als ze zelf persoonlijke leerdoelen formuleren, hun eigen leerbevorderingen bepalen, gepaste leeractiviteiten kiezen en het doorgemaakt proces en product evalueren. (Expeditie PAV, 2012)”*. Dit is vaak een grote valkuil voor vele BSO - leerlingen. Heel wat leerlingen komen namelijk uit een sterk leraargestuurde leeromgeving waar ze het niet gewoon zijn om zelf hun eigen leerproces in handen te nemen. Het is belangrijk om deze zelfsturing stapsgewijs op te bouwen waarbij de leerkracht de leerlingen steeds meer en meer verantwoordelijkheid geeft.
- **Problemen oplossen:** Zoals reeds eerder aangehaald is het belangrijk dat leerlingen leren om zowel individueel als met hulp van anderen problemen van beperkte omvang op te lossen. Hier kan je aan werken door de leerlingen probleemcontexten aan te reiken en hen te begeleiden in hun proces naar het vinden van toepasselijke oplossingen.
- **Team (Coöperatief leren / leren in teamverband):** Om leerlingen voldoende voor te bereiden om later in team te kunnen functioneren, is het belangrijk dat ze worden voorbereid aan de hand van coöperatieve werkvormen waarbij ze in interactie treden met hun medeleerlingen, externen, etc. .

2.2.3 Leertaken

Een krachtige leeromgeving is een leeromgeving die authentiek en uitdagend is. Meer specifiek is deze leeromgeving functioneel voor het maatschappelijk leven en het beroepsleven waar de BSO – leerling in terecht komt. Om een leeromgeving krachtig te maken moet het een positieve en veilige gemeenschap zijn waar de leerlingen zich goed voelen en waar hun persoonlijke inbreng belangrijk is.

Daarnaast is er ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen de krachtige leeromgeving. Zo is het de taak van de vakgroepen om betekenisvolle contexten voor de leerlingen te ontwikkelen waar zij zich ten volle in kunnen ontplooien. Maar steeds meer krijgen de leerlingen hier ook een verantwoordelijkheid in het vormgeven van hun eigen traject. Dit kan bijvoorbeeld door hun persoonlijk leerdoelen te laten formuleren.

Uiteraard mag men de authentieke en uitdagende leertaken niet uit het oog verliezen. Door de leerlingen aan de slag te laten gaan met levensechte contexten worden zij uitgedaagd. Hierdoor zal de intrinsieke motivatie automatisch vergroten.

2.2.4 Passende leerzorg

Het is vanzelfsprekend dat er zoveel mogelijk leerkransen voor iedere leerling worden ontwikkeld en het is onterecht dat de hoge verwachtingen van leerkrachten, directie, ouders, etc. als maatstaaf gaan gebruiken voor iedere leerling. Om deze leerkransen te kunnen bieden is het noodzakelijk dat men inspeelt op hun valkuilen, maar zeker en vast ook kwaliteiten. Dit kan wanneer er een gevarieerd aanbod is betreffende:

- Coaching;
- Differentiatie;
- Evaluatie.

Coaching

Vooraleer men kan coachen, moet er een duidelijk beeld zijn van een leerling zijn / haar competentieniveau. Dit competentieniveau is een objectief gegeven waarbij zowel de leerling als de leerkracht merkt waar de leerling staat binnen het individuele leerproces. Competentieniveau ligt meestal in lijn met het competentiegevoel. Het competentiegevoel is hoe de leerling zichzelf ziet als competent wezen. Dit is een subjectief gegeven, maar kan toch een belangrijke voorspeller zijn voor de toekomstige prestaties. De mate van geloof in eigen kunnen bij een bepaald leerdomein of taak bepaalt immers in sterke mate hoe een leerling zal presteren bij de volgende taken en leerdomeinen.

Goed presteren leidt immers (in de meeste gevallen) tot een goed competentiegevoel en visa versa. Toch zijn er ook uitzonderingen. Denk bijvoorbeeld maar aan leerlingen die zwak presteren en denken dat ze goed bezig zijn, omdat ze wel inzet tonen.

Als leerkracht is het zeer belangrijk om over dit samenhangend geheel te waken. Leerlingen in het BSO hebben vaak heel wat negatieve leerervaringen achter de rug, wat negatieve gevolgen kan hebben in de toekomst. Laat een leerling dus niet aan zijn lot over, maar houd hen op het juiste spoor. Het geven van feedback en het bieden van hulp heeft dan ook een prominente aanwezigheid binnen dit model.

Differentiatie

Differentiatie zet in op de 'routes op maat' van leerlingen. Er kan extra hulp en ondersteunende materialen aangeboden worden waardoor de leerling zijn / haar leerproces in eigen handen kan nemen. Uiteraard kan men ook differentiëren op vlak van werkvormen, tempo, etc. Het is als leerkracht zeer belangrijk om te kunnen omgaan met verschillen tussen leerlingen in een klas op een proactieve, positieve en planmatige manier waarbij verschillen verkleinen, gelijk blijven of groter worden om te komen tot verhoogde motivatie, welbevinden, leerwinst en leerefficiëntie.

Om als leerkracht aan binnenklasdifferentiatie te doen, moet de leerkracht de wil hebben om te differentiëren en de nodige kennis en vaardigheden bezitten om het waar te maken. Daarnaast is het uitermate belangrijk om de leerdoelen concreet te formuleren en voor ogen te houden. Bovendien moet een leerkracht differentiëren voor alle leerlingen. Spreek dus niet over sterke en / of zwakke leerlingen. Het is de bedoeling dat een leerkracht kijkt naar hun persoonlijke 'leerstatus'. Een leerstatus is daar waar een leerling staat in zijn / haar leerproces. Dit is per definitie een momentopname. Die leerstatus kan veranderen. Afhankelijk van de leerkracht of leerinhouden vindt een leerling een praktijkvak het ene jaar boeiend en het andere jaar moeilijk.

Dit alles doet men om succeservaringen bij de leerlingen te bereiken. Succeservaringen zijn ervaringen waarin leerlingen succes ervaren. Met andere woorden: de leerling acht zich voldoende competent om een taak, opdracht, etc. op te lossen. Dit komt doordat de opdracht aansluit bij de zone van naaste ontwikkeling. Daag als leerkracht de leerlingen dus voldoende uit, maar zorg ervoor dat deze leertaken blijven aansluiten bij hun persoonlijke zone van naaste ontwikkeling. Indien dit niet wordt gedaan, is de kans groot dat leerlingen zich als een mislukking zullen voelen en niet komen tot het uiteindelijke leren.

Evaluatie (om te leren)

“Evaluatie neemt in het onderwijs een belangrijke rol en is de laatste jaren drastisch veranderd. In tegenstelling tot vroeger, toen evaluatie vooral diende om te meten en te selecteren, zien we nu dat evaluatie en belangrijk hulpmiddel wordt om te leren bevorderen. Leerlingen worden zo uitgedaagd om telkens een hoger niveau van leren te bereiken. Evaluatie is meer dan het eenmalig afnemen van een test door de leerkracht op het einde van een les of een lessenreeks. De actuele opvattingen over evalueren benadrukken dat evalueren en leren samen geïntegreerd verlopen. Evaluatie staat ten dienste van het leren en niet omgekeerd. Evaluatie wordt gezien als een hefboom voor het leren en bepaalt mee het leerklimaat, de betrokkenheid en het leergedrag van de leerlingen. Feedback neemt hierbij een cruciale rol in om resultaten terug te koppelen. (Evalueren om te leren, 2017 – 2018, p. 8)”

Bij de doorsnee beroepsleerling is het belangrijk om vele vormen van formatieve evaluatie toe te passen. Hierdoor wordt het onderwijsleerproces of het individueel leerproces gestuurd waardoor er nadien sterk kan ingespeeld worden op coaching. Dit alles doet men met als doel dat de leerlingen groeien. Zo stelt men dat een passende evaluatie de motor is voor motivatie en zelfsturing van het leerproces.

“Ik wil klimmen, stapjes vooruit zetten! Iedereen mag op een andere hoogte staan, maar iedereen moet wel kunnen klimmen! (Expeditie PAV, 2012, p.3)”

2.3 Welke plaats heeft filosofie binnen functionele vaardigheden?

Zoals eerder al aangehaald, is de functionaliteit en de zinvolheid van opdrachten in de beroepsklas zeer belangrijk. Pas wanneer een opdracht als functioneel wordt gezien door de leerlingen, bestaat de kans dat hun intrinsieke motivatie zal vergroten. Functionele vaardigheden moeten immers toepasbaar zijn in verschillende maatschappelijke en / of beroepsgerichte situaties.

De functionele vaardigheden zijn voornamelijk van toepassing op de theorievakken waaronder de vakken Project Algemene Vakken en Maatschappelijke Vorming. Beide vakken hebben vakgebonden eindtermen die telkens worden onderverdeeld in verschillende clusters. Zo zijn er:

- Functionele taalvaardigheden;
- Functionele rekenvaardigheden;
- Functionele informatieverwerking en – verwerking;
- Organisatiebekwaamheid;
- Tijd – en ruimtebewustzijn;
- Wetenschap en samenleving (eindtermen natuurwetenschappen)

Deze clusters worden geconcretiseerd in eindtermen die daarna op hun beurt geconcretiseerd worden in lesdoelstellingen. Filosofen met jongeren situeert zich voornamelijk in de clusters functionele taalvaardigheden, functionele informatieverwerking en – verwerking en tijd – en ruimtebewustzijn. Dit geldt zowel in de tweede als in de derde graad.

2.4 Kunnen we filosofie samenbrengen met maatschappelijke thema's en actualiteit?

In ieder nieuwsbericht komen steeds begrippen waar filosofen al eeuwenlang over nadenken. Denk maar aan begrippen zoals: solidariteit, vrije meningsuiting, zorg, een rechtvaardige samenleving, conflict, oorlog, verdraagzaamheid, etc. Hierdoor komen mensen in aanraking met gebeurtenissen waardoor ze zichzelf vragen gaan stellen waar men niet onmiddellijk een antwoord op weet.

“Het nieuws heeft geen geheugen. Wat vandaag wordt gebracht, kan morgen alweer vergeten zijn. Wie alleen het dagelijkse nieuws volgt, hopt zo van bericht naar bericht zonder een diepere samenhang te zien. Terwijl juist die samenhang het meest informatief is. Met filosofie kun je op verschillende manieren de diepere verbanden boven krijgen en aan een analyse onderwerpen (Actualiteit op de filosofische snijtafel, 2014)”.

Zoals reeds eerder aangegeven, geven BSO – leerlingen zeer vaak ongezoeten hun mening op nieuwsfeiten. Deze meningen zijn in vele gevallen zeer weinig gegrond en daardoor ook niet objectief. Dit komt mede doordat voor heel wat leerlingen de dagelijkse actualiteitsberichten (nieuwsuitzendingen, krantenartikelen, cartoons,...) een obstakel vormen. Hier komen hun taaldrempels dan ook tot uiting. De hedendaagse berichtgeving wordt zeer vaak te moeilijk verwoord en zeer sec gebracht, waardoor deze leerlingen het niet kunnen opbrengen om de actualiteit te volgen.

Churchill zou ooit hebben gezegd: “Wie jong is en rechts, heeft geen hart; wie oud is en links geen verstand.”, maar de grote vraag luidt: “Hoe zit het momenteel met onze jongeren gesteld?”. De huidige generatie jongeren wijst de democratie steeds meer af, maar beseffen

niet dat ze dit enkel en alleen kunnen doen in een democratie. Jongeren voelen zich ongemakkelijk als de ander hun persoonlijke waarden niet aanvaardt, maar durven dit ongenoegen niet te ventileren. Het is bijzonder zorgwekkend dat de generatie van vandaag hun rug toekeert naar de democratie. Is het gebrek aan perfectie dat jongeren inspireert in hun keuze?!

Door filosofische gesprekstechnieken in de lessen te integreren, kunnen de leerlingen toch in aanraking gebracht worden met actualiteit. Door fragmenten uit de actualiteit als aanleiding te gebruiken, worden de leerlingen geprikkeld en zullen ze spontaan vragen stellen. Hier moet de begeleidende leerkracht de nadruk leggen op het samen vragen stellen, want zo wordt opnieuw de onderzoekende houding bij de leerlingen gestimuleerd. Uiteraard is het zeer belangrijk dat er opnieuw wordt ingespeeld op de didactische beginsituatie van de klas. Doordat de vragen in groep ontwikkeld worden, verhoogt hun competentiegevoel en dit zal een positief effect hebben op de motivatie van deze jongeren. Wanneer het talige aspect een obstakel vormt, is het belangrijk dat er gewerkt wordt met zeer aanschouwelijk materiaal. Denk hierbij aan beeldfragmenten, sprekende beelden, woordposters, etc. .

Nadien is het de bedoeling dat deze vragen samen onderzocht worden door kritisch en creatief na te denken. Dat betekent dat de leerlingen leren argumenteren, leren luisteren naar elkaar en waarbij de leerlingen gaan reflecteren over hun persoonlijke mening.

Al deze vaardigheden kunnen onmiddellijk in verband gebracht worden met de vakgebonden eindtermen rond de functionele taalvaardigheden, organisatiebekwaamheid en tijd – en ruimtebewustzijn die worden nagestreefd bij de BSO – leerling.

Hieruit kan men concluderen dat leerlingen werken aan hun sociale vaardigheden, denkvaardigheden en taalvaardigheden. Dit alles draagt bij aan een positief pedagogisch klasklimaat, want men leert samen denken. Uiteraard heeft het hele filosofiegebeuren ook betrekking op wereldburgerschap aangezien de leerlingen leren omgaan met verschillen.

2.5 Welk effect heeft filosofen op de taalontwikkeling van de BSO – leerling?

2.5.1 Geletterdheid

“Geletterdheid is veel meer dan kunnen lezen en schrijven. Het is de competentie om informatie te verwerken uit teksten, documenten en cijfergegevens te interpreteren en om gebruik te maken van computers en multimedia. In een kennismaatschappij als Vlaanderen is geletterdheid een onmisbare vaardigheid. (De puntjes op de G, sd.)”

Geletterdheid is cruciaal om succesvol te worden en levenslang te leren. Wie laaggeletterd het onderwijs verlaat, zal veel meer moeite ervaren om in de maatschappij te functioneren naar behoren. Zo ondervinden laaggeletterden ook veel minder snel een job, hebben zij minder doorgroeimogelijkheden en ondervinden zij problemen bij de uitvoering van hun job. Daarnaast ervaren ze moeilijkheden om de dagdagelijkse organisatie van het leven vorm te geven. Taal is binnen de beroepsrichting vaak geen alleenstaand vak, maar behoort tot het bredere pakket van het vak PAV. De ondervindingen van de laaggeletterden vallen logisch te koppelen aan de eindtermen van het vak PAV en / of MAVO en hieruit kan de vraag gesteld worden of de leerlingen wel voldoende hun eindtermen bereiken.

Taal en taalachterstand zijn tot op de dag van vandaag actuele thema's in het onderwijs. Zo blijkt dat maar liefst 60% van de BSO – leerlingen de vooropgestelde eindtermen niet behalen voor taal en rekenen.

“Het onderwijs in het BSO en TSO speelt, zo blijkt uit het onderzoek dat het Steunpunt GOK in de tweede en derde graad van het BSO en TSO uitvoerde (Padmos en Van den Berge 2009), nog onvoldoende in op die complexiteit en contextgebondenheid van de competentie geletterdheid. Wat verder opvalt, is dat het merendeel van deze taalpraktijken het accent meer ligt op taalkennis en taalcorrectheid dan op taalvaardigheid. Die eenzijdige aanpak heeft ongetwijfeld te maken met een te beperkte visie op taalverwerving. Leerlingen worden nog weinig als actieve taalverwervers gezien (CTO – Eindrapport G – Kracht, 2014, p.6)”.

Onder taalontwikkeling wordt het algemeen spraak – en denkvermogen verstaan van mensen. Hieruit kan men onmiddellijk afleiden dat taal in alle vormen van filosofie verworven zit. De samenhangende relatie tussen taal en denken speelt dus een cruciale rol binnen het filosofiegesprek. Dankzij de woorden die men aan iets toekent, bestaat dat iets. Het woord is dus niet enkel een neurologisch bouwsel, maar een bestanddeel van de menselijke realiteit. Het verwoorden van ervaringen (actuele feiten) is een mogelijkheid om over het verleden en de toekomst te spreken. Doordat het spreken en denken onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, kan men stellen dat het filosoferen een hele invloed kan uitoefenen op de taalontwikkeling van de leerlingen.

Om deze taalontwikkeling te stimuleren in de positieve zin, moeten leerkrachten erop letten dat ze stapsgewijs tewerk gaan. Er kan niet zomaar eender welk filosofisch gesprek gehouden worden met leerlingen waarbij ze de verantwoordelijkheid volledig bij hun leggen. Naarmate het proces vordert en de leerlingen er meer voeling mee krijgen, kan deze verantwoordelijkheid meer gedeeld worden.

2.6 Conclusie

“Filosofie / filosoferen is de stelselmatige poging zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele / redelijke / kritische vermogens om de problemen en vraagstukken die rijzen ten gevolge van ons bestaan als mens aan te pakken (Klassevol Filosoferen, 2016, p.15).”

Uit het literatuuronderzoek kan er besloten worden dat een goed filosofiegesprek op een positieve manier kan bijdragen aan de identiteits-, cognitieve en metacognitieve ontwikkeling van het individu. Door te filosoferen worden er kansen gecreëerd. Het algemeen vooroordeel dat filosoferen niet geschikt is voor de cognitief zwakkere richtingen, wordt hierdoor helemaal ontkracht.

3 Ontwerponderzoek

3.1 De opbouw van het filosofisch gesprek

3.1.1 Opstellen van gespreksregels

Binnen een (BSO –) klas is het aangeraden om te werken met een aantal gespreksregels die klassikaal worden opgesteld. Deze regels zijn zowel voor de leerlingen als voor de begeleidende leerkracht een houvast gedurende het filosofiemoment. Wanneer meerdere filosofiemomenten gepland staan, is het aangeraden om deze gespreksregels steeds te hanteren.

Verder kan men ervoor kiezen om na de eerste filosofiemomenten samen met de leerlingen even terug te blikken op de bestaande gespreksregels. Het kan zijn dat de leerlingen tijdens het filosoferen op bepaalde ondervindingen zijn gestuit waardoor de oorspronkelijke gespreksregels moeten worden bijgesteld.

3.1.2 Aanleiding / aanknopingspunten

De aanleiding van een filosofisch gesprek is een gezamenlijk ervaringsmoment. Dit kan heel uiteenlopend zijn. Enkele voorbeelden van aanknopingspunten zijn:

- stellingen;
- verhalen;
- sprekende beelden;
- gedichten;
- videofragmenten;
- voorwerpen;
- kunstwerken;
- filokaartjes;
- cartoons;
- ...

Al deze aanknopingspunten zijn terug te vinden in de hedendaagse actualiteit. Door binnen de actualiteit naar aanleidingen op zoek te gaan, wordt er op een indirecte manier gewerkt binnen de pijler tijd – en ruimtebewustzijn. Vertrekkend vanuit deze aanleiding leidt men een filosofische vraag af. Wanneer de klasgroep in voldoende mate vertrouwd is met filosoferen bestaat er de mogelijkheid om de groep zelf een startvraag te laten formuleren zonder inleiding of aanrijking van een thema. Deze startvraag vormt het uitgangspunt van het hele filosofiemoment.

3.1.3 Onderzoeksplan

Het onderzoeksplan is een voorbereiding waar op een doordachte en gestructureerde manier wijze vragen in verband met het thema genoteerd worden. Het onderzoeksplan kan men enerzijds aanschouwen als een hulpmiddel voor de begeleider, want aan de hand van het onderzoeksplan wordt het te behandelen thema verkend en anderzijds kan het gebruikt worden om het filosofisch gesprek op gang te brengen te houden en inhoudelijk te verrijken.

De hoofdvraag (filosofische vraag) is een zeer eenvoudig geformuleerde, open en korte vraag. Dit heeft als doel dat de vraag onmogelijk meerdere interpretaties kan hebben. Deze vraag moet helder en begrijpbaar zijn. De bijvragen houden in tegenstelling tot de hoofdvraag het gesprek gaande en zorgen voor verdieping van het onderwerp. Verder

kunnen ze ook uitnodigend zijn voor de deelnemers die zich niet onmiddellijk aangetrokken voelen tot het gesprek. De gepaste vragen stellen helpt om tijdens het gesprek diepgang te bereiken. Zo is het aangeraden om vragen te stellen die:

- **vragen naar helderheid en verduidelijking:** Deze vragen zijn meestal terug te vinden in het begin van het gesprek, omdat men dikwijls nood heeft aan verduidelijking. Het is immers belangrijk om na te gaan of iedereen over hetzelfde praat. Deze vragen hebben een gedeelde verantwoordelijkheid door zowel de begeleider als de leerlingen. Wanneer er onduidelijkheid heerst, moet dit uitgesproken worden. Bovendien zijn deze vragen bevorderlijk voor de interesse in elkaars standpunten.
- **zoeken naar redenen en bewijzen:** De mens kan aanzien worden als een oordelend wezen dat onmiddellijk voor alles en iedereen een oordeel heeft klaarstaan. Dit oordeel is vaak gebaseerd op feiten, waarnemingen, interpretaties, gewoontes, dogma's, etc. . Binnen het filosofisch gesprek is het ons doel om de oorsprong van onze oordelen te onderzoeken.
- **vragen naar alternatieve gezichtspunten:** Meninge, veronderstellingen en standpunten zijn worden zeer vaak als vanzelfsprekend aanschouwd. Dit komt doordat de mens als individueel persoon zeer weinig aan perspectiefwisseling doet. Door perspectiefwisseling toe te passen in een filosofisch gesprek worden argumenten en meningen ter discussie gesteld zonder dat er opgetreden wordt als inhoudelijke 'corrector' van het gesprek. Hier is het zeer belangrijk dat de begeleidende leerkracht zijn / haar leerkrachtenrol niet op zich neemt en de minder goede argumenten niet probeert te ontkrachten. Foutieve argumenten bestaan immers niet! Een filosofisch gesprek kan in geen enkel geval overgaan in een onderwijsleergesprek waarbij kennisoverdracht centraal staat, want filosofen is denken buiten de wetgeving, regels, waarden en normen.
- **implicaties en consequenties onderzoeken:** Oordelen kunnen contradicties impliceren waarvan men zich niet bewust is. Door hierover in gesprek te gaan en gerichte vragen te stellen, kan men zichzelf bewust worden van deze feiten. Hier speelt zelfreflectie dan ook een belangrijk rol.

Het onderzoeksplan is een essentiële voorbereiding, maar slechts een houvast tijdens het gesprek. Dit wil dus zeggen dat het niet strikt moet opgevolgd worden. Het kan zijn dat de inbreng van de leerlingen het gesprek een heel andere richting uitstuurt en dit hoeft geen probleem te vormen. Het is wel aangeraden om steeds de oorspronkelijke filosofische vraag (hoofdvraag) in het achterhoofd te houden en om hier regelmatig terug naar te verwijzen. Wanneer een koppeling of verwijzing naar de onderzoeksvraag moeilijk of vaag wordt, is het de taak van de gespreksleider om het gesprek terug te leiden naar de oorspronkelijke onderzoeksvraag.

3.1.4 Afronding en terugblik op het gesprek

Toch is het beëindigen van een gesprek zeer vaak niet zo gemakkelijk als verondersteld wordt. Dit komt doordat er geen vaste regels bestaan om het gesprek te beëindigen. Zoals eerder al werd aangehaald kan een filosofisch gesprek verschillende wendingen aannemen, waardoor een einde niet op voorhand kan voorspeld worden. Wanneer de groep het punt bereikt, dat men het gevoel heeft dat men samen wijzer geworden is uit het gesprek, kan het gesprek beëindigd worden. Samen wijzer worden blijft immers het hoofddoel van een filosofiegesprek. Let er zeker wel op dat een gesprek niet te lang duurt. Een lesuur is doorgaans voldoende.

Het is zeer belangrijk om een filosofisch gesprek na te bespreken. Deze nabespreking wordt ook wel het metagesprek genoemd. Het metagesprek kan een gesprek op zich zijn waarbij het voorgaande filosofisch gesprek volledig wordt geanalyseerd, maar het kan ook een korte terugblik zijn. Hier is de kans om als begeleider te stillere leerlingen aan te spreken en de redenen van hun zwijgen te achterhalen. Bovendien is het zeker en vast aangeraden om tijdens de eerste gesprekken terug te kijken naar de gespreksregels. Mogelijk kunnen deze door middel van ondervindingen worden bijgestuurd.

Wanneer het gesprek nog volop bezig is en de tijdslimiet is bereikt, moet het gesprek toch afgesloten worden. Dit wordt gedaan door een laatste spreker het woord te geven, het gesprek nadien samen te vatten en mee te delen dat er ruimte is om later verder te gaan met dit gesprek. Hou er als leerkracht zeker rekening mee dat wanneer het gesprek in de klas wordt afgerond, het toch mentaal kan blijven nazinderen. Onthoud daarom de laatste opmerkingen, want deze kunnen een nieuw beginpunt vormen.

3.1.5 Verwerking van het gesprek

Het is aangeraden om de leerlingen de kans te bieden om het gesprek te laten verwerken. Dit kan op verschillende manieren. Zo kan er bijvoorbeeld gekozen worden om gebruik te maken van een creatieve verwerkingsopdracht, een gevoelsslinger of een filosofieschriftje.

Wanneer de leerlingen deze verwerking maken, is het zeer belangrijk om hier ook daadwerkelijk iets mee te doen. Het kan niet zijn dat er aan de leerlingen gevraagd wordt om bijvoorbeeld een collage te maken, deze in te leveren en ze nadien te zien verdwijnen in de prullenmand. Deze verwerking is individueel en moet gewaardeerd worden. Voor een BSO – klas is het aangewezen om met een filosofieschriftje te werken aangezien dit didactisch meer gestructureerd kan worden. Doordat het filosofisch gesprek reeds weinig structuur biedt zullen ze de structuur van het filosofieschriftje zeker en vast appreciëren. Het is wel zeer belangrijk om de leerlingen niet uit hun comfortzone te brengen. Deze verwerking is iets heel persoonlijk. Niemand kan inschatten welke gedachten iemand na het gesprek overhoudt, welke delen van het gesprek hem / haar bijblijven, etc. . Wanneer leerlingen aangeven dat ze deze verwerking liever niet delen met anderen, moet dit aanvaard worden door de begeleiders.

3.1.6 Evaluatie van het gesprek

Een filosofiegesprek wordt tot op heden in de meeste gevallen niet geëvalueerd. Dit leidt ertoe dat er ook geen progressie en evolutie zichtbaar wordt. Het kan niet zijn dat de evaluatie enkel gebaseerd wordt op subjectieve feiten. Daarom is het als gespreksleider een zeer grote meerwaarde indien er objectieve criteria worden opgesteld die gehanteerd kunnen worden als evaluatie – instrument. Naarmate de tijd vordert, zou er een stijgende tendens merkbaar moeten zijn.

De evaluatie – criteria worden afgesteld op de doelstellingen die gewenst worden om te bereiken. Deze criteria worden op voorhand bepaald en zijn dus per doelgroep individueel verschillend. Het is belangrijk om een onderscheid te maken tussen de evaluatie van het gesprek zelf en de evaluatie van de gespreksleider (de begeleidende leerkracht). Om de evaluatie van de begeleidende leerkracht waarheidsgetrouw te laten verlopen, wordt het aangeraden om het filosofiegesprek te laten bijwonen door een collega of door iemand die reeds ervaring heeft met het filosoferen.

4 Didactisch materiaal

Met de individuele persoonlijkheidsontwikkeling van de BSO-leerling en hun positie binnen de maatschappij in het achterhoofd werd het didactische materiaal ontwikkeld. Het vak PAV en MAVO bieden leerlingen een geheel aan van levensechte en herkenbare inhoud. Dit met als doel de interesse, samen met het inzicht, in de mens en maatschappij te verhogen.

Het didactisch materiaal uit deze bachelorproef kan gezien worden als inleiding of verwerking van een les PAV en/of MAVO. Dit met het oog op de doelstellingen rond functionele taalvaardigheid en tijd- en ruimtebewustzijn. Het doel van deze lessen is om jongeren hun blik op de wereld te verruimen door met elkaar in gesprek te gaan over de actuele en maatschappelijk gekozen thema's. In ieder onder ons schuilt een kritische burger.

Taalondersteuning is noodzakelijk voor elke leerling. Dit wordt op een intensieve manier toegepast aan de hand van argumentenkaders, bijhorende woordposters en visuele ondersteuning. De leerlingen kunnen hier actief gebruik van maken om hun standpunt te bekrachtigen. Verder kunnen deze filosofische gesprekken bijdragen aan burgerschapscompetenties en competenties inzake samenleving.

Na ieder lesschema worden de bijhorende materialen, waaronder voornamelijk het ondersteunend materiaal, toegevoegd in bijlage. Zo blijft het overzicht beter bewaard.

4.1 Kennismaking met filosoferen voor ouders / voogd

(Plaats, datum)

Betreft: Project "Laat je hersenen kronkelen!"

Beste ouder(s), voogd

Graag stel ik mezelf kort even voor. Ik ben Axelle Goos, laatstejaarsstudente aan de Hogeschool PXL, te Hasselt. Aan het einde van deze driejarige opleiding zetten we ons in voor een zelfgekozen onderwerp betreffende onze bachelorproef. Ik heb ervoor gekozen om het project 'Laat je hersenen kronkelen!' uit te werken. Jongeren ontdekken de wereld zelfstandig door middel van een onderzoekende houding. Deze onderzoekende houding willen we verder ontwikkelen door te filosoferen. Want van filosoferen kan je immers heel wat leren!

We kunnen stellen dat filosoferen nog geen vaste plaats heeft in het lessenpakket van het Vlaams secundair onderwijs. Toch is er groeiende interesse voor deze werkvorm / methodiek. Filosoferen is zeker en vast geen praatronde, discussie of debat. Het is wel een werkvorm waardoor uw kind leert om spontaan te argumenteren, op een heldere manier te praten en de kennis te transfereren naar andere vakken en gebieden.

Ook al lijkt het voor velen een ver – van – mijn – bedshow, filosoferen is de ultieme kans om uw kind te laten groeien tot een mondige burger die richting kan geven aan zijn / haar eigen handelen.

Wanneer u vragen heeft betreffende deze werkvorm, kan u steeds vrijblijvend per mail contact opnemen.

Met vriendelijke groet

Axelle Goos

Axelle Goos
Student PXL
axelle.goos@student.pxl.be

Sint – Jan Berchmanscollege
Jakob Smitslaan 36
2400 Mol

4.2 Kennismakingsles

Lesschema			
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes, dobbelsteen, bijlagen	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Zelfontdekkend leren in groep, OLG, filmpje (Edpuzzle), Brainstorm (Mentimeter), reflectiemoment		
MOTIVATIEFASE			
8'	<p>WERKVORM 1: Brainstorm (Mentimeter)</p> <p>De leerkracht vraagt de leerlingen om met hun laptop naar www.menti.com te surfen. Zelf doet ze dit ook en toont ze de leerlingen de inlogcode. Hier is het de bedoeling dat de leerlingen volgende zin aanvullen: "Denken betekent voor mij..."</p> <p>Dit wordt nadien klassikaal nabesproken.</p> <p>Nadien wordt de invulling van de komende lesmomenten verduidelijkt. De leerkracht geeft aan dat deze filosofiemomenten in het kader van haar bachelorproef zullen plaatsvinden.</p> <div style="border: 1px solid #ccc; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p style="text-align: center; font-size: small;">Go to www.menti.com and use the code 21 99 52</p> <p style="text-align: center; font-size: large;">Denken betekent voor mij...</p> <div style="text-align: center;"> <p style="font-size: x-small; margin: 0;">Hide Image</p> </div> <p style="text-align: right; font-size: x-small;">Mentimeter</p> <p style="text-align: right; font-size: x-small;">0</p> </div>		
UITVOERINGSFASE			
7'	<p>WERKVORM 2: Edpuzzle</p> <p>We bekijken klassikaal een beeldfragment. (https://www.youtube.com/watch?v=GWZYEEom3kg&t=33s) De leerkracht toont dit filmpje aan de hand van een Edpuzzle. Dit doet ze omdat het filmpje op deze manier regelmatig stopgezet wordt om de leerlingen hun aandacht te vestigen en opnieuw te betrekken. Het filmpje duurt twee minuten en wordt zes keer automatisch stopgezet met onderstaande boodschappen:</p>		

1. Let even goed op...
2. Lees het schema nog eens goed door!
3. Waarom zouden we filosoferen op school? Wat denk jij? Geef je mening! (Hier zijn geen correcte antwoorden. De leerlingen geven hun persoonlijke mening.)
4. Samen nadenken is dus werkelijk van belang!
5. Filosoferen is dus DENKEN!
6. Bij filosoferen ligt de nadruk op JOUW gedachten. Let op! Dit wil niet zeggen dat je jouw mening aan anderen moet opdringen. Je mag ze wel meedelen!

Inloggegevens Edpuzzle

E – mail: goos.axelle@gmail.com

Wachtwoord: axellegoos

Bijvragen:

Voor het filmpje

- Wat zou filosoferen zijn? Heeft iemand een idee?

Na het filmpje

- Kan iemand me nog eens in zijn eigen woorden uitleggen wat filosoferen inhoudt?
- Denk je dat we tijdens de filosofiemomenten rekening moeten houden met wetteksten en algemene gedragsregels?

Nadien deelt de leerkracht de filosofieschriftjes uit. Deze schriftjes mogen thuis gepersonaliseerd worden.

10'

WERKVORM 3: Gespreksregels opstellen

De leerkracht duidt de leerlingen op het feit dat het belangrijk is om voor je mening uit te komen, maar dat dit niet zomaar zonder enige grens kan. Dat is dan ook de reden waarom we enkele gespreksregels moeten opstellen.

Heeft iemand enig idee welke regels belangrijk zouden kunnen zijn?

Indien de leerlingen zelf geen aanstalten maken om regels op te stellen, geeft de leerkracht volgende hints.

Zou het belangrijk zijn om naar elkaar te luisteren wanneer iemand aan het woord is? (*Luister naar elkaar!*)

Mag je iemand onderbreken wanneer hij / zij aan het woord is? (*Laat iedereen uitspreken.*)

Moet je anderen jouw mening opdringen? (*Respecteer de mening van anderen. Ook wanneer deze verschillend is dan die van jou.*)

Mag je zomaar beginnen met praten? (*Laat de andere uitspreken alvorens je hierop een antwoord geeft.*)

Moet je altijd bij je mening blijven? (*Durf je mening te herzien!*)

Moet je steeds antwoorden? (*Je hebt pasrecht. Je hoeft dus niet te antwoorden indien je dit niet wil.*)

Nadien wordt er een nadruk gelegd op het belang van het argumenteren. De leerlingen hebben allemaal in hun filosofieschriftje onderstaande argumenten – kader. Dit wordt klassikaal overlopen.

ARGUMENTENKADER

Een **argument** gebruik je om jouw standpunt (*visie / mening*) te onderbouwen. Een goed argument opstellen is niet zo eenvoudig als je denkt. Je dient met een aantal zaken rekening te houden. Gebruik onderstaande tips zeker en vast bij het formuleren van jouw argumenten.

1. Begin je argument met: **“Ik vind...”, ‘Naar mijn mening...’** of **‘Volgens’**.
2. Verklaar vervolgens je mening met **‘omdat ...’, ‘want ...’, ‘bijvoorbeeld...’, ‘doordat’, ‘sinds’, ...**
3. Geef voldoende uitleg. Pas dan kan iemand je echt begrijpen.

*Bijvoorbeeld: **Naar mijn mening** zouden we allemaal naar elkaar moeten luisteren, omdat je dan veel beter begrijpt hoe die persoon zich voelt.*

15'

WERKVORM 4: Zelfontdekkend leren

Afhankelijk van de klas worden de leerlingen voor de resterende tijd in kleine groepen opgedeeld en aan het werk gezet. Er zijn drie verschillende kennismakingsopdrachten.

OPTIE 1:

De leerlingen krijgen drie foto's voorgeschoteld die genomineerd zijn voor de wedstrijd World Press Academic. Dit zijn foto's waar een heel verhaal achter schuilt. Toch maken de leerlingen niet onmiddellijk kennis met het oorspronkelijke verhaal, maar gaan ze zelf aan de slag.

De leerlingen kiezen een afbeelding die hun het meest aanspreekt en sommen uitgebreid op wat ze zien. Nadien proberen ze bij alles wat ze opmerken op de foto in groep drie vragen op te stellen waar ze graag een antwoord op zouden willen krijgen. Tot slot gaan ze in groep op zoek naar mogelijke antwoorden zonder bronnen te raadplegen. De leerlingen worden extra uitgedaagd aangezien het niet de bedoeling is dat ze ervoor kiezen om W – vragen op te stellen.

Dit alles doet de leerkracht om de leerlingen in groep te laten samenwerken, de realiteit te beschrijven en creatief en kritisch na te denken over mogelijke antwoorden.

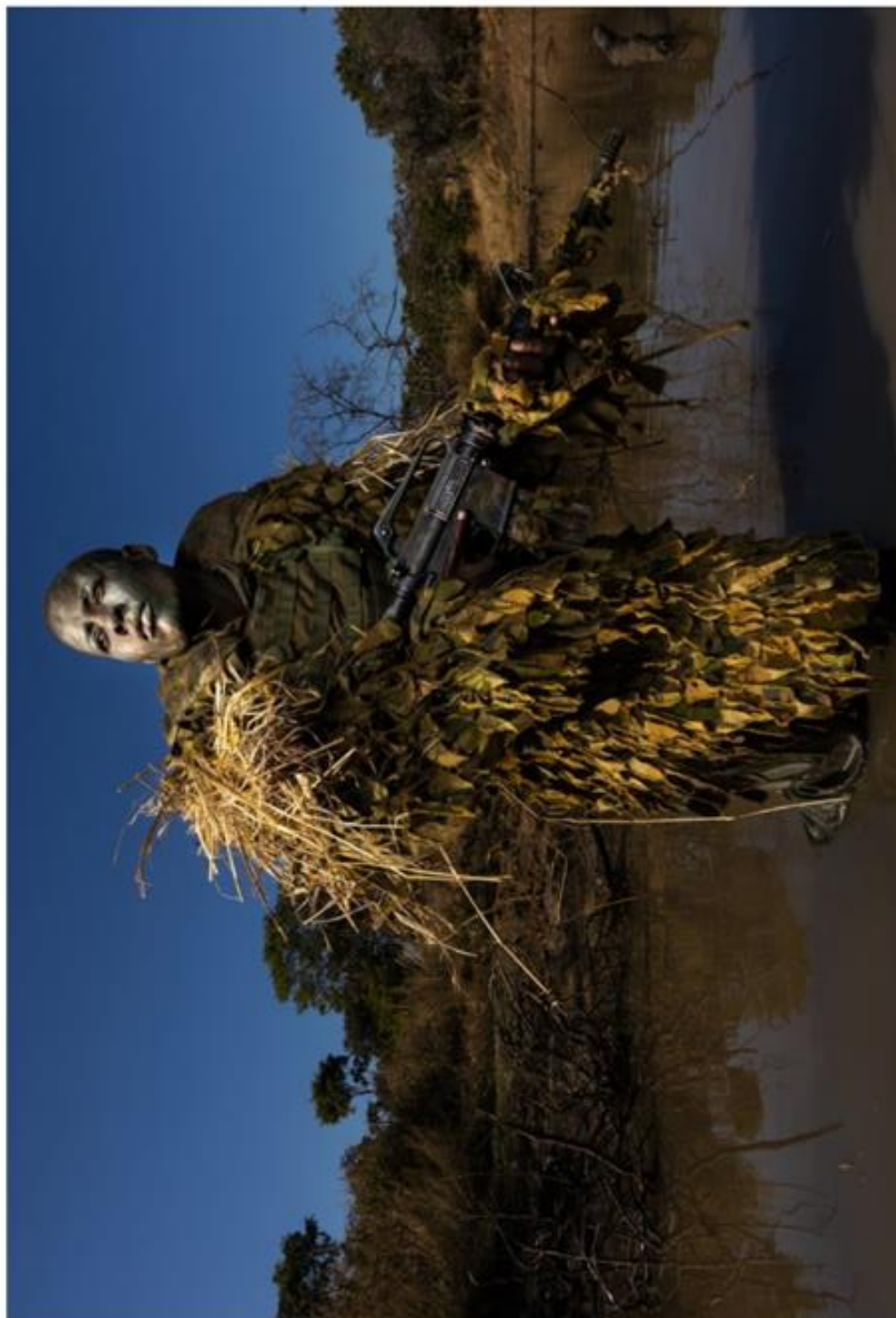
OPTIE 2:

Bij optie twee dobbelen de leerlingen hun personage, situatie en plaats. Aan de hand van deze gegevens is het de bedoeling dat de leerlingen in groep een

	<p>creatief verhaal schrijven. Door op deze manier aan de slag te gaan worden ze getriggerd op vlak van creatief denken. Bovendien is het de bedoeling dat ze nadien zelf minstens twee vragen opstellen voor hun personage. Hier oefenen ze opnieuw de vraagstellingstechniek.</p> <p>OPTIE 3: Bij optie drie is het de bedoeling dat de leerlingen een stelling trekken en hierover met elkaar in dialoog gaan. Ze oefenen hier voornamelijk het argumenteren in. Indien de leerlingen sneller klaar zijn dan verwacht, gaan ze zelf opnieuw vragen stellen betreffende de gekozen stelling. De gekozen stellingen komen allemaal uit het boek: 'Wijsheid uit het westen'.</p> <p>Onderstaande stellingen kunnen mogelijk aan bod komen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ja' en 'nee' zijn de kortste en makkelijkste woorden om in de mond te nemen en vergen het meeste onderzoek. ▪ Mensen worden vrij en met gelijke rechten geboren en blijven het. Maatschappelijk onderscheid mag alleen gegrond zijn op gemeenschappelijk nut. ▪ Het enige vaderland, o vreemdeling, is de wereld waarin we wonen. ▪ Niets is zinvoller dan van richting te veranderen. ▪ Wie geen meester is over zijn gedachten, is geen meester over zijn daden. ▪ Alles wat ik weet is dat ik niets weet. ▪ Men kan iets omdat men gelooft dat het kan. ▪ Er zijn geen normen. Alle mensen zijn uitzonderingen op een onbestaande regel. ▪ Verlang niet dat alles wat er gebeurt precies zo gebeurt als jij dat wenst, maar wens alleen dat alles gebeurt zoals het nu eenmaal moet gebeuren en je zult slagen in het leven. ▪ Je kunt de toekomst niet voorspellen, maar je kunt haar wel uitvinden. ▪ Geloven dat andere mensen bestaan zoals ze zijn, heet liefde. ▪ De weg van hoofd naar hart moet altijd recht zijn. ▪ Het gelukkigst is hij die de meeste anderen gelukkig maakt. ▪ Het leven kan niet zonder liefdesverlangen. ▪ Dit is mijn geheim. Simpel: slechts met het hart ziet men het goed. Het wezenlijke is onzichtbaar voor de ogen.
<p>AFRONDINGSFASE</p>	
<p>5'</p>	<p>WERKVORM 5: Reflectiemoment</p> <p>De leerkracht laat de leerlingen in hun filosofieschriftje hun eerste indruk van de kennismakingsles noteren aan de hand van 5 kernwoorden.</p> <p>Dit is een individuele opdracht, want het kan niet zijn dat anderen weten hoe leerling X hierover denkt.</p> <p>Deze opdracht wordt kort nabesproken. De leerkracht geeft de leerlingen de vrijheid om al dan niet hun eindopdracht klassikaal mee te delen</p>

4.2.1 Bijlagen kennismakingsles

OPTIE 1:

*Titel: Akashinga – de Dappere
Fotograaf: Brent Stirton*

*Titel: Zwanger zijn na het FARC – verbod op kinderen
Fotograaf: Catalina Martin – Chico*

Titel: De Migrantenkaravaan
Fotograaf: Pieter Ten Hoopen

Opdrachtenfiche

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 leerlingen.

Stap 2: Bekijk samen alle foto's.

Stap 3: Kies samen één foto uit. Noteer hier de titel van de gekozen foto:

.....

Stap 4: Noteer in onderstaande kader wat jullie allemaal op deze foto zien.

Stap 5: Probeer bij alles wat jullie in stap 4 hebben neergeschreven minstens drie vragen op te stellen waar je graag een antwoord op zou krijgen. Probeer zo weinig mogelijk W – vragen te stellen. Durf dieper te graven. Noteer jullie vragen in onderstaande kader.

Let op! Voor deze opdracht is het de bedoeling dat je in groep overlegt.

Stap 6: Bespreek jullie vragen in groep. Ga samen op zoek te gaan naar antwoorden, zonder bronnen te raadplegen. Maak gebruik van je reeds aanwezige kennis.

OPTIE 2:

Dobbel je eigen verhaal

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid het **PERSONAGE** aan.

Stap 3: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **PLAATS** aan.

Stap 4: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **SITUATIE** aan.

	personage	plaats	situatie
●	een boekhouder	in een bloementuin aan het meer	eet een lekkere Marokkaanse maaltijd
● ●	een kleuter	in een vliegtuig bij de piloot	kan niet stoppen met het zingen van feestliedjes
● ● ●	een feestbeest	in het ziekenhuisbed	maakt steeds een foute berekening
● ● ● ●	Marie – Claire (17 jaar oud)	in Hawai op het strand	werd gescheiden van zijn vriend(in)
● ● ● ● ●	Hendrik (87 jaar oud)	op de Brusselse universiteit	pakt het probleem onmiddellijk aan
● ● ● ● ● ●	een pestkop	op kantoor in de cafetaria	verdwaalt in de ruimte

OPTIE 3:

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Herlees de gespreksregels die je in jouw filosofieschriftje noteerde.

Stap 3: Een iemand neemt een eitje uit de grabbelton.

Stap 4: Lees samen de getrokken stelling door.

Stap 5: Neem een standpunt in en beargumenteer aan de hand van goede argumenten. *Hulp nodig? Maak gebruik van je argumentenkaartje.*

Ben je al klaar?

Stap 6: Stel enkele vragen op die jullie jezelf stelden na het lezen van getrokken stelling. Noteer deze vragen in onderstaande kader.

Stap 7: Herhaal stap 3 t.e.m. 5 aan de hand van een andere stelling.

4.3 Zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig?

Lesschema			
Thema:	Internationale vrouwendag		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Gedicht, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Gedicht en / of reclamepamfletten</p> <p>OPTIE 1:</p> <p>Afhankelijk van het niveau van de klas en het interesseveld van de leerlingen kan men kiezen om het onderwerp al dan niet op een visuele manier aan te brengen. Wanneer men hiervoor kiest, toont de leerkracht de bijhorende reclamepamfletten en stelt ze onderstaande vragen.</p> <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat valt er jou op aan de reclamepamfletten? ▪ Vind je deze pamfletten nog geschikt om te hergebruiken? ▪ Zou je deze reclame kunnen associëren met het begrip ‘discriminatie’? ▪ ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: “Zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig?”. Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p> <p>OPTIE 2:</p> <p>Wanneer de klas uitdagingen niet uit de weg gaat en relatief gevorderd is in de functionele taalvaardigheden, kan men er als leerkracht voor kiezen om aan de slag te gaan met het gedicht ‘een vrouwenzaak’ van Amnesty International. Dit gedicht spoort aan tot extra denkactiviteit. Wanneer men hiervoor kiest, wordt het gedicht klassikaal of individueel gelezen en stelt de leerkracht onderstaande vragen.</p> <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Op welke manier worden vrouwen in het gedicht voorgesteld? ▪ Welk gevoel roept dit gedicht bij je op? 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zou je deze reclame kunnen associëren met het begrip ‘discriminatie’? ▪ ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: “Zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig?”. Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>
--	--

UITVOERINGSFASE

30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag: Zijn mannen en vrouwen gelijkwaardig?</u></p> <p>1) Wat is een vrouw?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat maakt een vrouw dan vrouw? ▪ Kan je er in jouw familie voor kiezen om vrouw te worden? ▪ Kunnen anderen ervoor kiezen dat iemand een vrouw is? ▪ Stel je eens voor dat anderen bepalen dat iemand een vrouw is, kan die persoon zich dan ook echt vrouw voelen? ▪ Wat als die persoon zich dan niet vrouw voelt, is het dan nog steeds een vrouw? ▪ Moet je jezelf vrouw voelen om een echte vrouw te kunnen zijn? ▪ Zou de wereld kunnen bestaan met enkel vrouwen? ▪ Hoe zou het er dan aan toegaan? <p>2) Wat is een man?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat maakt een man dan een man? ▪ Kan je er in jouw familie voor kiezen om man te zijn? ▪ Kunnen anderen ervoor kiezen dat iemand een man is? ▪ Stel je eens voor dat anderen bepalen dat iemand een man is, kan die persoon zich dan ook echt man voelen? ▪ Wat als die persoon zich dan niet man voelt, is het dan nog steeds een man? ▪ Moet je jezelf man voelen om een echte man te kunnen zijn? ▪ Zou de wereld kunnen bestaan met enkel mannen? ▪ Hoe zou het er dan aan toegaan? <p>3) Bestaat genderstereotypering?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is een stereotype? ▪ Waarop baseer je stereotypingen? ▪ Wat als er geen stereotiepe denkbeelden meer bestaan? ▪ Betekent dit dan je man of vrouw moet zijn? <p>4) Als mannen en vrouwen verschillend zijn, vind je dan dat men mag spreken van gendergelijkheid?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verdienen mannen en vrouwen gelijke kansen? ▪ Waar verdienen mannen en vrouwen gelijke kansen? ▪ Zou jij zelf meer kansen moeten krijgen dan iemand van het andere geslacht?
-----	--

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vind je het discriminerend dat je omwille van het geslacht geen gelijke kansen verdient? <p>5) Zijn mannen de overtreffende trap van vrouwen?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zijn alle mannen dan op dezelfde manier net dat tikkeltje beter dan vrouwen? ▪ Zijn vrouwen dan minderwaardig aan mannen? ▪ Is het tegengestelde waar? Zijn vrouwen de overtreffende trap van mannen? ▪ Kan je hier spreken van minderwaardigheid? <p>6) Zijn we gelijk omdat we dezelfde rechten hebben?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verdienen we allemaal dezelfde rechten? ▪ Hebben we dan ook allemaal dezelfde plichten? ▪ Staat dezelfde rechten hebben in verband met gelijke kansen krijgen? <p>7) Mogen mannen en vrouwen op verschillende manieren benaderd worden?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Moeten we op dezelfde manier met mannen omgaan als met vrouwen? ▪ Stel je eens voor dat we een bepaald geslacht onderdrukken, zou dit de maatschappij ten goede komen? ▪ Kan 'cultuur' de visie op mannen en vrouwen beïnvloeden? <p><i>Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarom? ▪ Kan je daar een voorbeeld van geven? ▪ En wat doen we dan met ...? ▪ Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is? ▪ Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden? ▪ Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten? ▪ Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen? ▪ Is er een andere zienswijze? ▪ Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen? ▪ Wie kan dit in eigen woorden formuleren? ▪ ... <p>Vooraleer het filosofiegesprek wordt aangevat is het de bedoeling dat de leerkracht de leerlingen meedeelt dat het niet de bedoeling is om over de uiterlijke kenmerken van een bepaald sekse te praten. De leerkracht neemt tijdens het filosofieermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.</p> <p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p> <p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p>
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 		
<p>AFRONDINGSFASE</p>			
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="317 1028 1386 1787"> <tr> <td data-bbox="317 1028 852 1787"> <p><u>OPTIE 1:</u> Tekening</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Denk na hoe je deze woorden kan visualiseren.</p> <p>Stap 4: Maak je tekening.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="852 1028 1386 1787"> <p><u>OPTIE 2:</u> Elfje</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Schrijf een elfje met de gekozen woorden.</p> <p>Stap 4: Herlees jouw elfje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>	<p><u>OPTIE 1:</u> Tekening</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Denk na hoe je deze woorden kan visualiseren.</p> <p>Stap 4: Maak je tekening.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Elfje</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Schrijf een elfje met de gekozen woorden.</p> <p>Stap 4: Herlees jouw elfje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Tekening</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Denk na hoe je deze woorden kan visualiseren.</p> <p>Stap 4: Maak je tekening.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Elfje</p> <p>Stap 1: Noteer enkele kernwoorden die jij uit het filosofiegesprek onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Kies er de belangrijkste woorden uit.</p> <p>Stap 3: Schrijf een elfje met de gekozen woorden.</p> <p>Stap 4: Herlees jouw elfje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>		

4.3.1 Bijlagen filosofieles internationale vrouwendag

Gedicht

Een vrouwenzaak

Een vrouw in de spijker gordel die rond het middel en tussen de benen sluit, met gaten erin als een theezeeffe is Voorwerp A.

De vrouw in het zwart met een gaasraampje om door te kijken en een 10 centimeter lange houten wig die tussen haar benen is geramd zodat ze niet verkracht kan worden is Voorwerp B.

Voorwerp C is het jonge meisje dat vroedvrouwen de bosjes in sleurt en laat zingen terwijl ze het vlees wegschrapen tussen haar benen, dan haar dijen vastbinden tot ze bekorst is en genezen verklaard. Nu kan ze worden uitgehuwelijkt. Voor elke geboorte zullen ze haar opensnijden en dan weer dichtnaaien.

Mannen houden van strakke vrouwen. Degenen die sterven worden met zorg begraven. Het volgende voorwerp ligt op haar rug terwijl 80 man per nacht over haar heen gaan, 10 per uur. Ze kijkt naar het plafond, luistert hoe de deur open en dicht gaat. Een bel blijft maar rinkelen. Niemand weet hoe ze hier kwam.

Je zult hebben opgemerkt dat wat ze gemeen hebben tussen hun benen zit. Is dat waar oorlogen om gevochten worden? Vijandelijk gebied, niemandsland, heimelijk binnen te gaan, omheind, bezeten, maar nooit met zekerheid, toneel van deze wanhopige rooftochten om middernacht, gijzelingen en kleffe moorden, chirurgenhandschoenen vettig van bloed, willoos gemaakt vlees, de drang van je eigen ongemakkelijke macht.

Bron

"Liefde kon maar beter naamloos zijn" – Amnesty International /De Geus

Reclamepamfletten⁹

⁹ 20 reclameposters van vroeger die tegenwoordig écht niet meer zouden kunnen (Sintenie, 2017)

**DO YOU
STILL
BEAT
YOUR
WIFE?**

Maybe you should never have stopped. Read why in the rollicking, provocative, yet educational booklet entitled, "Why You Should Beat Your Wife", written by an eminent practitioner of this manly art. Send 15c in stamps or coin to

CO-LE SALES COMPANY
538 W. Deming Place, Chicago 14, Illinois

It's nice to have a girl around the house.

Though she was a tiger lady, our hero didn't have to fire a shot to floor her. After one look at his Mr. Leggs slacks, she was ready to have him walk all over her. That noble styling sure soothes the savage heart! If you'd like your own doll to

kill carpeting, hurr up a pair of these he-man Mr. Leggs slacks. Such as our new automatic wash wear blend of 65% "Dacron"™ and 35% rayon—incomparably wrinkle resistant. About \$12.95 at plush-carpeted stores.

Dacron for Fun!

Get yourself a new pair of **Mr. Leggs**

THOMSON COMPANY, 1230 Avenue of the Americas, New York 19, N. Y.

Women don't leave the Kitchen!

We all know a woman's place is in the home, cooking a man a delicious meal. But if you are still enjoying the bachelor's life and don't have a little miss waiting on you, then come down to Hardee's for something sloppy and hastily prepared.

**Cigarettes are like women.
The best ones are thin and rich.**

Silva Thins are thin and rich.
Thin so they taste light.
Lighter than other 100's.

Lighter than most kings.
Rich because —
Well, because rich is better.

Silva
THINS

Silva Thins are thin and rich.

4.4 Bestaat een wereld zonder afval?

Lesschema			
Thema:	Milieu		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Fotoanalyse, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Fotoanalyse</p> <p>De leerkracht projecteert de foto van World Press Photo 2019 en deelt de leerlingen oude, gebruikte stukken papier uit. Denk maar aan de achterzijde van een kladblad, de achterzijde van een rekening, een stuk karton dat in de papierbak zou verdwijnen, etc.. Het is de bedoeling dat de leerlingen onderstaande stappen opvolgen:</p> <p>Stap 1: Bekijk de afbeelding aandachtig Stap 2: Stel een vraag bij datgene wat je op de foto ziet? Stap 3: Leg het papier bij de foto.</p> <p>De leerkracht overloopt de vragen van de leerlingen en dit is de aanleiding naar het filosofiemoment. Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Bestaat een wereld zonder afval?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp</p> <p>De leerkracht is voldoende op de hoogte van onderstaande achtergrondinformatie betreffende deze foto.</p> <p><u>Achtergrondinformatie:</u></p> <p><i>"Een kind dat recyclebaar materiaal verzamelt, ligt op een matras omringd door afval dat drijft op de rivier de Pasig, in Manila, Filippijnen.</i></p> <p><i>De Pasig-rivier werd in de jaren negentig biologisch doodverklaard, vanwege een combinatie van industriële vervuiling en afval dat wordt gedumpt door nabijgelegen gemeenschappen die leven zonder adequate sanitaire infrastructuur. In een rapport uit 2017 van Nature Communications wordt de Pasig genoemd als een van de 20 meest vervuilde rivieren ter wereld, met tot 63.700 ton plastic dat elk jaar in de oceaan wordt afgezet. Er worden inspanningen geleverd om de Pasig op te ruimen, die in 2018 werden erkend door een</i></p>		

	<i>internationale prijs, maar in delen van de rivier is het afval nog steeds zo dicht dat het mogelijk is om bovenop de vuilnis te lopen. (World Press Photo, 2019)”</i>
UITVOERINGSFASE	
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag:</u> Bestaat een wereld zonder afval?</p> <p>1) Wat is afval voor jou?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wanneer wordt iets afval? ▪ Is alles wat je niet meer nodig hebt afval? ▪ Is afval altijd al afval geweest? ▪ Kan er ooit geen afval meer zijn? ▪ Is afval dat je recycleert nog steeds afval? <p>2) Is de mens verantwoordelijk voor afval?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Creëer jij afval? ▪ Kan je afval koppelen aan het milieu? ▪ Is de mens dan verantwoordelijk voor het milieu? ▪ Kan je verantwoordelijk zijn voor afval, maar niet voor het milieu? <p>3) Zal de natuur altijd blijven bestaan?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Stel je eens voor dat de natuur niet langer bestaat. Is dit dan de schuld van de mens? ▪ Stel je eens voor dat de natuur niet langer bestaat. Kan de wereld dan nog wel hetzelfde zijn? ▪ Welke plaats heeft afval binnen de natuur? ▪ Is dit iets positief? <p>4) Is afval een probleem?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan je problemen altijd oplossen? ▪ Bestaat er een oplossing voor afval? <p>5) Leven we in een consumptiemaatschappij?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kopen wij te veel? ▪ Zou er als er minder gekocht wordt, minder afval zijn? ▪ Moeten we dan meer bewust nadenken over onze aankopen? ▪ Wanneer mag je dan iets kopen? ▪ Wanneer weet je dat je een miskoop hebt gedaan? ▪ Wanneer gooi je iets weg? ▪ Wat is de moeite waard om te bewaren? <p>6) Men zegt wel eens “Afval verstoort de openbare netheid”, maar is afval dan vuil?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Heb jij thuis iets waarvan je zegt dat het afval is en dat het echt enorm vuil is? ▪ Wanneer is iets vuil? ▪ Is afval dan hetzelfde als zwerfvuil? ▪ Moeten we het dan opruimen? <p>7) Stel je eens voor dat we de aarde achter ons konden laten om ergens anders opnieuw te beginnen. Wat zou je doen?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zou je meer milieubewust gaan leven?

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Als ik steeds mijn eigen voorraaddozen mee naar de winkel neem en deze laat vullen, vind je dan dat ik milieubewust leef? ▪ Kunnen we daar leven zonder afval? <p><i>Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarom? ▪ Kan je daar een voorbeeld van geven? ▪ En wat doen we dan met ...? ▪ Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is? ▪ Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden? ▪ Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten? ▪ Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen? ▪ Is er een andere zienswijze? ▪ Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen? ▪ Wie kan dit in eigen woorden formuleren? ▪ ... <p>De leerkracht neemt tijdens het filosofieermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.</p> <p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p> <p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter?
<p>AFRONDINGSFASE</p>	
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p>

Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.	
<p><u>OPTIE 1:</u> Gevoelens omschrijven</p> <p>Stap 1: Neem een kijkje naar de woordposters die op het bord hangen.</p> <p>Stap 2: Noteer een gevoel dat jij overhoudt na het filosofiegesprek in je filosofieschriftje.</p> <p>Stap 3: Ga op zoek naar een beeld dat jij toepasselijk vindt en plak het in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Quote</p> <p>Stap 1: Bedenk een quote die jouw gemoedstoestand beschrijft.</p> <p>Stap 2: Noteer het in je filosofieschriftje.</p> <p>Stap 3: Ga op zoek naar een beeld dat jij toepasselijk vindt en plak het in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>

4.4.1 Bijlagen filosofieles milieu

*World Press Photo*¹⁰

¹⁰ Living Among What's Left Behind uit World Press Photo (Cruz, 2019)

Woordposters

“VOORUITZIEND”

SYNONIEMEN

profetisch

voorspellend

...

Door zijn **vooruitziende** houding wist hij al langer dat dit een mogelijk probleem kon vormen in de toekomst.

Leiderschap moet capabel, vastberaden en **vooruitziend** zijn.

We moeten ons realiseren dat we een **vooruitziend** beleid nodig hebben om te kunnen slagen als nieuwe onderneming.

“BEZORGD”

Ed Sheeran **bezorgd** om handel concertkaarten

Aanbevelen Delen 0 Tweet G+1 0 REAGEER GERELATE

door: redactie
17/02/17 - 06u59 Bron: ANP

BEWAAR ARTIKEL

Meer over

MEER VAN

Ed Sheeran maakt zich grote zorgen om de zwarte handel concertkaartjes voor zijn aanstaande tour. Dat laat een w van de zanger weten aan het Britse dagblad The Daily M De tickets voor de tour van Sheeran gingen donderdag in d... waren in een half uur uitverkocht. Het is voor het eerst in twee jaar da...

Ik heb Jan zijn bestelling **bezorgd**.

Ik ben zeer **bezorgd** om jou, want doordat je sukkelt met je gezondheid, kan je niet langer alle lessen bijwonen.

“DANKBAAR”

van Dale

Betekenis 'dankbaar'

U heeft gezocht op het woord: dankbaar.

dank·baar (bijvoeglijk naamwoord, bijwoord; vergrotende trap: dankbaarder, overtreffende trap: dankbaarst)

- 1 dank voelend
- 2 voldoening gevend: een dankbare taak

Ik ben je zeer **dankbaar** voor alle hulp die je me bood tijdens het studeren.

Rachida was me enorm **dankbaar**, ze heeft me nadien meermaals bedankt omdat ik haar uit de nood had gered tijdens de filosofieles.

“ENERGIEK”

Vol energie

Ondernemend

Actief

Levendig

Levenslustig

Taaluniversum » Taaladvies

Een energiek / energieke persoon

“FIER”

Fier / trots

Na zo'n overwinning kunnen we eindelijk weer **fier** zijn op onze nationale voetbalploeg!

De zwemster zwaaide **fier** met de medaille die ze op het kampioenschap behaalde.

“GEFRUSTREERD”

Frustratie is een vorm van emoties

Ik zie het niet meer zitten. Ik ben enorm **gefrustreerd**.

Dat het openbaar vervoer altijd maar vertraging oploopt **frustreert** me enorm!

Belle haar gedrag **frustreert** mij enorm. Ik ben erg geïrriteerd.

“NIEUWSGIERIG”

Conversatie

Wat zit er in de zak?

- Brood

Waarom zit dat in de zak?

- Omdat het zo langer vers blijft.

Waarom blijft het dan langer vers?

- Moet je nu echt alles weten? Je moet heus niet zo **nieuwsgierig** zijn!

“ONTROERD”

De leerling was **ontroerd** door de gebeurtenissen die vanmiddag in de klas plaatsvonden.

Die scène uit Romeo en Julia heeft me echt **ontroerd**. Ik moest huilen.

Toen Rachid mij vroeg of ik de meter wou zijn van zijn dochter, was ik enorm **ontroerd**. Ik had dit niet zien aankomen!

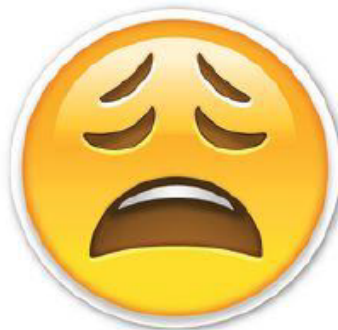

Dit is een heel ontroerend moment.

“TELEURGESTELD”

Ik was **teleurgesteld** wanneer ik vernam dat het festival waar ik al zo lang naar uitkeek, werd geannuleerd.

Wanneer ik mijn test terugkreeg, was ik **teleurgesteld** met het resultaat.

“OPTIMISTISCH”

Samir kijkt alles heel positief. Hij is een **optimistisch** persoon.

Hij is heel **optimistisch** en heeft heel wat toekomstplannen.

Positief
Verheugd
Blij
Vreugdevol

“TWIJFELEND”

Twijfelend koos Ahmet toch voor de appel.

“TEVREDEN”

De leerkracht was **tevreden** met de prestaties van 4AD – RE tijdens hun stage.

Hij werd beloond met een mooi geschenk aangezien zijn ouders zeer **tevreden** over hem zijn.

Hij komt hier al jaren over de vloer en is een zeer **tevreden** klant.

“VERWONDERD”

Verwonderd keken de kinderen naar het amfitheater.

Het **verwondert** mij dat mijn ouders er nog steeds niet zijn, zij komen normaal gezien altijd op tijd.

Ik ben **verwonderd** dat de prijzen zo hoog gestegen zijn.

Verrassing

Verstomd

Verbluft

Sprakeloos

Verbaasd

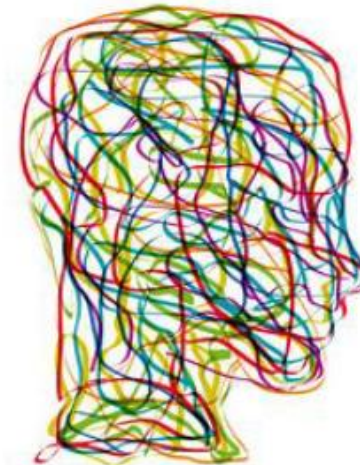
“VERWARD”

Ze nam veel medicatie waardoor ze
verward werd.

De vrouw doet allerlei gekke dingen omdat
ze **verward** is.

Chaotisch
Ontduidelijk
Ontdaan
Wanordelijk

In de war

“VERWACHTINGSVOL”

De ruimtevaarder kijkt **verwachtingsvol** uit naar de volgende ruimtereis!

De **verwachtingsvolle** leerlingen kijken enorm uit naar het volgende filosofiemoment.

Hij hoopt op een positief antwoord van de dokter en kijkt hem daarom **verwachtingsvol** aan.

“VERDRIETIG”

De tanen rollen over mijn wang,
ik ben echt **verdrietig**.

Verdriet leidt tot **verdrietig** zijn.

Abdel is erg **verdrietig** omdat
zijn oma vannacht is overleden.

“VREUGDE”

*De geboorte van Siddikah bracht veel **vreugde** in de familie.*

“WOEDE”

*Het ontstaan van **woede** heb je vaak niet zelf in de hand.*

4.5 Bepaalt kleding mee wie je bent?

Lesschema			
Thema:	Mode		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Dilemma's, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Dilemma's</p> <p>De leerkracht geeft de leerlingen telkens de keuze uit twee begrippen die met mode te maken hebben. De leerlingen verantwoorden kort waarom ze voor dat specifieke merk kiezen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Adidas of Nike ▪ Pull & Bear of Hollister ▪ Fila of Reebok ▪ Herschel of Eastpak <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vind je dit een moeilijke keuze? ▪ Wat als je door een of andere reden niet voor dat ene merk kan kiezen? ▪ ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Bepaalt kleding mee wie je bent?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag:</u> Bepaalt kleding mee wie je bent?</p> <p>1) Ben je vrij in je kledingkeuze?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verandert kledij je uiterlijk? ▪ Als je jouw lichaam aan de buitenkant verandert, verandert het dan ook je lichaam aan de binnenkant? ▪ Heeft kledij invloed op je zelfbeeld? 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bestaat foute kleding? ▪ Wanneer iemand die je kent iets minder mooi draagt, heeft hij / zij dan een slechte kledingsmaak? ▪ Wat je nu draagt, symboliseert dat wie jij bent? ▪ Kies je om kleding te dragen? <p>2) Waarom hebben we kleren aan?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Moet je jezelf schamen in je blootje? ▪ Stel je eens voor dat we allemaal naakt zouden rondlopen. Hoe zou de mens zich dan gedragen? <p>3) Moet je mooi zijn?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Is het belangrijk om mooi te zijn? ▪ Moet iemand anders jou mooi vinden? ▪ Wat is het verschil tussen mooi zijn en lelijk zijn? ▪ Kan mode je mooi maken? <p>4) Is schoonheid de mode?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kan jij jezelf door mode onderscheiden? ▪ Kan je dan met mode communiceren naar anderen? ▪ Kan je je door de mode te volgen goed voelen? ▪ Is mode belangrijk in het leven? ▪ Hoe ver mag je met mode gaan? <p>5) Wat is de kracht van mode?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mode richt zich op vernieuwing. Als je de mode volgt, wil je jezelf dan veranderen? ▪ Zouden we niet beter onszelf blijven? ▪ Is het doel van de mode volgen om ergens bij te horen? ▪ Als we er allemaal hetzelfde zouden uitzien, kunnen we dan nog spreken van mode? <p>6) Blijft iets wat ooit in de mode was mode?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe kan de mode dan veranderen? ▪ Hoe ziet de mode van de toekomst eruit? ▪ Als jij de mode zelf zou bepalen, zouden mensen zich dan nog hetzelfde kleden? <p><i>Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarom? ▪ Kan je daar een voorbeeld van geven? ▪ En wat doen we dan met ...? ▪ Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is? ▪ Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden? ▪ Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten? ▪ Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen? ▪ Is er een andere zienswijze? ▪ Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen? ▪ Wie kan dit in eigen woorden formuleren? ▪ ...
--	--

	<p>De leerkracht neemt tijdens het filosofermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.</p> <p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p> <p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? ▪ ... 		
<p>AFRONDINGSFASE</p>			
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="319 1568 1385 1980" style="width: 100%;"> <tr> <td data-bbox="319 1568 853 1980"> <p><u>OPTIE 1: #</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je een mode – ontwerper bent. Wat neem jij mee uit het gesprek om te verwerken in je volgende collectie? Omschrijf het aan de hand van enkele hashtags.</p> <p><i>(Noteer er minimaal zeven.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="853 1568 1385 1980"> <p><u>OPTIE 2:</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je de kans krijgt om een mode – ontwerper te ontmoeten en dat je hem / haar moet interviewen.</p> <p>Welke vragen stel jij hem / haar na dit gesprek?</p> <p><i>(Stel minstens 2 vragen op.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>	<p><u>OPTIE 1: #</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je een mode – ontwerper bent. Wat neem jij mee uit het gesprek om te verwerken in je volgende collectie? Omschrijf het aan de hand van enkele hashtags.</p> <p><i>(Noteer er minimaal zeven.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je de kans krijgt om een mode – ontwerper te ontmoeten en dat je hem / haar moet interviewen.</p> <p>Welke vragen stel jij hem / haar na dit gesprek?</p> <p><i>(Stel minstens 2 vragen op.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1: #</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je een mode – ontwerper bent. Wat neem jij mee uit het gesprek om te verwerken in je volgende collectie? Omschrijf het aan de hand van enkele hashtags.</p> <p><i>(Noteer er minimaal zeven.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u></p> <p>Stel jezelf voor dat je de kans krijgt om een mode – ontwerper te ontmoeten en dat je hem / haar moet interviewen.</p> <p>Welke vragen stel jij hem / haar na dit gesprek?</p> <p><i>(Stel minstens 2 vragen op.)</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>		

4.6 Mag je steeds een mening hebben?

Lesschema			
Thema:	Vrije meningsuiting		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Uitspraken, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Uitspraken</p> <p>De leerkracht noteert onderstaande uitspraken op het bord.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ “Ik zal blij zijn als je eindelijk weg bent en mevrouw X weer terug is.” ▪ “Kutwijf – rotzak” ▪ “Ja maar, gij bent al vervanger nummer 4, het zal wel goed zijn.” ▪ “Gij bent gemeen, dat is al de vierde buis die ik van u krijg.” ▪ “Gij kunt niks fatsoenlijk uitleggen, ik snap er niks van.” <p>Deze uitspraken worden in het dialect genoteerd, omdat ze zo krachtiger overkomen. Verder wordt dit klassikaal nabesproken aan de hand van onderstaande vragen.</p> <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zijn deze uitspraken herkenbaar? ▪ Wanneer heb jij al wel eens zo'n uitspraak gedaan? ▪ Wat vind je van deze uitspraken? ▪ Is dit aanvaardbaar volgens jou? ▪ ... 		
UITVOERINGSFASE			
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofoergesprek</p> <p><u>Startvraag:</u> Mag je steeds een mening hebben?</p> <p>1) Is een mening hebben belangrijk?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is een mening? ▪ Wanneer heb je ergens een mening over? ▪ Kies je voor je eigen mening? ▪ Als dat zo is, kies je er dan ook voor om je mening te verkondigen of te verzwijgen? ▪ Is een mening hebben hetzelfde als een standpunt innemen? ▪ Maakt een mening hebben jou uniek? 		

2) Is een mening hebben een teken van vrijheid?

- Wil dit zeggen dat wanneer je geen recht tot spreken hebt, je niet langer vrij bent?
- Moet een mening steeds geuit worden?
- Op welke manier kan je een mening uiten?
- Is er een verschil in de interpretatie van de manier waarop je een mening uit?

3) Mogen we te allen tijde onze mening geven?

- Stel je eens voor dat jouw mening kwetsend is, mag je deze dan nog steeds uiten?
- Mogen we wel spreken over vrijheid van meningsuiting als er beperkingen zijn?
- Zijn beperkingen noodzakelijk?
- Is het uiten van je mening je eigen verantwoordelijkheid?

4) Beperken we vrijheid van meningsuiting tot de vrijheid van het verkondigen van de juiste / gepaste mening?

- Bestaat een correcte mening?
- Is jouw mening altijd waar?
- Kan iemand anders voor jou bepalen of een mening goed / slecht is?
- Mag je gestraft worden voor het hebben van een mening?

5) Mag je iemand van mening doen veranderen?

- Wanneer verandert iemand zijn mening?
- Kan je dit opmerken als iemand zijn mening verandert?
- Wil het zeggen dat wanneer iemand zijn mening aanpast, hij ook anders zal denken?
- Stel je eens voor dat jij iemand zijn mening doet veranderen, is het dan nog wel die persoon zijn mening?

Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:

- Waarom?
- Kan je daar een voorbeeld van geven?
- En wat doen we dan met ...?
- Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is?
- Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden?
- Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten?
- Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen?
- Is er een andere zienswijze?
- Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen?
- Wie kan dit in eigen woorden formuleren?
- ...

De leerkracht neemt tijdens het filosofieermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.

Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.

	<p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat vonden jullie van het gesprek? • Zijn we samen wijzer geworden? • Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? • Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? • Hebben we iets geleerd? • Wat hebben jullie geleerd? • Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? • Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 			
<p>AFRONDINGSFASE</p>				
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="316 1281 1385 1794" style="width: 100%;"> <tr> <td data-bbox="316 1281 852 1794" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p><u>OPTIE 1:</u> Mindmap</p> <p>Stap 1: Noteer over heel je pagina enkele kernwoorden die je onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Voeg tekeningen / symbolen / tekens / smileys toe om het te verduidelijken.</p> <p>Stap 3: Werk met pijlen, lijnen om het visueel duidelijk te maken.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="852 1281 1385 1794" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p><u>OPTIE 2:</u> Collage</p> <p>Stap 1: Ga op zoek naar enkele afbeeldingen die jij toepasselijk vindt na het gesprek.</p> <p>Stap 2: Slaag deze afbeeldingen op. <i>(Dit doe je thuis.)</i></p> <p>Stap 3: Print de afbeeldingen uit en plak ze in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>		<p><u>OPTIE 1:</u> Mindmap</p> <p>Stap 1: Noteer over heel je pagina enkele kernwoorden die je onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Voeg tekeningen / symbolen / tekens / smileys toe om het te verduidelijken.</p> <p>Stap 3: Werk met pijlen, lijnen om het visueel duidelijk te maken.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Collage</p> <p>Stap 1: Ga op zoek naar enkele afbeeldingen die jij toepasselijk vindt na het gesprek.</p> <p>Stap 2: Slaag deze afbeeldingen op. <i>(Dit doe je thuis.)</i></p> <p>Stap 3: Print de afbeeldingen uit en plak ze in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Mindmap</p> <p>Stap 1: Noteer over heel je pagina enkele kernwoorden die je onthouden hebt.</p> <p>Stap 2: Voeg tekeningen / symbolen / tekens / smileys toe om het te verduidelijken.</p> <p>Stap 3: Werk met pijlen, lijnen om het visueel duidelijk te maken.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Collage</p> <p>Stap 1: Ga op zoek naar enkele afbeeldingen die jij toepasselijk vindt na het gesprek.</p> <p>Stap 2: Slaag deze afbeeldingen op. <i>(Dit doe je thuis.)</i></p> <p>Stap 3: Print de afbeeldingen uit en plak ze in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>			

4.7 Is cultuur een deel van jezelf?

Lesschema			
Thema:	Cultuur		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Fotoanalyse, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Fotoanalyse</p> <p>De leerkracht toont onderstaande afbeelding en stelt onderstaande vragen:</p> <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Leerling X, kan je eens opsommen wat je allemaal ziet op de afbeelding? ▪ Wat zou deze foto willen uitbeelden? ▪ Zou die persoon vrij zijn om te spreken? ▪ Wat draagt die persoon? ▪ Waarom draagt ze dat denk je? ▪ ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Is cultuur een deel van jezelf?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag:</u> Is cultuur een deel van jezelf?</p> <p>1) Wat is cultuur?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarvoor bestaat een cultuur? ▪ Wat maakt een cultuur uniek? ▪ Kan een cultuur veranderen? ▪ Is cultuur iets zichtbaar? ▪ Kan een cultuur bestaan zonder dat hier weet van is? <p>2) Wie bepaalt dat culturen van elkaar verschillen?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Is het hebben van een cultuur belangrijk? ▪ Kan je meer dan een cultuur hebben? ▪ Ben je gebonden aan een cultuur? 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ben je bepaald door een cultuur? ▪ Bestaat er dan een individuele cultuur? ▪ Moeten we andere culturen accepteren? <p>3) Als je jezelf niet gedraagt naar de regels van de cultuur, bezit je dan wel die ene cultuur?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Moet de mens tolerant kunnen zijn t.o.v. iedere cultuur? ▪ Kunnen verschillende culturen naast elkaar bestaan? ▪ Moet je trouw blijven aan je eigen cultuur? ▪ Als iemand jou zegt wat je moet doen, beïnvloedt die persoon dan jouw cultuur? <p>4) Is cultuur iets evoluerend?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verandert cultuur door de mens? ▪ Is cultuur iets wat je erft van je ouders? ▪ Is de huidige generatie (de jeugd) verantwoordelijk voor de cultuur van de toekomstige generatie? ▪ Kan cultuur vergeleken worden met de visie op leven? <p>5) Is je kennis van andere culturen noodzakelijk om samen te kunnen leven met je medemens?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beïnvloedt de kennis van cultuur jouw leven? ▪ Is cultuur een gewoonte? <p><i>Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarom? ▪ Kan je daar een voorbeeld van geven? ▪ En wat doen we dan met ...? ▪ Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is? ▪ Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden? ▪ Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten? ▪ Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen? ▪ Is er een andere zienswijze? ▪ Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen? ▪ Wie kan dit in eigen woorden formuleren? ▪ ... <p>De leerkracht neemt tijdens het filosofeermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.</p> <p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p> <p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p>
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 		
<p>AFRONDINGSFASE</p>			
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="317 1012 1386 1391"> <tr> <td data-bbox="317 1012 852 1391"> <p><u>OPTIE 1:</u> Kattebelletje</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Schrijf een kort kattebelletje naar iemand uit een andere cultuur wat jij meeneemt uit dit filosofiegesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="852 1012 1386 1391"> <p><u>OPTIE 2:</u> Vragen stellen</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Stel minstens drie vragen aan iemand uit een andere cultuur die jij graag zou stellen na het filosofiegesprek</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>	<p><u>OPTIE 1:</u> Kattebelletje</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Schrijf een kort kattebelletje naar iemand uit een andere cultuur wat jij meeneemt uit dit filosofiegesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Vragen stellen</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Stel minstens drie vragen aan iemand uit een andere cultuur die jij graag zou stellen na het filosofiegesprek</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Kattebelletje</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Schrijf een kort kattebelletje naar iemand uit een andere cultuur wat jij meeneemt uit dit filosofiegesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Vragen stellen</p> <p>1) Vul de zin aan Cultuur is voor mij ...</p> <p>2) Stel minstens drie vragen aan iemand uit een andere cultuur die jij graag zou stellen na het filosofiegesprek</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>		

4.7.1 Bijlage filosofieles cultuur

*Foto*¹¹

¹¹ Uit een opiniestuk in De Morgen, 27 juli 2018 waarin men reflecteert over de verbeeldingskracht van de mens. (Mulder, 2018)

4.8 Ligt het verhaal van mijn leven vast?

Lesschema			
Thema:	De toekomst		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Beeldfragment, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
10'	<p>WERKVORM 1: Beeldfragment</p> <p>De leerkracht toont het beeldfragment (https://www.youtube.com/watch?time_continue=179&v=Kfl9xVfl2U). Aangezien het Engelstalig is, zet ze zeker en vast de ondertiteling op zodat de leerlingen beter kunnen volgen. Het fragment wordt nabesproken aan de hand van onderstaande vraag.</p> <p><u>Vraag:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe denk je dat je jouw eigen levensverhaal kan vinden? <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Ligt het verhaal van mijn leven vast?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
25'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag: Ligt het verhaal van mijn leven vast?</u></p> <p>1) Ligt het verhaal van mijn leven vast?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is een levensverhaal? ▪ Wanneer begint een levensverhaal? ▪ Begint dit bij de geboorte? ▪ Eindigt dit bij de dood? ▪ Stel je voor dat je op voorhand je levensverhaal zou kunnen kennen, zou je dit dan ook willen? ▪ Moet je jouw levensverhaal kennen om er het maximale uit te halen? ▪ Valt ons levensverhaal in woorden te beschrijven? ▪ Zijn woorden hiervoor voldoende geschikt? <p>2) Bestaat het lot?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is het lot? 		

- Stel jezelf eens voor dat het lot zou bestaan, zou je leven er dan anders uitzien?
- Is het lot dan ook een zekerheid voor mijn toekomst?

3) Moeten we perfectie in het leven nastreven?

- Wat is perfectie in het leven?
- Mogen we perfectie op een individuele manier benaderen?
- Bestaat er dan een algemene perfectie?
- Moet jouw leven perfect zijn alvorens je gelukkig kan zijn?

4) Wanneer is iets 'de toekomst'?

- Wie bepaalt of iets heden of verleden is?
- Kan het zijn dat je momenteel van iets geniet en later niet meer?
- Is dit dan nog jouw perfecte toekomst?
- Word je toekomst bepaald door gebeurtenissen uit het verleden?

5) Hoort de toekomst bij het leven?

- Stel jezelf eens voor dat het leven vandaag eindigt, heb je dan geen toekomst meer?
- Eindigt de toekomst samen met het levensverhaal?
- Wat is belangrijker: de toekomst of je levensverhaal?

6) Moet je steeds aan de toekomst denken als je keuzes maakt in je leven?

- Wanneer maak je keuzes die invloed hebben op je toekomst?
- Hoe maak je dan een goede keuze?
- Kan je hier ooit zeker van zijn?

Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:

- Waarom?
- Kan je daar een voorbeeld van geven?
- En wat doen we dan met ...?
- Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is?
- Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden?
- Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten?
- Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen?
- Is er een andere zienswijze?
- Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen?
- Wie kan dit in eigen woorden formuleren?
- ...

De leerkracht neemt tijdens het filosofermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.

Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.

	<p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 			
<p>AFRONDINGSFASE</p>				
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="316 1196 1385 1675" style="width: 100%;"> <tr> <td data-bbox="316 1196 852 1675" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p><u>OPTIE 1:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe jouw toekomst er binnen 10 jaar zal uitzien.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je zal bereiken hebben; ○ karaktereigenschappen die je zal hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="852 1196 1385 1675" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p><u>OPTIE 2:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe je zou willen dat jouw toekomst er binnen 10 jaar uitziet.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je wil bereiken; ○ karaktereigenschappen die je wenst te hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>		<p><u>OPTIE 1:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe jouw toekomst er binnen 10 jaar zal uitzien.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je zal bereiken hebben; ○ karaktereigenschappen die je zal hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe je zou willen dat jouw toekomst er binnen 10 jaar uitziet.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je wil bereiken; ○ karaktereigenschappen die je wenst te hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe jouw toekomst er binnen 10 jaar zal uitzien.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je zal bereiken hebben; ○ karaktereigenschappen die je zal hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Brief</p> <p>Schrijf een brief naar jezelf over hoe je zou willen dat jouw toekomst er binnen 10 jaar uitziet.</p> <p>Integreer zeker en vast:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 5 doelstellingen die je wil bereiken; ○ karaktereigenschappen die je wenst te hebben. <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>			

4.9 Kan iedereen empathisch zijn?

Lesschema			
Thema:	Empathie		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Muzikale intro, filosofermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
10'	<p>WERKVORM 1: Muzikale intro</p> <p>We beluisteren klassikaal het liedje 'Ijskoud' van Nielson. (https://www.youtube.com/watch?v=2TuXM2A063A). De leerkracht toont het lied met songtekst zodat de leerlingen goed kunnen volgen.</p> <p>BIJVRAGEN:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarover gaat dit liedje? ▪ Zou jij ook zo reageren? ▪ Vind je het menselijk hoe Nielson reageert? ▪ ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Kan iedereen empathisch zijn?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
25'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag:</u> Kan iedereen empathisch zijn?</p> <p>1) Maken we vaak egoïstische keuzes?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hebben mensen een te individualistische ingesteldheid? ▪ Wanneer ben je te individualistisch ingesteld? ▪ Wil dit zeggen dat wanneer je niet individualistisch ingesteld bent, je wel empathisch bent? ▪ Kan je zowel empathisch als individualistisch zijn? ▪ Kan egoïsme je empathisch vermogen belemmeren / afremmen? <p>2) Is de maatschappij voldoende empathisch?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Moeten we empathisch reageren? ▪ Zijn we als we empathisch reageren goed voor onze medemens? 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stel jezelf eens voor dat je niet empathisch reageert, moet je jezelf dan schuldig voelen? <p>3) Moet je jezelf in andere hun standpunt kunnen plaatsen alvorens je kan oordelen?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zou het helpen mocht je letterlijk door iemand anders zijn ogen kunnen kijken? ▪ Heeft de verbondenheid met de persoon in kwestie invloed op ons empathisch vermogen? ▪ Is je visie op de wereld verantwoordelijk voor jouw empathisch vermogen? ▪ Kan je iets zien met je hart? <p>4) Verdient iedereen je empathie?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat met mensen die strafbare feiten hebben gepleegd? ▪ Wie bepaalt of men al dan niet je empathie verdient? ▪ Staat er een grens op empathie? ▪ De mens is tot veel wreedheid in staat eenmaal men in een modus is die hem rechtvaardigt 'het goede' na te streven. Er was de ontmenselijking van joden en zigeuners, afvalligen en andersgezinden in de Tweede Wereldoorlog. Kan je hier empathisch op reageren? <p>5) Raakt de realiteit ons pas als ze wordt voorgesteld als fictie?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Is het gemakkelijker om empathisch te reageren op fictie? ▪ Hoe reageren we dan op non – fictie? ▪ Is empathie dan iets moeilijk? ▪ Moeten we empathie dan altijd aan de realiteit koppelen? <p>6) Rem je jouw empathisch vermogen af door je verstand te gebruiken?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoe kan je jouw verstand dan niet gebruiken? ▪ Wil het dan zeggen wanneer je empathisch reageert, je jouw verstand niet gebruikt? <p><i>Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Waarom? ▪ Kan je daar een voorbeeld van geven? ▪ En wat doen we dan met ...? ▪ Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is? ▪ Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden? ▪ Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten? ▪ Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen? ▪ Is er een andere zienswijze? ▪ Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen? ▪ Wie kan dit in eigen woorden formuleren? ▪ ... <p>De leerkracht neemt tijdens het filosofermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.</p> <p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p>
--	---

	<p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 			
<p>AFRONDINGSFASE</p>				
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="319 1196 1382 1464" style="width: 100%;"> <tr> <td data-bbox="325 1205 849 1456" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>OPTIE 1: Quote</p> <p>Stap 1: Bedenk / zoek een quote die jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="855 1205 1375 1456" style="width: 50%; vertical-align: top;"> <p>OPTIE 2: Liedje</p> <p>Stap 1: Zoek een lied dat jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>		<p>OPTIE 1: Quote</p> <p>Stap 1: Bedenk / zoek een quote die jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p>OPTIE 2: Liedje</p> <p>Stap 1: Zoek een lied dat jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p>OPTIE 1: Quote</p> <p>Stap 1: Bedenk / zoek een quote die jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p>OPTIE 2: Liedje</p> <p>Stap 1: Zoek een lied dat jij passend vindt na het filosofische gesprek.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>			

4.10 Bestaat ware liefde?

Lesschema			
Thema:	Liefde		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Woordenwolk, filosofoemoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Woordenwolk</p> <p>De leerkracht noteert het woord 'liefde' op het bord. Nadien vraagt ze de leerlingen om de woordenwolk aan te vullen met allerlei woorden die in hun opkomen. Dit wordt klassikaal nabesproken aan de hand van verdiepende en analyserende vragen.</p> <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Bestaat ware liefde?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag: Bestaat ware liefde?</u></p> <p>1) Bestaat ware liefde?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is 'de ware' zijn? ▪ Wat versta jij met onder woord 'liefde'? ▪ Is liefde dan hetzelfde als graag zien? ▪ Wat is dan ware liefde? <p>2) Is liefde een keuze die je maakt?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Is liefde een rationele keuze? ▪ Mag die keuze gemaakt worden vanuit je buikgevoel / emoties? ▪ Kan je fout kiezen? <p>3) Is liefde onlosmakelijk verbonden aan een relatie hebben?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat zijn relaties? ▪ Zijn er verschillende relaties die je kan hebben? ▪ Wanneer kan je spreken van een goede relatie? ▪ Moet een goede relatie enkel aan jouw eisen voldoen? 		

4) Hoe moet je jezelf gedragen binnen een relatie?

- Wanneer gedraag je jezelf?
- Wanneer misdraag je jezelf?
- Waarom is het belangrijk dat je jezelf gedraagt?
- Betekent dit wanneer je jezelf misdraagt dat de relatie bemoeilijkt wordt?

5) Moet je van jezelf houden om iemand lief te hebben?

- Wat is 'houden van'?
- Wanneer hou je van jezelf?
- Wil dit dan zeggen wanneer je niet van jezelf houdt, je niemand anders kan liefhebben?

6) Is geluk nastreven een doel binnen een relatie?

- Word je gelukkig van een relatie te hebben?

Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:

- Waarom?
- Kan je daar een voorbeeld van geven?
- En wat doen we dan met ...?
- Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is?
- Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden?
- Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten?
- Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen?
- Is er een andere zienswijze?
- Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen?
- Wie kan dit in eigen woorden formuleren?
- ...

De leerkracht neemt tijdens het filosofieermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.

Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.

WERKVORM 3: Meta – gesprek

Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.

- Wat vonden jullie van het gesprek?
- Zijn we samen wijzer geworden?
- Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen?
- Heb je kunnen vragen wat je wou vragen?
- Hebben we iets geleerd?
- Wat hebben jullie geleerd?
- Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd?

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 			
<p>AFRONDINGSFASE</p>				
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="319 757 1385 1294" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td data-bbox="319 757 853 1294" style="width: 50%; padding: 5px;"> <p><u>OPTIE 1:</u> Gedicht</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je schrijft zelf een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="853 757 1385 1294" style="width: 50%; padding: 5px;"> <p><u>OPTIE 2:</u> Foto</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een afbeelding / foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je maakt zelf een foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>		<p><u>OPTIE 1:</u> Gedicht</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je schrijft zelf een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Foto</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een afbeelding / foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je maakt zelf een foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Gedicht</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je schrijft zelf een gedicht dat passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Foto</p> <p>Stap 1: Je gaat op zoek op het internet naar een afbeelding / foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;">OF</p> <p>Stap 1: Je maakt zelf een foto die passend is voor jouw gevoel na het filosofiemoment.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>			

4.11 Is veiligheid een gevoel?

Lesschema			
Thema:	Veiligheidsgevoel (<i>n.a.v. de moord op Julie van Espen</i>)		
Materiaal:	PPT., laptop, beamer, filosofieschriftjes	Tijd:	45 minuten
Werkvormen:	Kaartanalyse, filosofoermoment en creatieve verwerkingsopdracht		
MOTIVATIEFASE			
5'	<p>WERKVORM 1: Kaartanalyse</p> <p>De leerkracht deelt de kaarten uit aan de leerlingen. Deze worden klassikaal besproken aan de hand van onderstaande bijvragen.</p> <p><u>Bijvragen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat zie je op deze kaart? • Wie kan er de Engelstalige tekst eens vertalen? (<i>Indien dit niet lukt, vertaalt de leerkracht het voor de leerlingen.</i>) • Hoe kijkt het meisje? Probeer het te omschrijven aan de hand van een gevoel. • Over welke actuele gebeurtenis hebben ze het hier? • Wat is er juist gebeurd? • ... <p>Dit alles doet de leerkracht om tot de startvraag van de les te komen. Deze luidt: "Is veiligheid een gevoel?". Deze vraag wordt klassikaal verduidelijkt zodat de vraag voor iedere leerling klaar en duidelijk is. Wanneer er leerlingen zijn die deze vraag niet geschikt vinden, kan er samen op zoek gegaan worden naar een mogelijk alternatieve vraag passend binnen dit onderwerp.</p>		
UITVOERINGSFASE			
30'	<p>WERKVORM 2: Filosofergesprek</p> <p><u>Startvraag: Is veiligheid een gevoel?</u></p> <p>1) Is veiligheid een gevoel?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is veiligheid? ▪ Wanneer kan je jezelf veilig voelen? ▪ Kan je jezelf altijd veilig voelen? ▪ Wanneer voel je jezelf dan onveilig? ▪ Wat is een gevoel? ▪ Is een gevoel dan hetzelfde als een beleving van iets? ▪ Van wat is het gevoel van veiligheid afhankelijk? 		

2) Is veiligheid dan een beleving?

- Voelt iedereen zichzelf op hetzelfde moment veilig?
- Stel jezelf eens voor dat er vlak bij jou thuis iets crimineels gebeurt. Kan jij jezelf dan nog veilig voelen?
- Wat zijn de risico's om je niet langer veilig te voelen?

3) Is veiligheid onlosmakelijk verbonden aan vrijheid hebben?

- Wanneer ben je vrij?
- Zijn er verschillende soorten vrijheid?
- Moet je vrij zijn om je veilig te kunnen voelen?
- Is het tegengestelde waar? Moet je jezelf veilig kunnen voelen om vrij te zijn?

4) Hebben anderen invloed op jouw veiligheidsgevoel?

- Is dit positief of negatief?
- Zijn er nog andere factoren die invloed hebben op je veiligheidsgevoel?
- Betekent dit ook dat je zelf invloed hebt op jouw veiligheidsgevoel?
- Voelt het ene geslacht zich sneller veilig dan het andere?

5) Is veiligheid belangrijk?

- Waarom is dat belangrijk?
- Wat doe je als je jezelf niet veilig voelt?
- Wat als je ooit slachtoffer werd van een overval op straat. Kan je jezelf nadien op diezelfde plaats terug veilig voelen?

6) Zou je een wapen moeten bezitten om je eigen veiligheid te garanderen?

- Welke wapens zijn hiervoor geschikt?
- In welke mate mag je dit wapen dan gebruiken?
- Waaraan moeten we voorrang geven: de bestraffing van een wapen dat onterecht gebruikt werd, omdat de persoon zich onveilig voelde of de bestraffing van de man die in zwarte kledij over straat liep en zijn gezicht helemaal bedekt had?
- Kan je jezelf mentaal wapenen om je veiliger te voelen?

Onderstaande vragen kunnen bij iedere deelvraag gesteld worden:

- Waarom?
- Kan je daar een voorbeeld van geven?
- En wat doen we dan met ...?
- Kun je jezelf voorstellen dat iets zo niet is?
- Hoe helpt dit ons verder met de vraag die we willen beantwoorden?
- Kan je onze voortgang, tot nu toe, even samenvatten?
- Wat zouden we moeten veranderen aan onze manier van filosoferen?
- Is er een andere zienswijze?
- Wat zou iemand die het niet eens is met jou als alternatief zeggen?
- Wie kan dit in eigen woorden formuleren?
- ...

De leerkracht neemt tijdens het filosofieermoment de Socratische houding aan. Met andere woorden, men doet alsof men een leeg vat is zonder kennis. De leerkracht geeft dus geen enkele vorm van kennis aan de leerlingen. Daarnaast schenkt men aandacht opdat de leerlingen de vooropgestelde afspraken naleven.

	<p>Zoals reeds eerder aangegeven is het de bedoeling om met bovenstaand onderzoeksplan op een flexibele manier om te gaan. Dit is geen vragenlijst waarbij er evenveel aandacht moet geschonken worden aan iedere vraag.</p> <p>WERKVORM 3: Meta – gesprek</p> <p>Tijdens het Meta – gesprek wordt het filosofisch gesprek nabesproken. Het is opnieuw aangeraden dat de leerkracht een onderzoekende houding aanneemt waardoor de leerlingen zelf op zoek gaan naar hun sterke en minder sterke punten binnen het gesprek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat vonden jullie van het gesprek? ▪ Zijn we samen wijzer geworden? ▪ Heb je kunnen zeggen wat je wou zeggen? ▪ Heb je kunnen vragen wat je wou vragen? ▪ Hebben we iets geleerd? ▪ Wat hebben jullie geleerd? ▪ Wie heeft er zijn / haar mening een beetje veranderd? ▪ Wat kan er tijdens het volgende filosofisch gesprek beter? 		
<p>AFRONDINGSFASE</p>			
<p>10'</p>	<p>WERKVORM 4: Creatieve verwerkingsopdracht</p> <p>Bij de creatieve verwerkingsopdracht is het aangeraden om de leerlingen twee opties aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan. Zo krijgen ze opnieuw persoonlijke inbreng en wordt hun denkactiviteit niet afgeremd.</p> <p>Deze opdracht vindt plaats in het filosofieschriftje.</p> <table border="1" data-bbox="319 1361 1385 1973"> <tr> <td data-bbox="319 1361 852 1973"> <p><u>OPTIE 1:</u> Regel</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een regel op te stellen waarvan jij vindt dat iedereen hieraan moet voldoen om de veiligheid van elkaar te garanderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze regel in het gebodsbord.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> <td data-bbox="852 1361 1385 1973"> <p><u>OPTIE 2:</u> Wens</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een wens op te stellen die jij wenst betreffende de veiligheid van jezelf en anderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze wens op het briefpapier.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p> </td> </tr> </table>	<p><u>OPTIE 1:</u> Regel</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een regel op te stellen waarvan jij vindt dat iedereen hieraan moet voldoen om de veiligheid van elkaar te garanderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze regel in het gebodsbord.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Wens</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een wens op te stellen die jij wenst betreffende de veiligheid van jezelf en anderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze wens op het briefpapier.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>
<p><u>OPTIE 1:</u> Regel</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een regel op te stellen waarvan jij vindt dat iedereen hieraan moet voldoen om de veiligheid van elkaar te garanderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze regel in het gebodsbord.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>	<p><u>OPTIE 2:</u> Wens</p> <p>Stap 1: Schrijf enkele losse woorden op een kladblad die jij onthouden hebt na dit filosofiegesprek.</p> <p>Stap 2: Probeer een wens op te stellen die jij wenst betreffende de veiligheid van jezelf en anderen.</p> <p>Stap 3: Noteer deze wens op het briefpapier.</p> <p>Stap 4: Plak dit in je filosofieschriftje.</p> <p style="text-align: center;"><i>Je bent klaar!</i></p>		

4.11.1 Bijlagen filosofieles veiligheid

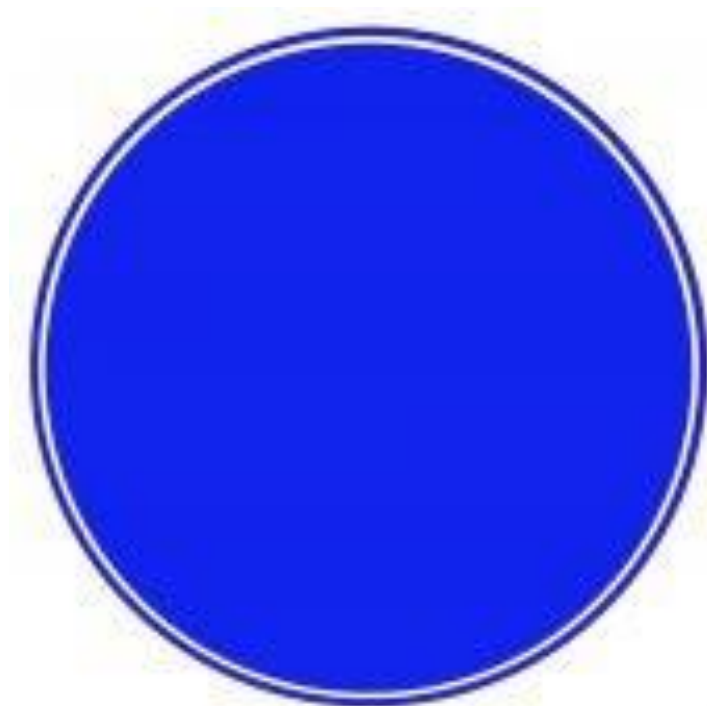
Kaart

Briefpapier

Gebodsbord

4.12 Evaluatieformulier

~ Evaluatieformulier project: Laat je hersenen kronkelen! ~

<i>Plaats:</i>	<i>Datum:</i>
<i>Klas:</i>	<i>Aantal leerlingen:</i>
<i>Thema:</i>	<i>Gespreksleider:</i>
<i>Aantal lln. die actief deelnemen:</i>	

Opmerkingen bij het gesprek

Beantwoord onderstaande vragen

1. Worden er verhelderende vragen gesteld?

De vragen zijn niet verhelderend. ★★★★★ *De vragen zijn verhelderend.*

Opmerking(en):

.....

2. Hoe gedragen de leerlingen zich tijdens het filosofisch gespreksmoment?

Rusteloos ★★★★★ *Geïnteresseerd*

Opmerking(en):

.....

3. Houden de leerlingen de filosofische startvraag in hun achterhoofd?

Ze houden de filosofische startvraag niet in hun achterhoofd. Ze wijken af van het onderwerp.

Ze houden de filosofische startvraag steeds in hun achterhoofd. Ze blijven dicht bij het onderwerp.

Opmerking(en):

.....

4. Vertonen de leerlingen bereidheid om van standpunt te veranderen?

Ze houden sterk vast aan hun standpunten.

Ze zijn bereid om hun standpunten te herzien na het aanhoren van de standpunten van anderen.

Opmerking(en):

.....

5. Geven de deelnemers redenen voor hun beweringen?

De gespreksleider moet hier expliciet naar vragen.

De leerlingen geven spontaan redenen.

Opmerking(en):

.....

6. Is er een autonoom gesprek?

De leerlingen hebben de begeleiding van de gespreksleider enorm nodig.

De leerlingen kunnen een gesprek voeren met beperkte tussenkomst van de gespreksleider.

Opmerking(en):

.....

7. Durven de leerlingen vragen stellen aan elkaar?

De leerlingen stellen geen vragen aan elkaar.

De leerlingen stellen spontaan vragen aan elkaar.

Opmerking(en):

.....

8. Wordt er regelmatig samengevat?

De leerlingen vatten nooit samen wat er gezegd wordt.

De leerlingen vatten op regelmatige basis samen wat er gezegd wordt?.

Opmerking(en):

.....

5 Reflectie

Oorspronkelijk werd dit hoofdstuk geschreven in zakelijke schrijfstijl, maar dit vond ik persoonlijk te afstandelijk. Het was niet passend voor mijn zelfreflectie. Ondanks ik zondig tegen de regels van de bachelorproef, hebben mijn promotor en ik er samen voor gekozen om dit hoofdstuk te herschrijven en hier wel in de ik – vorm te herwerken.

In het laatste hoofdstuk blik ik terug op mijn eigen handelen in functie van het proces en product. Graag deel ik mee dat de thema's van de filosofielessen in samenspraak met mijn externe partner werden bepaald. Mevrouw Greet Hooyberghs, staat al jaren in het onderwijs en heeft op basis van haar ervaring suggesties voorgesteld. Er werd steeds gekozen voor maatschappelijke en actuele thema's waarbij er een grote kans bestond dat de leerlingen controversiële meningen en / of standpunten zouden uiten. Dit is een mooi uitgangspunt om toch samen wijzer te worden over het onderwerp.

5.1 Kennismakingsles

De kennismakingsles was een zeer belangrijke les, omdat de leerlingen hier hun eerste indruk vormden over wat filosofen juist inhoudt. Hiervoor ging ik op zoek naar actieve werkvormen waarbij het creatief en kritisch denkvermogen van de leerlingen gestimuleerd werd. Zo gingen de leerlingen uiteindelijk aan de slag te gaan met een brainstorm aan de hand van Mentimeter, een Edpuzzle en werden de leerlingen actief aangezet tijdens groepsopdrachten. Bovendien werd ook tijd voorzien om klassikaal gespreksregels op te stellen die gehanteerd zouden worden tijdens de komende lessen.

Deze les is meermaals in verschillende klassen gegeven. Zowel tweede- als derdegraads klassen kwamen aan bod. Afhankelijk van de beginsituatie van de klas, is het aangeraden om kleine aanpassingen toe te brengen. Een lesuur is bijvoorbeeld zeer krap om de leerlingen alle deelopdrachten te laten doorlopen een grote klasgroep. Hiervoor zouden twee lessen voor kunnen uitgetrokken worden. In kleinere groepen, vormde dit geen probleem. Opmerkelijk was dat leerlingen die normaal gezien minder participeren tijdens het lesgebeuren, zich toch opmerkelijk goed inzetten. Desondanks er geen foute meningen, antwoorden en argumenten bestaan, vonden leerlingen het zeer aangenaam om deze werkvormen te ontdekken. Het was heerlijk om te zien dat leerlingen niet twijfelden aan hun eigen capaciteiten. Zelfs enkele ex – OKAN¹² – leerlingen deden vol enthousiasme mee. De Nederlandse taal bleek voor hun geen enkel struikelblok te vormen. Anderzijds werd datgene waarvoor gevreesd werd, ook werkelijkheid. De leerlingen hun creativiteit wordt afgeremd door het schoolgebeuren. De geschreven en ongeschreven regels die binnen deze school heersen, kwamen sterk tot uiting. Dat is dan ook de reden dat er meermaals moest benadrukt worden dat filosofen los staat van regels en wetten. Conclusie van deze les: "De leerlingen snakken naar meer!".

5.2 Filosofielessen

Om een filosofieles voor te bereiden, ging ik steeds van start met een brainstorm. Het thema werd opgedeeld in subthema's en hieruit ontstonden de bijvragen. Pas wanneer er voldoende vragen op de lijst stonden, konden de vragen gerangschikt worden en kon een passende startvraag geformuleerd worden. Na heel wat schrapwerk en keuzestress kwam het onderzoeksplan stapsgewijs tot stand. Later werd er op zoek gegaan naar een passende motivatiefase. Dit is immers het aanknooppunt voor het thema en hiermee staat of valt de

¹² OKAN is een afkorting die staat voor Onthaalonderwijs Voor Anderstalige Kinderen

les. Oorspronkelijk is het de bedoeling dat de leerlingen uit de motivatiefase de startvraag kunnen afleiden. Doordat de leerlingen niet vertrouwd zijn met deze manier van werken, stelde ik zelf steeds de startvraag. Ik heb gemerkt dat het wel de bedoeling is om zeker na te gaan wat ieder onder deze vraag verstaat. Het kan zijn dat leerlingen een bepaald onderdeel van de vraag op een andere manier interpreteren, waardoor het gesprek een heel andere wending kan aannemen. Klarheid scheppen is dus een must.

Als er geen onduidelijkheden meer zijn, is het de bedoeling om de hersenen te laten kronkelen. De leerlingen namen in de meeste gevallen actief deel aan de gesprekken, maar toch was dit niet altijd het geval. Afhankelijk van de dag, het lesuur en de gemoedstoestand van de leerlingen verliep het ene gesprek al wat vlotter dan het andere. Er waren zelden gesprekken waar alle leerlingen actief deelnamen, daardoor is de rol van de begeleidende leerkracht zeker nog niet weg te denken. De leerlingen hebben de sturing zeker en vast nog nodig om diepgang in het gesprek te brengen. Wanneer ik over sturing spreek, bedoel ik niet dat het de bedoeling is om als begeleider strikt het vooropgestelde onderzoeksplan te volgen. Wanneer diepgang centraal staat, moet er van het onderzoeksplan afgeweken worden. Er is niemand die tijdens de voorbereiding vraag na vraag kan voorspellen wat de deelnemers van het gesprek zullen antwoorden. Door deze antwoorden aan elkaar te linken en steeds om verduidelijking te vragen, wordt er diepgang gecreëerd.

Op een bepaald ogenblik werd de vraag gesteld om vrij te filosoferen over een onderwerp naar keuze, zonder enige voorbereiding van de leerkracht en zonder onderzoeksplan. Uiteraard kan dit niet de bedoeling zijn. Om toch tegemoet te komen aan de vraag van de leerlingen, is hen de mogelijkheid geboden om na het motivatiemoment zelf een denkvraag te noteren die hen aanspreekt. Deze vragen heb ik dan proberen te integreren tijdens het filosofisch gesprek. Het viel op dat de leerlingen veel meer betrokken waren en dat er veel meer diepgang in het gesprek kwam.

Enkele filosofische voorbeeldvragen die opgesteld werden door de leerlingen:

- Kan je een cultuur hebben die totaal niet bij je past?
- Heeft iedereen een cultuur?
- Wanneer wordt een mening de aanzet tot haat?
- Wat als je geen mening hebt?
- Wanneer is het gepast om je mening niet te geven?
- ...

Naarmate de leerlingen vaker aan de slag gingen met deze gesprekstechniek ontstond er meer en meer een autonoom gesprek waarbij de rol van de gesprekleider opmerkelijk afnam. Opmerkelijk was dat het merendeel van de leerlingen hun medeleerlingen probeerden te overtuigen van hun denkwijze door middel van hun meningen en standpunten te beargumenteren. Hiervoor maakten sommigen onder hen gebruik van het aangereikte argumentenkader. Doordat de leerlingen elkaar reeds kenden, konden ze op een open manier met elkaar in gesprek gaan. Hierdoor kwamen er spontaan bijvragen.

Wat ik in de literatuurstudie onderzocht, werd ook in de praktijk beaamd. De BSO – leerling neemt geen blad voor de mond en zegt wat hij / zij te zeggen heeft. Dit leidt tot zeer controversiële uitspraken, waar de begeleider voldoende aandacht aan moet schenken. Het is aangeraden om hen door middel van de onderzoekende, vragende houding hun eigen beweringen te laten onderzoeken. Zeker wanneer deze uitspraak terug te koppelen valt aan de startvraag. Leerlingen grijpen bovendien vaak de kans om hun mening te staven aan de hand van regels, wetten en denkkaders. Het gegeven dat regels, wetten en denkkaders er niet te doen, kunnen ze maar niet loslaten. Door vaker met hen te filosoferen, kan je hen

meer universeel laten denken. Ze worden continu uitgedaagd om op een hoger niveau te denken.

Enkele controversiële uitspraken waren:

- “Je bent ziek en mentaal niet 100% als je liever iemand van het andere geslacht wil zijn.”
- Transgenders? Dat mag van mij, zolang ik er maar niet voor hoeft te betalen.

Ook werd er steeds tijd gemaakt om aan de hand van het META – gesprek te reflecteren over hoe de leerlingen het gesprek hebben ervaren en of we ons uiteindelijke doel, samen wijzer worden, bereikt hebben. Hier kwamen soms zeer bruikbare antwoorden uit. Sommige leerlingen voelden bijvoorbeeld zelf aan dat het noodzakelijk was om tijdens het volgend gesprek beter naar elkaar te luisteren en elkaar niet te onderbreken of dat ze bepaalde zienswijzen nu beter begrijpen door er met elkaar over in gesprek te gaan, etc. .

Verder kan ik stellen dat de creatieve verwerkingsopdracht in de filosofieschriftjes meestal in goede aarde viel bij de leerlingen. Ze vonden het fijn om het gesprek op een creatieve manier te verwerken en dit nadien voor te stellen aan de klas. Dit deden ze opnieuw met behulp van het argumentenkader. Echter blijkt wel dat de creativiteit bij deze jongeren is afgevlakt. Doordat ze steeds keuzeopties kregen, kozen ze vaak voor datgene waar ze het minste werk aan hadden. Om dit tegen te gaan, probeerde ik steeds opdrachten te voorzien van gelijkaardige omvang.

Persoonlijk heb ik veel bijgeleerd als toekomstig leerkracht tijdens het filosoferen met verschillende BSO-klassen. Deze gesprekstechniek opent nieuwe wegen waaraan PAV-leslessen verbonden kunnen worden. Er wordt op een indirecte manier intensief aan taalverrijking gedaan en het individueel denkproces wordt gestimuleerd. Bovendien geven de leerlingen zelf aan zich te gedragen naar de stereotype denkbeelden die over BSO-leerlingen hangen. Het grote gevolg hiervan is een verlaagd competentiegevoel, waarbij de jongere als leerling en persoon wordt aangetast. Het wordt dus hoog tijd om deze vooroordelen de wereld uit te helpen en het competentiegevoel van jongeren opnieuw te verhogen. Hiervoor raad ik aan om filosofische gesprekken te integreren in het curriculum. Indien deze bachelorproef u heeft kunnen overtuigen om hiermee aan de slag te gaan, laat u dan niet ontmoedigen na de eerste gesprekken. Uit ervaring heb ik vernomen dat deze situatie nieuw is voor leerlingen, waardoor ze zich terughoudend lijken op te stellen. Het is dus aan ons, als leerkracht, om door te zetten. Ze kunnen het, want uit ieder gesprek hebben zowel de leerlingen als ik iets geleerd.

Foto's: leerlingen 5AD – RE

Besluit

Deze bachelorproef is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de secundaire school, Sint – Jan Berchmanscollege Mol en PXL – Hogeschool. Het hoofdconcept van deze bachelorproef is om zowel toekomstige als reeds actieve leerkrachten aan te zetten tot filosoferen met BSO – leerlingen.

Maatschappelijke en actuele thema's vormen de basis van de filosofielessen. Iedere filosofieles is opgesteld met oog op de taalontwikkeling en taalverrijking van de leerlingen. De subthema's van de filosofielessen kwamen tot stand in overleg met mevrouw Greet Hooyberghs, externe partner.

De vakken project algemene vakken en maatschappelijke vorming hebben als doel leerlingen voor te bereiden voor de multiculturele maatschappij waar ze in terecht komen na hun schoolloopbaan. Binnen deze vakken staan de functionele vaardigheden centraal. Door met hen te filosoferen kunnen we de leerlingen op een luchtige manier in aanraking brengen met actuele en maatschappelijke thema's. Deze thema's prikkelen de leerlingen waardoor ze spontaan vragen gaan stellen. Het is van zeer groot belang om in te spelen op de didactische beginsituatie van de klas. Enkel en alleen op die manier zullen de leerlingen gemotiveerd geraken en zich competent genoeg voelen om aan een filosofisch gesprek deel te nemen.

Deze bachelorproef is onderverdeeld in vijf verschillende deelvragen. De antwoorden op de eerste drie deelvragen vormen de literatuurstudie van deze bachelorproef. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat er tot op heden heel wat onduidelijkheid en onwaarheden heersen over de actieve werkvorm filosoferen met jongeren. Filosoferen is een werkwoord waarbij men vertrekt vanuit een verwondering, verbazing, nieuwsgierigheid, een drang naar kennis of vanuit de jongere zijn / haar twijfel over iets. Filosoferen met jongeren valt bovendien perfect te situeren binnen de functionele vaardigheden (*functionele taalvaardigheden, functionele informatieverwerving en – verwerking en tijd – en ruimtewustzijn*). Filosoferen met jongeren past dus zonder enige twijfel binnen de krachtige leeromgeving die symbool staat voor de positieve en veilige leergemeenschap.

Het antwoord op de vierde deelvraag kan enerzijds beantwoord worden door middel van de literatuurstudie, maar anderzijds wordt het pas echt merkbaar wanneer er daadwerkelijk wordt overgegaan tot een filosofisch gesprek met deze doelgroep. De maatschappelijke en actuele thema's roepen bij de doorsnee BSO – leerling vaak controversiële meningen op die gebaseerd zijn op subjectieve waarnemingen. Door te filosoferen worden deze vragen samen onderzocht en op een kritische manier bekeken. Deze gesprekken leveren zeer bruikbare informatie op die de brug kunnen vormen tussen leerling en leerinhoud.

Tot slot kunnen we concluderen dat het antwoord op deelvraag vijf een belangrijke factor is om daadwerkelijk tot filosoferen met leerlingen over te gaan. Door deze gesprekstechniek toe te passen wordt er automatisch gewerkt met aanschouwelijk materiaal, zoals beeldfragmenten, sprekende beelden, woordposters, etc.. Deze visuele manier van ondersteuning werkt immers taalverrijkend. Eerst en vooral kunnen we stellen dat leerlingen hun persoonlijke mening uiten, ze trachten deze mening te beargumenteren aan de hand van het argumentenkader en benaderen de mening van anderen op een kritische manier. Bovendien zet het filosoferen in vele gevallen aan tot zelfreflectie. Uiteraard is deze evolutie in taalontwikkeling niet voor iedere leerling hetzelfde. Het leerrendement is persoonsgebonden.

Daarna volgt de praktische uitwerking van deze bachelorproef. Deze filosofielessen zijn ontwikkeld op basis van de bijhorende literatuurstudie. Iedere les is vrij te gebruiken en kan worden aangepast naar de noden van de betrokken doelgroep. Het is aangeraden om de kennismakingsles te gebruiken alvorens er wordt overgegaan naar de filosofielessen. Hier maken de leerlingen kennis met het creatief en kritisch denken. Dit is de ideale aanzet om filosoferen op een positieve manier aan te brengen. Ik heb er bewust voor gekozen om de bijlagen van iedere les onmiddellijk in bijlage te steken bij de oorspronkelijke les om het overzicht te bewaren.

Het geheel dient om toekomstige en huidige leerkrachten aan te zetten om filosofische gesprekken te integreren binnen hun lespraktijk in beroepsklassen. In deze proef kunnen zij kant en klaar materiaal vinden alsook de inhoudelijke achtergrond. Iedere les start met een motivatiemoment waarbij de leerlingen geprikkeld worden door middel van aanschouwelijk materiaal, wordt daarna vervolgd door het uiteindelijke filosofiemoment en de bijhorende creatieve verwerkingsopdracht inclusief het META – gesprek¹³. Het is belangrijk dat er voldoende tijd wordt geschonken aan de creatieve verwerkingsopdracht. De verwerking van het filosofiemoment is heel persoonlijk. Het is de bedoeling dat door middel van de creatieve verwerkingsopdracht iedere leerling betrokken raakt. Dit wil dus zeggen dat ook de communicatief zwakkere leerling, de mogelijkheid krijgt tot verwerking.

Tot slot is dit werk interessant, omdat het de leerlingen op een positieve manier uit hun comfort – zone brengt waardoor zelfs onze BSO – leerling zich blijkt te ontpoppen tot een kritisch persoon.

¹³ Een META – gesprek is een uitwisseling (reflectie) over hoe het gesprek zich ontwikkeld heeft en hoe de deelnemers met elkaar zijn omgegaan.

Literatuurlijst

- Baets, J. (2008, januari). *Filosofen met kinderen toekomst van het Nederlandsde basisonderwijs of een utopie?* Universiteit van Amsterdam. Opgeroepen op december 3, 2018, van <https://www.filosofieonderwijs.be/files/080100-J.-Baets-FMK-Toekomst-of-utopie.pdf>
- Botton, A. D. (sd). *Virtuele bibliotheek - filosofie voor beginners*. In A. D. Botton, *Filosofie voor beginners*. De Standaard der Letteren. Opgeroepen op februari 20, 2018
- Centrum voor Taal en Onderwijs. (sd). *De puntjes op de G - Een visie op geletterdheid in Vlaanderen*. Opgeroepen op 11 27, 2018, van Visietekst: http://www.taalbeleid.org/assets/downloads/geletterdheid/gkracht_visietekst.pdf
- Cruz, M. (2019). *Living among what's left behind*. Opgeroepen op maart 8, 2019, van World Press Photo: <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo/2019/37686/1/Mario-Cruz>
- Dirix, J. (2017, november 25). *Filosofen met kinderen*. Opgeroepen op februari 20, 2018
- Dirven, D. (2011 - 2012). *Hersenen zijn net kronkels, ze lijken op gehakt - filosofen in de derde kleuterklas*. Lessius Mechelen. Opgeroepen op december 16, 2018
- Focke, S. (2011). *De 10 basiscompetenties vand de leraar*. Opgeroepen op december 3, 2018
- Gaarder, J. (2015). *De wereld van Sofie*. Houtekiet. Opgeroepen op april 30, 2018
- Galle, G. (2018). *Sporen van en naar filosofie en filosofen in het Vlaamse secundair onderwijs*. *Tijdschrift voor wijsbegeerte*, 26. Opgeroepen op november 17, 2018
- Gerwen, R. v. (2008). *Mooi, mode en identiteit - een filosofische benadering*. Utrecht: Centraal Museum. Opgeroepen op maart 9, 2019
- Greet Goossens, T. P. (2011). *Gezocht: Lesgevers met G - kracht! - Werken aan functionele geletterdheid in beroepsrichtingen eindrapport*. Centrum voor Taal en Onderwijs - KU Leuven. Opgeroepen op november 27, 2018, van http://www.cteno.be/assets/downloads/cteno/nieuwsbrief/2012_12/eindrapport_gkracht_publicatieversie.pdf
- Heesen, B. (1994). *Filosofen met kinderen als pedagogische opdracht*. Opgeroepen op april 30, 2018
- Isabelle Janssens, L. V. (2012). *Expeditie PAV*. ASP. Opgeroepen op november 20, 2018
- Kirsten Chuba. (2018, februari 1). *Margaret Atwood on 'Handmaid's tale' show pay: it wasn't a lot of money*. Opgeroepen op maart 5, 2019, van Variety: <https://variety.com/2018/tv/news/margaret-atwood-handmaids-tale-pay-metoo-1202681108/>

- Leren filosoferen.* (2019, maart 03). Opgeroepen op 2019, van Leren filosoferen:
<https://www.lerenfilosoferen.nl/filosoferen-over-kritisch-denken>
- Meyer, I. d. (2014). *De peilingsresultaten PAV in internationaal perspectief*. Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. Brussel: Universiteit Gent. Opgeroepen op februari 16, 2019, van
<http://eindtermen.vlaanderen.be/peilingen/secundair-onderwijs/peilingen/files/PAV-in-internationaal-perspectief-Inge-De-Meyer.pdf>
- Mortier, R. A.-F. (1997). *Socrates op de speelplaats - Filosoferen met kinderen in de praktijk*. Leuven: Acco. Opgeroepen op september 25, 2018
- Mulder, E. (2018, juli 27). Boerkaverbod? China knipt de jurken van Chinese moslims gewoon kapot. *De Morgen*. Opgeroepen op maart 9, 2019, van
<https://www.demorgen.be/nieuws/boerkaverbod-china-knipt-de-jurken-van-chinese-moslims-gewoon-kapot~b31e7dfa/>
- Neels, L. (2018, oktober 6). *Zijn die jongeren echt bereid om hun vrijheden op te offeren?* Opgeroepen op juni 4, 2019, van VRT nws:
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/10/06/opinie-leo-neels-democratie-en-jongeren/>
- Nelson Hoedekie, A. B. (2008). *Kansen creëren door filosoferen met leerlingen uit beroeps- en technisch onderwijs*. Vlaams netwerk voor Eigentijds FilosofieOnderwijs VZW. Opgeroepen op november 18, 2018, van
<https://www.filosofieonderwijs.be/files/081100-Eindrapport-Kansen-cre%C3%ABren-door-filosoferen-in-BTSO.pdf>
- Overheid, V. (2000). *Secundair onderwijs - Tweede graad BSO - Project Algemene Vakken - Vakgebonden Eindtermen*. Opgeroepen op april 30, 2018, van
<http://eindtermen.vlaanderen.be/secundair-onderwijs/tweede-graad/bso/vakgebonden/project-algemene-vakken/algemeen.htm>
- Placklé, I. (2012). *Op weg naar krachtige leeromgevingen in het beroeps secundair onderwijs*. Opgeroepen op november 27, 2018
- Poppelmonde, W. (2016, oktober 14). Klassevol filosoferen. *Essentie handboek Klassevol filosoferen*.
- Rekenen en taal problemen in bso. (2017, 10 26). *De Standaard*, p. 1. Opgeroepen op november 27, 2018
- Rossem, K. v. (2013, februari). Filosofisch communiceren met kinderen. *Pedagogiek*, 18 -23 . Opgeroepen op april 30, 2018, van <http://socratischgesprek.be/wp-content/uploads/2016/11/filosoferen-met-kinderen-artikel-PIP-1.pdf>
- Rossem, K. V. (2016, februari). Socratische gesprekken de kunst van de nuance en twijfel. *Instrument socratische gesprekken*, 37 - 42. Opgeroepen op 3 3, 2019, van
http://socratischgesprek.be/wp-content/uploads/2016/11/NGO_N27_NL_37-42_OUTIL_BAT.pdf

Sintenie, M. (2017, augustus 23). *20 reclameposters van vroeger die tegenwoordig echt niet meer zouden kunnen*. Opgeroepen op maart 8, 2019, van Froot:
<https://variety.com/2018/tv/news/margaret-atwood-handmaids-tale-pay-metoo-1202681108/>

Socrates in de beroepsklas. (2004, april). *Klasse voor Leerkrachten*. Opgeroepen op februari 20, 2018

Tom Janssen, M. T. (2017 - 2018). *Evalueren om te leren*. PXL Education. Opgeroepen op november 18, 2018

Waarom is taal belangrijk voor de filosofie? (2017). Opgeroepen op april 30, 2018, van Taalfilosofie - tussen tala en beeld: <http://www.tussentaalenbeeld.nl/A22f.htm>

Wereldburgerschapeducatie. (2019). Opgeroepen op februari 16, 2019, van Klasse: <https://www.klasse.be/reeks/wereldburgerschapeducatie/>

Wiersma, R. (2011). *Filo en Sofietje*. Utrecht: Atlanta. Opgeroepen op mei 2, 2019

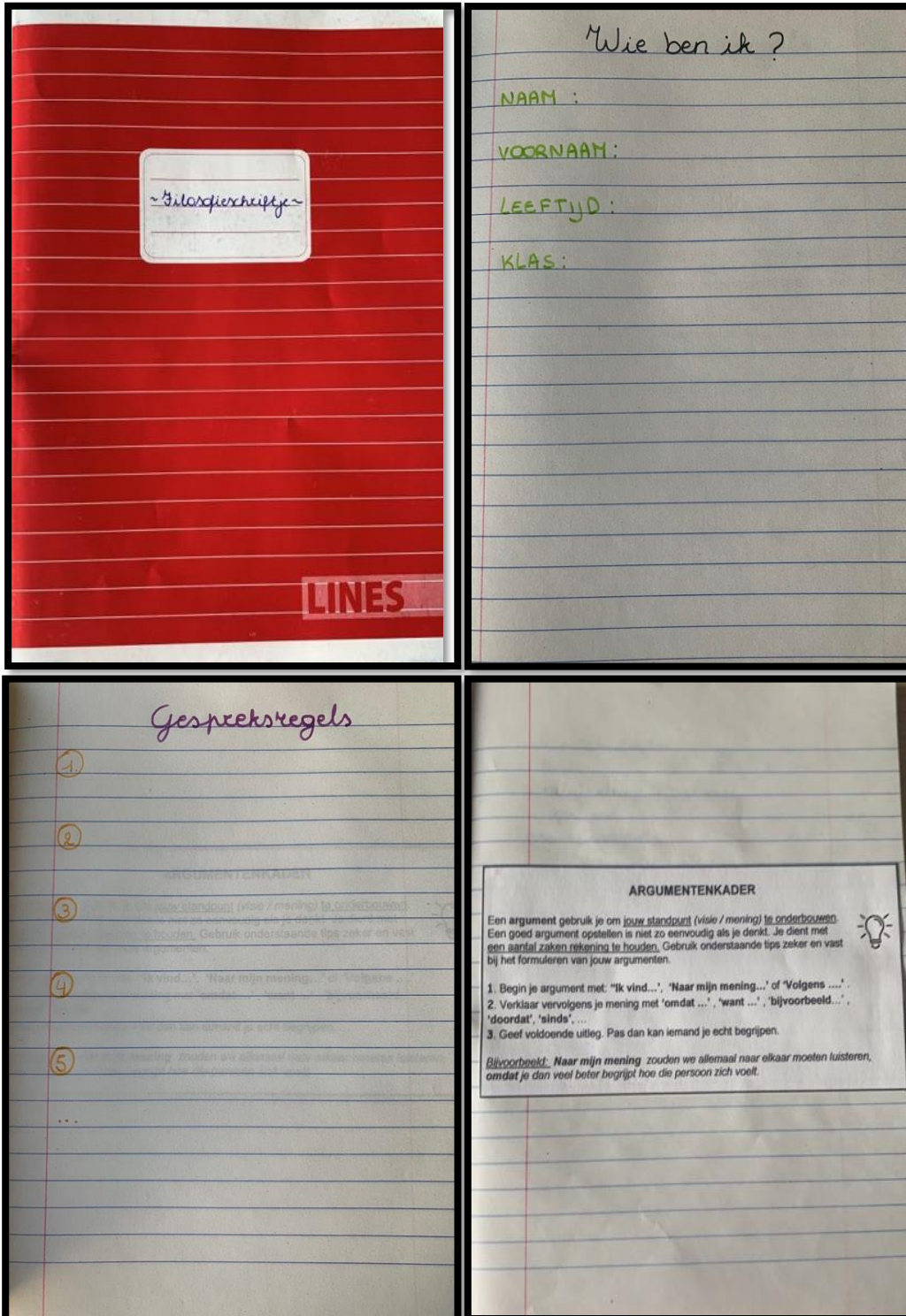
Geraadpleegde werken

- (sd). Opgehaald van
https://moodle.deoranjerie.be/pluginfile.php/268900/mod_resource/content/2/Berrie%20Heesen%2C%20FMK%20als%20pedagogische%20opdracht.pdf
- Anthone, R. (sd). *Filosofen met kinderen*. Opgeroepen op 11 14, 2018, van SCLM:
<http://www.sclm.ua.ac.be/Socratisch%20filosofen.htm>
- Bertrand, Y. (2012). *Filosofie voor kinderen*. (C. Vuylsteke, Interviewer) De Morgen.
Opgeroepen op februari 20, 2018
- Deneckere, G. (2019, maart 1). *Vrouwen in de eerste wereldoorlog*. Opgeroepen op maart 5, 2019, van De Mens.nu: <https://demens.nu/2018/03/01/vrouwen-eerste-wereldoorlog/>
- Filosofen in het MBO. (2007, augustus). Stichting Leren. Opgeroepen op april 30, 2018
- Filosofen met kinderen. (2016, juli 13). HVO - Centrum Humanistische Vorming.
Opgeroepen op april 30, 2018, van
<https://www.youtube.com/watch?v=WsiocdbUUWA&hl=nl&gl=NL>
- Filosofen over de actualiteit*. (sd). Opgeroepen op maart 3, 2019, van DJAPO:
<https://djapo.be/filosofen-actualiteit-argumentenweb/>
- Filosofie*. (2014, april 25). Opgeroepen op november 27, 2018, van Actualiteit op de filosofische snijtafel: <https://www.filosofie.nl/nl/artikel/40783/actualiteit-op-de-filosofische-snijtafel.html>
- Heuts, L. (2003, april). Zeggenschap over jezelf - De lessen van Socrates voor vluchtelingenkidnaren. *Filosofiemaagazine*, p. 4. Opgeroepen op april 30, 2018
- Jolles, J. (maart, 2017). Neurocognitieve ontwikkeling en adolescentie: enkele implicaties voor het onderwijs. *Onderwijsinnovatie*, p. 3. Opgeroepen op oktober 24, 2018, van http://www.hersenenenleren.nl/pdf/actueel/kernpublicaties/70326P_OnderwijsInnovatie.pdf
- Leeuwen, J. v. (2018, september 16). *Zit er een grens aan vrije meningsuiting? - grote vragen*. Opgeroepen op maart 10, 2019, van VRT Nu:
<https://www.canvas.be/wereldbeeld/zit-er-een-grens-aan-vrije-meningsuiting>
- Lefevere, F. (2019, februari 25). *In Antwerpen zijn er voor het eerst meer inwoners met migratieachtergrond dan zonder*. Opgeroepen op maart 4, 2019, van VRT Nws:
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/02/25/in-antwerpen-zijn-er-voor-het-eerst-met-allochtonen-dan-autochto/>
- Leraar 24*. (2009, september 08). Opgeroepen op april 30, 2018, van *Filosofen met kinderen*: <https://www.leraar24.nl/filosofen-met-kinderen/>
- Maarten Meester, F. M. (2008, juni 7). Mode en filosofie hebben veel met elkaar gemeen. *De Volkskrant*. Opgeroepen op maart 9, 2019

-
- Ontdek de verhalen die ertoe doen, gekozen door een onafhankelijke jury van professionals in fotografie en digitale vertellingen.* (2019). Opgeroepen op maart 4, 2019, van World Press Photo: <https://www.worldpressphoto.org/news/2019/contests-nominees/37814>
- Philosophy for children.* (2019). Opgeroepen op januari 2, 2019, van The Philosophy Foundation: <https://www.philosophy-foundation.org/p4c>
- Robinson, K. (2013, mei 10). How to escape education's death valley | Sir Ken Robinson. Opgeroepen op mei 10, 2019, van <https://www.youtube.com/watch?v=wX78iKhInsc>
- Rossem, K. V. (2001). *Socratisch Filosofen met jongeren.* Antwerpen. Opgeroepen op 12 12, 2017, van http://www.socratischgesprek.be/teksten/Socratisch_filosofen_met_jongeren.pdf
- Rossem, K. v. (2006). Socratisch filosofen met jongeren. *Filosofie*, 42 - 46 en 58 - 62. Opgeroepen op april 30, 2018, van <http://socratischgesprek.be/wp-content/uploads/2016/11/socratisch-gesprek-met-jongeren-artikels.pdf>
- Schaubroeck, K. (2004). *Vakdidactiek Wijsbegeerte (W197) Scriptie 1: didactiek - theorie: filosofen met kinderen - enkele argumenten voor en tegen.* Hoger Instituut voor Wijsbegeerte. Opgeroepen op februari 28, 2018
- Schwab, H. (2008). Socratic dialog method. Opgeroepen op april 30, 2018, van <https://www.youtube.com/watch?v=WsiocdbUUWA&hl=nl&gl=NL>
- Socrates: de eerste kinderfilosoof.* (sd). Opgeroepen op april 30, 2018, van KPN: <http://home.kpn.nl/herakleitos/ethiek/Socrates/Heesen.htm>
- Vos, K. d. (2019, februari 27). *Vrouwendag 8 maart.* Opgeroepen op maart 4, 2019, van Canvas: <https://www.canvas.be/canvas-curiosa/vrouwendag-8-maart?fbclid=IwAR3dGuI3Y5w9NNSjXPGko8wR3IXLncPMIU3FNqO-nqqunPpAmSukQYIHbnM>
- Web Design De Marketinggroep. (2017). *Socrates (469-399 v C).* Opgeroepen op december 12, 2017, van Socratisch gesprek: <http://socratischgesprek.be/socrates/>

Bijlagen

Filosofieschriftje

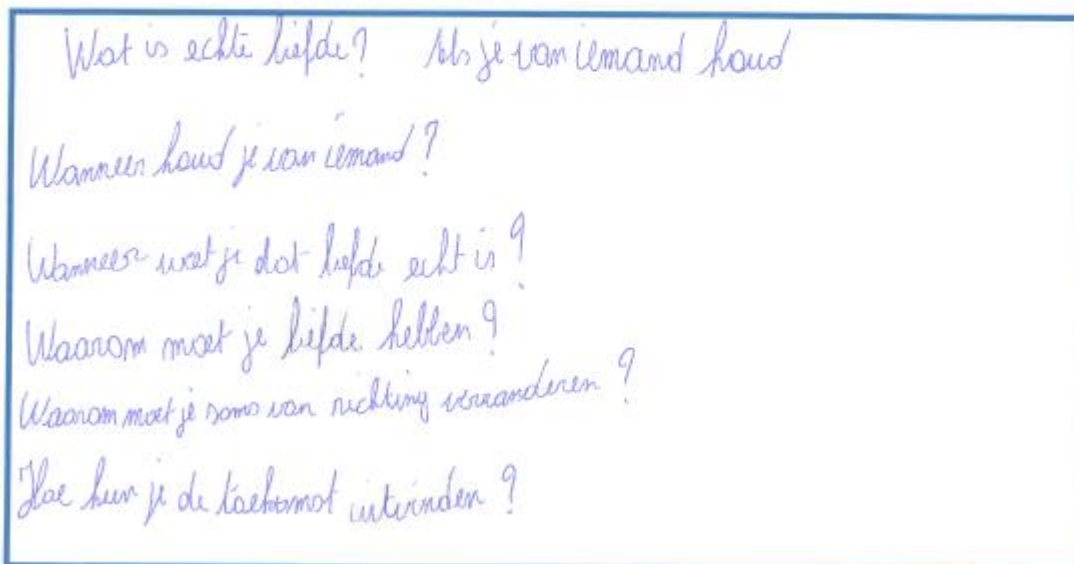
Enkele uitwerkingen kennismakingsles

- Stap 1:** Vorm groepjes van 3 – 4 personen.
- Stap 2:** Herlees de gespreksregels die je in jouw filosofieschriftje noteerde.
- Stap 3:** Een iemand neemt een eitje uit de grabbelton.
- Stap 4:** Lees samen de getrokken stelling door.
- Stap 5:** Neem een standpunt in en beargumenteer aan de hand van goede argumenten. *Hulp nodig? Maak gebruik van je argumentenkaartje.*

Ben je al klaar?

- Stap 6:** Stel enkele vragen op die jullie jezelf stelden na het lezen van getrokken stelling. Noteer deze vragen in onderstaande kader.
- Stap 7:** Herhaal stap 3 t.e.m. 5 aan de hand van een andere stelling.

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Herlees de gespreksregels die je in jouw filosofieschriftje noteerde.

Stap 3: Een iemand neemt een eitje uit de grabbelton.

Stap 4: Lees samen de getrokken stelling door.

Stap 5: Neem een standpunt in en beargumenteer aan de hand van goede argumenten. *Hulp nodig? Maak gebruik van je argumentenkaartje.*

Ben je al klaar?

Stap 6: Stel enkele vragen op die jullie jezelf stelden na het lezen van getrokken stelling. Noteer deze vragen in onderstaande kader.

Stap 7: Herhaal stap 3 t.e.m. 5 aan de hand van een andere stelling.

Waarom zou je alleen ja of nee antwoorden en niet in een hele zin.

Wat bedoel je met onderzoek?

Wat is er aan de hand?

Wat zijn de gedachten?

Wat voor daden?

Hebben de daden negatief of positieve gevolgen?

Opdrachtenfiche

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 leerlingen.

Stap 2: Bekijk samen alle foto's.

Stap 3: Kies samen één foto uit. Noteer hier de titel van de gekozen foto:

...Luwagers zijn... na... het... F.A.R.C.....

Stap 4: Noteer in onderstaande kader wat jullie allemaal op deze foto zien.

Een man ligt half naakt op bed.
De vrouw zit op de stoel.
De portier op de muur.
Ze zien er niet gelukkig eruit.
Het is een kleurrijke foto's

Stap 5: Probeer bij alles wat jullie in stap 4 hebben neergeschreven minstens drie vragen op te stellen waar je graag een antwoord op zou krijgen. Probeer zo weinig mogelijk W – vragen te stellen. Durf dieper te graven. Noteer jullie vragen in onderstaande kader.

Let op! Voor deze opdracht is het de bedoeling dat je in groep overlegt.

is zokke ook gepast voor jongens ? ja, kleiner benoemt je gesticht niet
betekenen posters iets voor de mens?
is het gezond om in zo'n situatie te leven?

Stap 6: Bespreek jullie vragen in groep. Ga samen op zoek te gaan naar antwoorden, zonder bronnen te raadplegen. Maak gebruik van je reeds aanwezige kennis.

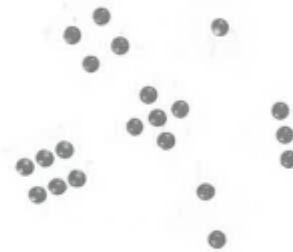
Dobbel je eigen verhaal

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid het **PERSONAGE** aan.

Stap 3: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **PLAATS** aan.

Stap 4: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **SITUATIE** aan.

	personage	plaats	situatie
●	een boekhouder	in een bloementuin aan het meer ✕	eet een lekkere Marokkaanse maaltijd
● ●	een kleuter	in een vliegtuig bij de piloot ✕	kan niet stoppen met het zingen van feestliedjes
● ● ●	een feestbeest	in het ziekenhuisbed	maakt steeds een foute berekening ✕
● ● ● ●	Marie – Claire (17 jaar oud)	in Hawai op het strand	werd gescheiden van zijn vriend(in) ✕
● ● ● ● ●	Hendrik (87 jaar oud)	op de Brusselse universiteit	pakt het probleem onmiddellijk aan
● ● ● ● ● ●	een pestkop ✕	op kantoor in de cafetaria	verdwaalt in de ruimte

Stap 5: Schrijf in groep samen een verhaal. Zorg ervoor dat:

- het personage, de situatie en de plaats aan bod komen;
- jullie een creatief verhaal schrijven.

Er was eens een pestkop. Hij zat op bankje in de bleentuin met zijn vriendin te genieten van de mooie zon. Het was een warme zomerdag met een lichte zomerbriesje. Samen dronken ze een verfrissende frambozencocktail. Het was allemaal heel romantisch en gezellig. Tot plots er een hele klaffe andere jongen aan kwam. Die jongen was al lang verliefd op haar. De pestkop kon je jongen niet misten dus gaf hij hem en nu er gaan enkele weken voorbij... De jongen werd nog steeds gepest. Hij werd geslagen, uitgescholden en zelfs zijn kleren werden afgepakt. Hij had er genoeg van. Hij wou niet praten met iemand en sloot zichzelf weken lang op in zijn kamer. Hopeloos zoekend naar een juiste oplossing maar dat verliep niet goed, dus kreeg hij zelfmoord.

Stap 6: Stel twee vragen op die jullie aan het hoofdpersonage zouden willen stellen?

Waarom je pest je de jongen?
Word je hier gelukkig van?

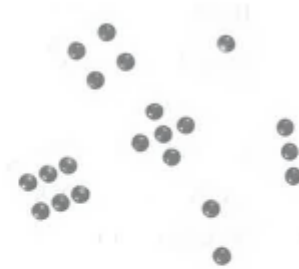
Dobbel je eigen verhaal

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid het **PERSONAGE** aan.

Stap 3: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **PLAATS** aan.

Stap 4: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **SITUATIE** aan.

	personage	plaats	situatie
●	een boekhouder	in een bloementuin aan het meer	eet een lekkere Marokkaanse maaltijd
● ●	een kleuter	in een vliegtuig bij de piloot	kan niet stoppen met het zingen van feestliedjes
● ● ●	een feestbeest	in het ziekenhuisbed	maakt steeds een foute berekening
● ● ● ●	Marie – Claire (17 jaar oud)	in Hawaï op het strand	werd gescheiden van zijn vriend(in)
● ● ● ● ●	Hendrik (87 jaar oud)	op de Brusselse universiteit	pakt het probleem onmiddellijk aan
● ● ● ● ● ●	een pestkop	op kantoor in de cafetaria	verdwaalt in de ruimte

Stap 5: Schrijf in groep samen een verhaal. Zorg ervoor dat:

- het personage, de situatie en de plaats aan bod komen;
- jullie een creatief verhaal schrijven.

Hendrik is ^{een} ougave stakely en hij heeft vriendin Jennifer...
 hij is 23 jaar. Samen zijn ze ^{op} honeymoon in Hawaii. Hendrik
 is een heel vrolijke man en houdt van feestliedjes. Ze
 besloten om samen naar het strand te gaan en te
 genieten met zijn tweetjes. Toen ze op het strand lagen
 hoorde Hendrik zijn bolle boven, en begon los te gaan
 op drank d drugs. Jennifer werd boos nam het drinken
 dat ze besteld hadden en gooide het over Hendrik heen.
 En hij gelsaag er. Hendrik stopte meteen mette zijn
 bolle aan de kant en she leefde nog lang en gelukkig:

Stap 6: Stel twee vragen op die jullie aan het hoofdpersoonage zouden willen stellen?

1. Waarom gaat u met een vrouw van 23?
2. Waarom gingen jullie naar Hawaii en niet naar Dubai?

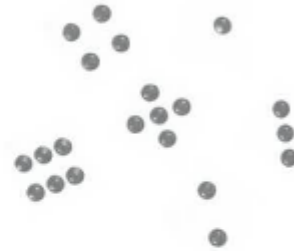
Dobbel je eigen verhaal

Stap 1: Vorm groepjes van 3 – 4 personen.

Stap 2: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid het **PERSONAGE** aan.

Stap 3: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **PLAATS** aan.

Stap 4: Gooi met de dobbelsteen, lees het aantal ogen af en duid de **SITUATIE** aan.

	personage	plaats	situatie
●	een boekhouder	in een bloementuin aan het meer	eet een lekkere Marokkaanse maaltijd ✓
● ●	een kleuter	in een vliegtuig bij de piloot ✓	kan niet stoppen met het zingen van feestliedjes
● ● ●	een feestbeest	in het ziekenhuisbed	maakt steeds een foute berekening
● ● ● ●	Marie – Claire (17 jaar oud)	in Hawai op het strand	werd gescheiden van zijn vriend(in)
● ● ● ● ●	Hendrik (87 jaar oud)	op de Brusselse universiteit	pakt het probleem onmiddellijk aan
● ● ● ● ● ●	een pestkop ✓	op kantoor in de cafetaria	verdwaalt in de ruimte

Stap 5: Schrijf in groep samen een verhaal. Zorg ervoor dat:

- het personage, de situatie en de plaats aan bod komen;
- jullie een creatief verhaal schrijven.

er was eens een Piloot hij had zin in een
Marokkaans brood
hij zij tegen zijn personeel Breng het marokkaans
brood en breng het deel
Daar kwam het eten aan met SMOORMA
maar de PESTKOP kwam te voorschijn zijn naam
is Mohammed en hij vind Pesten zijn
hij lacht de Piloot uit en stampte hem tegen
zijn hiel.
hij pakt het brood af, De Piloot zijn leus sluit nam af
Tein knalde ze tegen een berg oft ze groot
nu zijn nu en de Piloot Dood.
einde "

Stap 6: Stel twee vragen op die jullie aan het hoofdpersonage zouden willen stellen?

Was dit het waard Mohammed?
Waar komt die Berg Daar?

Enkele uitwerkingen evaluatieformulier

~ Evaluatieformulier project: Laat je hersenen kronkelen! ~

Plaats: Sint-Jan Berchmanscollege Mol Datum: 15/03/2019
 Klas: 5AD-RE Aantal leerlingen: 4 lln.
 Thema: Internationale Vrouwendag (gelijkheid man vs. vrouw) Gespreksleider: Axelle Goos
 Aantal lln. die actief deelnemen: 4 lln.

Opmerkingen bij het gesprek
 Probeer de leider van de groep zijn rol te verminderen. Dit zal voor een kunstigere sfeer zorgen.

Beantwoord onderstaande vragen

1. Worden er verhelderende vragen gesteld?

De vragen zijn niet verhelderend.

De vragen zijn verhelderend.

Opmerking(en):

..In...dueren...zelf...bijvragen...te...stellen...aan...elkaar.....

2. Hoe gedragen de leerlingen zich tijdens het filosofisch gespreksmoment?

Rusteloos

Geïnteresseerd

Opmerking(en):

..Het...meerdereel...van...de...lln...meest...actief...mee...toch...meest...ik...dat...ik...hen...uit...hun...comfort...zone...breng...
 ..

3. Houden de leerlingen de filosofische startvraag in hun achterhoofd?

Ze houden de filosofische startvraag niet in hun achterhoofd. Ze wijken af van het onderwerp.

Ze houden de filosofische startvraag steeds in hun achterhoofd. Ze blijven dicht bij het onderwerp.

Opmerking(en):

De lln blijven dicht bij het onderwerp omdat het hen ligt. Het is een actueel thema waar iedere lln zijn mening over klaar heeft.

4. Vertonen de leerlingen bereidheid om van standpunt te veranderen?

Ze houden sterk vast aan hun standpunten.

Ze zijn bereid om hun standpunten te herzien na het aanhoren van de standpunten van anderen.

Opmerking(en):

Voor de meesten onder hen blijft hun persoonlijke mening van kracht. Hun mening zit diepgeworteld en vertoont zeer stereotyperend denkbeelden.

5. Geven de deelnemers redenen voor hun beweringen?

De gespreksleider moet hier expliciet naar vragen.

De leerlingen geven spontaan redenen.

Opmerking(en):

Argumenteren blijft een groot helpstuk voor de lln:.....

6. Is er een autonoom gesprek?

De leerlingen hebben de begeleiding van de gespreksleider enorm nodig.

De leerlingen kunnen een gesprek voeren met beperkte tussenkomst van de gespreksleider.

Opmerking(en):

De lln zijn het niet gewoon om tegen elkaar te spreken. Wanneer ze dit wel doen wordt het al gauw 'een welles-mietes' pelletje.

7. Durven de leerlingen vragen stellen aan elkaar?

De leerlingen stellen geen vragen aan elkaar.

De leerlingen stellen spontaan vragen aan elkaar.

Opmerking(en):

De lrs. die actief meedoen, stellen spontaan vragen aan elkaar.

8. Wordt er regelmatig samengevat?

De leerlingen vatten nooit samen wat er gezegd wordt.

De leerlingen vatten op regelmatige basis samen wat er gezegd wordt?

Opmerking(en):

Dit wordt wel gedaan op vraag van de filosofische gespreksleider, niet uit zichzelf.

~ Evaluatieformulier project: Laat je hersenen kronkelen! ~

Plaats: Sint-Jan Berchmanscollege	Datum: 18/13/2019
Klas: SAD-RE	Aantal leerlingen: 5 lln.
Thema: Mode	Gespreksleider: Axelle Goos
Aantal lln. die actief deelnemen: 3 lln.	

Opmerkingen bij het gesprek

- * 1 lln. blijft opvallend afzijdig
- * 2 lln. met uitgesproken mening zijn afwezig
- * 3 lln. geven aan dat het denken, het moeilijk maakt. (hoofdpijn)
- * Zouden graag zelf vragen stellen en daar in gesprek aan gaat.

Beantwoord onderstaande vragen

1. Worden er verhelderende vragen gesteld?

De vragen zijn niet verhelderend. De vragen zijn verhelderend.

Opmerking(en):

.....

2. Hoe gedragen de leerlingen zich tijdens het filosofisch gespreksmoment?

Rusteloos Geïnteresseerd

Opmerking(en):

Het onderwerp lag hun echt:

3. Houden de leerlingen de filosofische startvraag in hun achterhoofd?

Ze houden de filosofische startvraag niet in hun achterhoofd. Ze wijken af van het onderwerp.

Ze houden de filosofische startvraag steeds in hun achterhoofd. Ze blijven dicht bij het onderwerp.

Opmerking(en):

.....

4. Vertonen de leerlingen bereidheid om van standpunt te veranderen?

Ze houden sterk vast aan hun standpunten.

Ze zijn bereid om hun standpunten te herzien na het aanhoren van de standpunten van anderen.

Opmerking(en):

Deelnemers luisteren actief, maar elkaar en zijn opvallend bereid om hun eigen mening in vraag te trekken.

5. Geven de deelnemers redenen voor hun beweringen?

De gespreksleider moet hier expliciet naar vragen.

De leerlingen geven spontaan redenen.

Opmerking(en):

Deelnemers argumenteren spontaan.....

6. Is er een autonoom gesprek?

De leerlingen hebben de begeleiding van de gespreksleider enorm nodig.

De leerlingen kunnen een gesprek voeren met beperkte tussenkomst van de gespreksleider.

Opmerking(en):

De rol v.d. gespreksleider nam sterk af naarmate het gesprek vorderde.

7. Durven de leerlingen vragen stellen aan elkaar?

De leerlingen stellen geen vragen aan elkaar.

De leerlingen stellen spontaan vragen aan elkaar.

Opmerking(en):

.....

8. Wordt er regelmatig samengevat?

De leerlingen vatten nooit samen wat er gezegd wordt.

De leerlingen vatten op regelmatige basis samen wat er gezegd wordt?.

Opmerking(en):

Op vraag v.d. begeleider wordt er tot in detail samengevat

~ Evaluatieformulier project: Laat je hersenen kronkelen! ~

Plaats: Sint-Jan Berchmanscollege Mol	Datum: 18/3/2019
Klas: 4AD-RE	Aantal leerlingen: 14 lln.
Thema: Mode	Gespreksleider: Axelle Goos
Aantal lln. die actief deelnemen: 10 lln.	

Opmerkingen bij het gesprek

- Het onderwerp ligt de lln. (zelfs de OKAN- lln. proberen deel te nemen)
- Verwerkingsopdracht blijft 'moeilijk'. lln. nemen datgene wat ze zich herinneren af.

Beantwoord onderstaande vragen

1. Worden er verhelderende vragen gesteld?

De vragen zijn niet verhelderend.

De vragen zijn verhelderend.

Opmerking(en):

lln. gaan spontaan vragen stellen aan elkaar zodat ze de meningen van anderen beter begrijpen.

2. Hoe gedragen de leerlingen zich tijdens het filosofisch gespreksmoment?

Rusteloos

Geïnteresseerd

Opmerking(en):

Het onderwerp lag de meeste lln., dat was duidelijk merkbaar.

3. Houden de leerlingen de filosofische startvraag in hun achterhoofd?

Ze houden de filosofische startvraag niet in hun achterhoofd. Ze kijken af van het onderwerp.

Ze houden de filosofische startvraag steeds in hun achterhoofd. Ze blijven dicht bij het onderwerp.

Opmerking(en):

Ex werd niet afgeweken van het onderwerp. Opvallend was dat de lln automatisch zelf reflecteerden en terug koppelden naar de filosofische startvraag.

4. Vertonen de leerlingen bereidheid om van standpunt te veranderen?

Ze houden sterk vast aan hun standpunten.

Ze zijn bereid om hun standpunten te herzien na het aanhoren van de standpunten van anderen.

Opmerking(en):

Ze luisteren naar elkaar, maar sommigen proberen hun standpunt aan anderen op te dringen.

5. Geven de deelnemers redenen voor hun beweringen?

De gespreksleider moet hier expliciet naar vragen.

De leerlingen geven spontaan redenen.

Opmerking(en):

Doordat de lln zo zeker waren van hun standpunt, gaven ze onmiddellijk argumenten om anderen te overtuigen.

6. Is er een autonoom gesprek?

De leerlingen hebben de begeleiding van de gespreksleider enorm nodig.

De leerlingen kunnen een gesprek voeren met beperkte tussenkomst van de gespreksleider.

Opmerking(en):

De rol van gespreksleider is hier bij deze groep niet nodig om het gesprek diepgang te geven.

7. Durven de leerlingen vragen stellen aan elkaar?

De leerlingen stellen geen vragen aan elkaar.

De leerlingen stellen spontaan vragen aan elkaar.

Opmerking(en):

.....

8. Wordt er regelmatig samengevat?

De leerlingen vatten nooit samen wat er gezegd wordt.

De leerlingen vatten op regelmatige basis samen wat er gezegd wordt?.

Opmerking(en):

.Dit gebeurt niet automatisch, maar op aanrader / vraag van de gespreksleider wel.